

Tisdagen den 1 juni

Kl. 19.30

Förhandlingarna leddes till en början av fru andre vice talmannen.

Tisdagen den

1 juni 1971

Studie- och yrkesorientering i grundskola och gymnasieskola

§ 1 Studie- och yrkesorientering i grundskola och gymnasieskola (forts.)

Fortsattes överläggningen angående utbildningsutskottets betänkande nr 21.

Herr STÅLHAMMAR (fp):

Fru talman! Vi skall just nu diskutera yrkesvalslärarysystemet kontra det nya system med studie- och yrkesorientering i skolan som utbildningsutskottets majoritet föreslår.

Vi har konstaterat här i dag att under hela uppbyggnadsskedet av grundskolan som alltså har varat i tio år ungefär har det system som man nu står i begrepp att avskaffa, nämligen yrkesvalslärarysystemet, visat sig överlägset. Det är i och för sig ingenting att förundra sig över, eftersom yrkesvalsläraren var den förste lärare som utbildades direkt för tjänstgöring i den nya skolform som sedan kom att heta grundskolan. Vi vet att yrkesvalsläraernas kunnsighet och arbetsinsats vid uppbyggnadsskedet av grundskolan kom att bli av ovärderlig betydelse för det nya skolväsendet. För föräldrarna var yrkesvalsläraren en fast punkt och kunde ge råd och vägledning i det virrvarr av tillvalsämnen och alternativa studievägar som den nya skolan erbjöd i jämförelse med den gamla. När pryon – den praktiska yrkesorienteringen – blev obligatorisk för alla elever i och med 1962 års läroplan var det yrkesvalsläraren som fick dra lasset och försöka skaffa praktikplatser, ibland ensam, ibland i samarbete med AMS. Dessutom innebar hans arbete då att han inför företagare, organisationer och arbetsplatser av olika slag skulle informera om den nya skolan och den nytta som skola och samhälle kunde ha av varandra genom den kontakt man fick genom pryon. Vidare skulle han informera elever och föräldrar om vilka pryon-platser som fanns, så att de val man gjorde blev realistiska och alltså låg i linje med skolans målsättning. Dessutom tillkom en mängd praktiska problem; det gällde t. ex. att schematekniskt passa ihop pryon-perioderna, så att inte den ordinarie undervisningen blev ineffektiv genom att en stor del av eleverna var borta.

Det som har förundrat oss ofta är väl ändå att i en så pressande situation som den svenska grundskolan befann sig i under sitt uppbyggnadsskede, med lokalbrist, brist på lärare, nya och ovana arbetsförhållanden – listan skulle kunna göras lång – så hördes egentligen inte någon som helst kritik mot yrkesvalslärarysystemet, och mina medreservanter har ju betonat det före middagspausen. Däremot hördes gång på gång uppskattande ord från föräldrar, elever, företagare och praktik- och pryon-handledare.

Tisdagen den
1 juni 1971

*Studie- och yrkes-
orientering i grund-
skola och gymna-
sieskola*

Men nu befinner vi oss i en situation då vi har problem i skolan, som många har upplevt som så besvärande, att riksdagen har fått tillsätta en särskild utredning för att försöka komma till rätta med problemen, särskilt då de som hör till skolans inre arbete. Vi vet att man håller på att föra in den nya läroplanen Lgr 69, vi vet att den kräver omställningar av lärare, föräldrar och elever för att den skall fungera, för att inte tala om vad den kräver i form av lokalförändringar och förändrade läromedel. I det pressande läge i vilket vi alltså befinner oss i skolan väljer regeringen att lägga fram en proposition som föreslår att en av de befattningshavare som betytt mest för den inre verksamheten i skolan och för kontakten mellan skola och samhälle skall avskaffas. Samtidigt med att man inför en ny läroplan som kräver mer av yrkesvalslärarna, så vill man avpollettera just dessa befattningshavare med några vänliga ord att man naturligtvis skall ta till vara deras erfarenhet.

Med den här utgångspunkten tycker jag att Lärarförbundets nyligen publicerade utredning om skolans inre förhållanden är rätt intressant. Det visar sig där att 80 procent av lärarna i skolan är positiva till skolans målsättning. Men när man sedan undersöker förtroendet för skolpolitikernas förmåga att förstå vad som är problem i skolan sjunker procentsiffran alldeles fantastiskt. Det är alltså inte underligt, om många förlorat tron på utbildningsdepartementets förmåga att egentligen sätta sig in i hur skolan fungerar.

De som har skrivit propositionen och som skall försvara den kan naturligtvis rycka fram och säga att eftersom studie- och yrkesorienteringen fungerat så dåligt på gymnasiet, så måste den förbättras, och det leder då till att man avskaffar yrkesvalslärarna.

Det är naturligtvis riktigt att studie- och yrkesorienteringen på gymnasiet har varit klart underdimensionerad, och propositionens förslag om att förbättra den kan vi helt ansluta oss till. Men slutsatsen av detta behöver inte bli införande av ett enhetligt syo-system för grund- och gymnasieskola. Syo-system betyder alltså studie- och yrkesorienterings-system.

Statsrådet Carlsson har i propositionen framfört argument för det totala, allt övergripande syo-systemet. De argumenten är verkligen minst av allt tunga. Man kan läsa direkt ur propositionen att "fältet för specialister på studie- och yrkesvägledning tenderar att växa" och att det är en fördel med funktionärer som är utbytbara. Vidare säger departementschefen att kontinuiteten i undervisning, elevråd och syo-program talar för att samma organisation införes i gymnasium och grundskola.

I stället alltså för ett system, där man behåller yrkesvalsläraren på grundskolan och inför syo-funktionären på gymnasieskolan, som flera motioner har yrkat på, vill man ha ett enhetligt system över hela skolväsendet, enbart med den motiveringen att det är enhetligt. Man anser alltså redan från början att yrkesvalslärarsystemet är olämpligt på gymnasieskolan, och därför kan detta inte bli det enhetliga systemet.

I stället för den yrkesvalslärare som nu finns på varje skola skall, om förslaget går igenom, en syo-resurs bestående av en person tilldelas kommunen för var 750:e elev. Denna syo-resurs skall sedan ansvara för studie- och yrkesorienteringen i de olika skolorna. Om en skolenhet inte

har 750 elever, får syo-funktionären ansvara för två skolor. Logiken är svag. Samtidigt som man i propositionen säger att syon är så viktig att den kräver en heltidsfunktionär, ger man denne nye funktionär så många elever att ta hand om att resultatet i vissa fall bara blir en halv syo-specialist. Dessutom vet vi att yrkesvalsläraren har varit knuten till skolan och kunnat deltaga i den enskilda skolans arbete med allt vad det innebär av god elevkontakt, föräldrakännedom och möjlighet till en positiv insats i elevvårdskonferensen. Vi vet att yrkesvalslärarens undervisningsskyldighet, som i regel har varierat mellan fyra och tio timmar, har varit den regulator som har gjort det möjligt att ha denne befattningshavare knuten till en enda skolenhet på ett mycket smidigt sätt.

Den syo-funktionär som vi nu får enligt propositionen 34 skall däremot vara en ambulerande informator, som då och då dyker upp på skolan, ägnande sig åt studie- och yrkesrådgivning. Om han skall delta lika aktivt i skolans arbete som yrkesvalsläraren tidigare har gjort, måste han skaffa sig dubbla expeditioner, delta i dubbla elevvårdskonferenser och dubbla föräldramöten, kanske planera sex studiebesök i årskurs 8 i stället för tre samt utföra dubbel utplacering av pryö-elever etc. Detta blir följden, samtidigt som man säger sig att det är så viktigt med syon att man måste ha en person som enbart ägnar sig åt detta. Det är väl rätt naturligt att en person, som är knuten till en enda skola, har större möjlighet att betjäna den enskilde eleven än den som ansvarar för två skolor. Syon är dessutom en pedagogisk funktion till mycket stor del, där just arbetsuppgiften att handha studiebesök och pryö är de pedagogiska instrument som används i utbildningen i stället för läroböcker.

I propositionen 34 anförts visserligen att också uppgifter av pedagogisk art ingår i syo. Av detta dras den fantastiska slutsatsen att syo-funktionären inte alls behöver vara lärarutbildad. Man anser i stället att en icke lärarutbildad person med lätthet kan klara de pedagogiska uppgifter som yrkesvalsläraren för närvarande har enligt Lgr 69 och som kan exemplifieras med deltagande i planering av ämneskonferenser, undervisning och orientering samt planering av syo-inslag utifrån etc. Propositionen anser också helt sangviniskt att olika delar av syo, inte minst den praktiska yrkesorienteringen, ”bör i stället integreras i undervisningen i allt fler ämnen”. Man frågar sig verkligen hur det skall gå till i praktiken med denna integration. De uppgifter som denne syo-funktionär skall utföra, skall han klara genom att han kommer att få en gedigen utbildning, inhämtad under ett år i en speciell Dyrk-kurs. Men om någon trodde att denna utbildning har till syfte att inrikta syo-specialisten för en kommande tjänstgöring i skolan, tror han fullständigt fel. Syo-specialisten skall vara utbytbar även där. Han skall kunna välja mellan uppgifter som ”yrkesvägledare, arbetsvårdare, arbetsförmedlare eller utbildningsadministratör”. Det fantastiska har alltså hänt, att när alla undersökningsresultat klart visar på värdet av god skolmiljö, socialt goda relationer i skolan, samarbete mellan olika grupper, då ersätter man den befattningshavare som klarade av detta och var specialutbildad härför med en expert som utifrån kommer in i skolan och som när han vill kan lämna skolan och t. ex. bli utbildningsadministratör i näringslivet i stället.

Tisdagen den
1 juni 1971

*Studie- och yrkes-
orientering i grund-
skola och gymna-
sieskola*

Det är naturligt att oppositionen från de sakkunniga inom skolan – lärare, elever, föräldrar – har varit mycket stark mot propositionen och helt jämförbar med den som propositionerna om socionom- och bibliotikarieutbildningen skapade.

I flera motioner till riksdagen har det krävts att yrkesvalslärarysystemet skulle bibehållas, inte för att som vissa tror rädda yrkesvalslärarna i första hand utan för att rädda eleverna. I en gemensam motion av centerpartiet, folkpartiet och moderata samlingspartiet krävs att yrkesvalslärarysystemet bibehålles på grundskolan utan några ändringar och att syo-funktionären införs på gymnasieskolan. Den kommunistiska motionen har samma yrkande bortsett från att den är litet mjukare och vill försöksvis införa syo-funktionären på gymnasieskolan.

Tyvärr har de socialdemokratiska ledamöterna i utskottet inte kunnat tänka sig denna lösning. Man vill ha ett enhetligt system. Att just själva mångfalden skulle innebära en större möjlighet att svara mot de olika behov som ställs i de olika skolformerna har tydligen aldrig föresvävat dem. Myten om det enhetliga systemets fördelar har blivit dogm. Att sedan elever och skolfolk värjer sig av alla krafter kan naturligtvis kännas besvärande, men det påverkar inte beslutet.

På grund av vpk:s vankelmod i frågan har dock utskottets betänkande kommit att bli en halvmesyra, som om möjligt är ännu sämre än propositionen. Enligt betänkandet skall systemet med syo-funktionär prövas under en femårsperiod. På så vis har kommunistkravet om försöksvis införande av syo-systemet på gymnasieskolan kunnat tillfredsställas. Hur prövningen skall äga rum framgår inte, och inte vilka kriterier som skall ligga till grund för utvärderingen. Det talas heller inte om huruvida prövningen mellan syo-specialist och yrkesvalslärare skall ske på lika grunder, och man får heller inte veta vad man skall göra med de syo-specialister som eventuellt skulle bli arbetslösa om fem år om inte försöket slår väl ut. Alla kan ändå inte bli arbetsvärdare eller utbildningsadministratörer inom näringslivet.

Men samtidigt som man skall pröva systemet under en försöksperiod skall man enligt utskottet föra in det på ett mjukt sätt. Det hade varit rejälare att bestämma sig för det ena eller det andra, antingen att föra in systemet eller att pröva det. Man kan väl inte rimligen bestämma sig för att föra in ett system förrän man har prövat ut det och på basis av försöksresultatet kan bestämma hur det skall bli i framtiden. Det är beklagligt att inte vpk-representanterna har upptäckt hur litet deras medverkan egentligen har gett dem själva.

Den utskottsmajoritet som varit så rädd för att få två olika system i grundskola och gymnasium – alltså mellan två olika skolformer – föreslår nu att yrkesvalslärarna som personer skall få vara kvar om de är ordinarie eller extra ordinarie och om kommunen så vill. Det är naturligtvis i och för sig en orimlig situation för yrkesvalslärarna. Kan man inte komma överens med kommunen är det bara att byta arbete. Kan man komma överens med kommunen får man i princip sitta kvar tills man pensioneras. Däremot kan man inte flytta till en ny plats. Inte ens under den femåriga försöksperioden är man säker, utan den kommun som så vill kan när som helst börja sin försöksverksamhet med syo-specialister.

Följden av detta har alltså blivit, att den utskottsmajoritet som inte av praktiska skäl kunde tänka sig ett system med syo-specialist i gymnasiet och yrkesvalslärare i grundskolan nu i stället har ordnat det så att vi får två skilda system inom samma skolform. På många orter kommer yrkesvalsläraren att vara statligt anställd och ha undervisningsskyldighet. Han kommer att arbeta sida vid sida med syo-specialisten, som är kommunalt anställd i samma skola. Den ene har ferier och den andre har semester, den ene arbetar kanske i en skola, den andre i två skolor, den ene har flexibel arbetstid och den andre fastställd. De skillnader man inte kunde acceptera mellan två skolor har man i stället dragit in inom en och samma skola.

Utskottet är hoppfullt och säger: Detta kommer att gälla under en övergångstid. Nu är de flesta yrkesvalslärare under 40 år. Det kan alltså bli en övergångstid på ett kvartssekel, ungefär 25 år, då vi kommer att arbeta med två olika system inom samma skola. Det är alltså beklagligt att den utredning om studie- och yrkesorientering som tillkom på ett mycket hastigt sätt kom att läggas till grund för den proposition som alla som arbetar inom skolan har vänt sig så starkt emot. Men den konstruktion som utskottets majoritet nu enats om är om möjligt ännu sämre än propositionen. Det måste vara svårt att hos elever, föräldrar och skolarbetare av olika slag skapa trovärdighet när det gäller yttrandena att det är eleven man i första hand tänker på, när man enas om en konstruktion som så till alla delar direkt motverkar syftet att hjälpa den enskilde eleven.

Med detta, fru talman, ber jag att få yrka bifall till reservationerna 1 och 2.

I detta anförande instämde herr Jonsson i Alingsås (fp).

Herr BERNDTSON i Linköping (vpk):

Fru talman! Den föreslagna organisationen för studie- och yrkesorientering tillhör kanske inte de största omställningsprocesserna på utbildningsområdet. Den har likväl blivit föremål för en ganska omfattande debatt.

Ett grunddrag i själva sakdebatten har varit oro för att ett helt oprövat system skulle införas och att erfarenheterna från ett prövat system med yrkesvalslärare skulle gå förlorade.

De många turerna i den politiska debatten om frågan kan förbigås. Det skall dock villigt erkännas att vi inom vänsterpartiet kommunisterna inte precis är bortskämda med att olika partier tävlar om vem som mest och bäst bifaller våra motioner. Här kan dock noteras att både utskottsmajoriteten och reservanterna yrkar bifall till motionen nr 1412. Det vanligaste mönstret är som bekant att regeringspartiet och den borgerliga oppositionen i fullt samförstånd avstyrker våra motioner.

I vpk-motionen i fråga yrkas att "jämsides med nuvarande ordning med yrkesvalslärare i grundskolan försöksverksamhet med syo-funktionärer bedrivs i gymnasieskolan och att slutligt ställningstagande sker efter utvärdering av erfarenheterna". Jag har hävdat meningen att ett system av föreslagen art bör föregås av försöksverksamhet. Utvärdering av

Tisdagen den
1 juni 1971

*Studie-och yrkes-
orientering i grund-
skola och gymna-
sieskola*

resultat och jämförelse med nuvarande yrkesvalslärarsystem bör därefter ske. Endast genom att dessa krav har blivit tillgodosedda har jag kunnat ge min anslutning till det som i dag är utskottsmajoritetens skrivning.

Jag vill rikta uppmärksamheten på ett par väsentliga punkter i utskottets skrivning, bl. a. på vad som i betänkandet anförs på s. 5 angående försöksverksamheten och på s. 6 angående nuvarande yrkesvalslärares tjänst. I utskottets hemställan får detta med försöksverksamhet konkret uttryck såväl i punkt 2 om grundskolan som i punkt 4 om gymnasieskolan, och det är en betydelsefull förändring i förhållande till propositionen, vilket jag också framhållit i ett särskilt yttrande till betänkandet.

Att verksamheten med syo-funktionärer får karaktären av försöksverksamhet, att frågan efter en utvärdering ånyo skall underställas riksdagen, att nuvarande ordinarie och extraordinarie yrkesvalslärare kan kvarstå i sin tjänst och kombinera syo och undervisning, liksom utskottets uttalande om att de positiva erfarenheterna från yrkesvalslärarsystemet bör komma skolväsendet till nytta, är av stor betydelse.

Det är dessa saker, fru talman, som gjort att jag ansett mig kunna biträda utskottets hemställan.

Herr STRINDBERG (m):

Fru talman! Vi har i år haft ett flertal propositioner som väckt allmänhetens intresse – och ibland också förvåning. Det senare gäller inte minst utbildningsområdet.

Här har redan omvittnats att vi nu har ett väl fungerande system med yrkesvalslärare. Dessa yrkesvalslärare har att i enlighet med sin instruktion i samverkan med rektor och lärare ge studieorientering till elever och föräldrar. Denna uppgift har de vederligen fyllt på ett utomordentligt sätt – det vet jag för övrigt av långvarig erfarenhet från arbete på det kommunala planet. Yrkesvalsläraren är i egenskap av pedagog knuten till skolan. Han är känd av eleverna och känner väl till eleverna och deras situation. På så sätt har det kunnat bli ett gott och förtroendefullt förhållande mellan elever och yrkesvalslärare.

Det är angeläget att förbättra studie- och yrkesorienteringen på olika nivåer inom utbildningsväsendet, men alla sakskäl talar för att man då inte skall ändra på ett system som man har så goda erfarenheter av som detta. Även utskottsmajoriteten har tydligen detta klart för sig och konstaterar: ”Enligt utskottets mening bör behovet av att tillvarata den befintliga personalens erfarenheter och kunskaper väl kunna förenas med målsättningen att få en enhetlig organisation för studie- och yrkesorientering i det kommunala skolväsendet.”

Det är bara att beklaga att urskottsmajoriteten inte dragit de riktiga slutsatserna av sitt uttalande. Dessa borde rimligtvis ha varit, att man, vilket också förslagits i motionen 1414 som väckts av ett tiotal motionärer från moderata samlingspartiet, lagt fram förslag om studie- och yrkesorientering i såväl grundskola som gymnasieskola med yrkesvalslärarsystem i båda dessa skolformer.

Många har hört av sig med synpunkter beträffande yrkesorienteringen och vad man därvid bl. a. uttryckt sin oro för är att det skall bli lika svårt

att få tag i syo-funktionären som det ibland har varit att få tag i elevvårdande personal i skolan. En av de stora fördelarna med yrkesvalsläraren är att denne alltid är lätt att få tag i för såväl elever som föräldrar.

I reservationen 1 till utbildningsutskottets betänkande nr 21 har reservanterna på ett enligt mitt förmenande riktigt sätt slagit vakt om yrkesvalslärsystemet i grundskolan. Tyvärr har de emellertid inte gjort motsvarande förslag beträffande gymnasieskolan. Jag vill därför, fru talman, yrka avslag på hemställan i utbildningsutskottets betänkande nr 21 och bifall till motionen 1414 med anhållan om förnyad utredning och förslag till höstriksdagen, syftande till yrkesvalslärsystem inom såväl grundskola som gymnasieskola. Därmed har jag inte heller, fru talman, varit med i någon tävlan om att bifalla vpk-motioner.

I detta anförande instämde herr Söderström (m).

Herr MÅRTENSSON (s):

Fru talman! Får jag börja med att instämma i vad fru Söder sade, nämligen att vi ständigt måste anpassa oss efter utvecklingen. Det är vad det gäller när riksdagen i dag skall ta ställning till den proposition vi nu har att behandla.

Det råder nog inget tvivel om att vi alla känner ansvar för att bistånd ges till eleven när det gäller val av yrke. Jag tror också att det råder samstämmighet i den uppfattningen att om studie- och yrkesorienteringen skall fylla sin uppgift förutsättes det att den också ständigt anpassas till förändringar som sker i samhället. Och, ärade kammarledamöter, dagens och i ännu högre grad morgondagens samhälle präglas och kommer att präglas av förändringar av genomgripande karaktär, varvid några faktorer är industrialisering och specialisering. Om vi skall följa utvecklingen och ge eleverna det bistånd och den orientering som vi innerst inne önskar, måste vi anpassa oss efter detta. Det gäller den enskilde i framtiden, och framtiden blir mer och mer komplicerad för det släkte som växer upp.

Det har sagts att det nuvarande yrkesvalslärsystemet i grundskolan har fyllt och fyller en viktig uppgift. Det skall inte bestridas, men det bör också nämnas att det omdömet inte är entydigt. Det har nämligen också framförts att utvecklingen har fört oss dithän, att vägledningen även i grundskolan nu måste anpassas efter nya förhållanden. Det blir mer och mer frågan om specialistledning.

I Läroplan för grundskolan Lgr 69 s. 37, sägs:

”Studie- och yrkesorienteringen skall vidare sträva efter att öka elevens beredskap att göra upprepade val och fatta egna, väl underbyggda beslut, allteftersom den personliga utvecklingen och förändringarna i arbetslivet så kräver.”

Jag tror det är riktigt, att utvecklingen går dithän att det blir fråga om upprepade val för eleven, inte endast i grundskolan utan även i gymnasiet och kanske också inom vuxenutbildningen, så att individen ständigt får ta den framtida yrkesutövningen under förnyat övervägande.

Mot den bakgrunden får man se förslaget i den proposition vi har att behandla. Det gäller här en yrkesorientering, som inte är slut i

Tisdagen den
1 juni 1971

*Studie- och yrkes-
orientering i grund-
skola och gymna-
sieskola*

grundskolan utan fortsätter i gymnasiet och så småningom också -- som jag hoppas -- inom vuxenutbildningen. Det råder enstämighet kring uppfattningen att yrkesorienteringen i gymnasiet inte fyller den uppgift som man kräver.

Fru Sundberg sade, om jag fattade henne rätt, att den organisationsform, som departementschefen har presenterat, har mottagits av en våldsam reaktion. Tillåt mig, fru talman, att nämna de remissinstanser, som har uttalat sig *för* det förslag till en enhetlig organisation för grundskola och gymnasieskola som departementschefen har presenterat! Dessa remissinstanser är statskontoret, skolöverstyrelsen, universitetskanslersämbetet, arbetsmarknadsstyrelsen, Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, Landsorganisationen, SACO, Svensk yrkesvals lärarförening, Sveriges socionomförbund, Elevförbundet TLE och Sveriges förenade studentkårer. Jag skulle kunna tänka mig att även deras yttranden måste tillmätas någon betydelse. I vart fall kan jag säga att vi inte har förbisett vad de som har avstyrkt helt eller delvis, exempelvis Sveriges lärarförbund och Svenska facklärarförbundet, haft att anföra. Tvärtom har de haft tillfälle att *inför* utskottet redovisa sina synpunkter på den här frågan. Och det är väl inte så märkligt, att man måste ta hänsyn till vad som sagts av ett osedvanligt stort antal remissorgan som i detta fall stöder en departementspromemoria.

Utskottet har också mot bakgrunden av remissyttrandena -- med all respekt för de erinringar som har gjorts -- bedömt läget så att det enda förnuftiga måste vara att nu gå in för ett enhetligt system med en gemensam organisation för grundskola och gymnasieskola. Det betyder alltså att studie- och yrkesorienteringen inom gymnasieskolan förstärkes. Det innebär att en särskilt utbildad kommunalt anställd funktionär uteslutande skall ägna sig åt syo inom skolväsendet. Det innebär också att den nuvarande organisationen på gymnasienivå med yrkesvägledare från arbetsmarknadsverket gradvis avvecklas.

När reformen är genomförd bör det normalt i varje kommun finnas minst en heltidsanställd syo-funktionär eller vilken beteckning man vill använda -- jag kanske redan nu skall nämna att vi delar den uppfattning som framförts av en motionär att ordet "funktionär" kanske inte är det bästa.

Beträffande elevantalet har man vid en bedömning kommit fram till att varje syo-funktionär -- jag använder fortfarande det uttrycket -- bör kunna klara 800 elever. Efter att ha tagit del av remissyttrandena har departementschefen förordat att gränsen sätts vid 750 elever.

Jag tror inte att man utan vidare kan göra gällande att det skulle innebära att vederbörande funktionär med det nya systemet får fler elever att vägleda än vad som är fallet med nuvarande system. Det nuvarande systemet är ju förknippat med undervisningsskyldighet i skolan, varför vederbörande funktionär inte uteslutande sysslar med ett visst elevantal.

Jag vill också sammanfattningsvis, eftersom den frågan har varit föremål för diskussion -- och jag har förståelse för att det kan ha rått en viss oro bland yrkesvalslärarna -- säga att vi delar departementschefens uppfattning att yrkesvalslärarna har gjort mycket goda insatser för syo i

skolan och att det också är angeläget att deras kunskaper och erfarenheter tillvaratas i den nya organisationen. Yrkesvalsläraren är självfallet på grund av sin utbildning och förgående verksamhet lämplig att anställas som syo-funktionär. Utskottsmajoriteten ansluter sig till detta men utvecklar det något längre och säger: "Nuvarande ordinarie och extra ordinarie yrkesvalslärare bör kunna få stå kvar i sin statligt löner reglerade tjänst och i grundskolan kombinera syo och undervisning. Utskottet förutsätter att ett samråd härom äger rum mellan kommunen och dessa yrkesvalslärare. Genom ett sådant arrangemang kommer sålunda det nuvarande systemet med yrkesvalslärare att tills vidare finnas kvar i grundskolan parallellt med det nya systemet."

Herr Stålhammar har talat om att yrkesvalslärare som är under 40 år skulle gå kvar med nuvarande anställningsform fram till pensionsåldern. Jag tror med förlov sagt, herr Stålhammar, att det är att undervärdera våra yrkesvalslärare. Om jag känner lärarkåren rätt, så finns det en ambition där att fortbilda sig och komplettera sina kunskaper för nya uppgifter. Jag har väldigt svårt att tro att yrkesvalslärare som är under 40 år slår sig till ro. Den som tror att de gör det känner nog inte dessa lärare. Däremot, herr Stålhammar, kan det finnas de som är äldre som tycker att de inte vill utbilda sig vidare. De har alltså möjligheten, enligt utskottets rekommendation, att kvarstå i sin nuvarande tjänst.

När det gäller genomförandet har en mjuk övergång rekommenderats. Kommunförbundet har varit inne på det och ansett att övergångsperioden bör göras längre än vad som föreslagits i promemorian. Departementschefen har lyssnat till detta och sagt att det nya systemet bör införas den 1 juli 1973. I promemorian hade föreslagits den 1 juli 1972.

Det har uttalats farhågor för att den nya organisationen skulle försämra den yrkesvägledning som nu bjuds i grundskolan, erbjuda sämre kontaktmöjligheter osv. Låt mig säga att utskottet förutsätter att så inte kommer att ske. Utskottet ansluter sig till departementschefens förslag om riktlinjerna för den fortsatta yrkesorienteringen, men med tanke på den förändring av rätt genomgripande karaktär som här ändå förestår anför utskottet att man bör inleda med en försöksverksamhet. Efter några års erfarenhet görs sedan en utvärdering, innan man definitivt fastställer hur man skall ha det i fortsättningen. Detta innebär alltså att verksamheten prövas under en försöksperiod. Det finns sedan möjligheter att göra bedömningar. På så sätt får vi fram de bästa resultaten.

Låt mig till sist, fru talman, beträffande reservationerna endast i all korthet anföra följande. Eftersom utskottet föreslår en försöksverksamhet så anser majoriteten att prövningen av vad som anföres i motionen 1404 och även i reservationen 2 beträffande behörighetsvillkor bör anstå till dess försöksverksamheten är avslutad. Då kan man ta ställning till de frågor som framförs i reservationen och som också framförts motionsvis.

Fru talman! Med det anförda hemställer jag om bifall till Kungl. Maj:ts förslag med det tillägg som utskottet gjort beträffande försöksverksamhet.

Fru SÖDER (c) kort genmäle:

Fru talman! Herr Mårtensson menade att jag hade sagt att man skall

Tisdagen den
1 juni 1971

*Studie- och yrkes-
orientering i grund-
skola och gymna-
sieskola*

anpassa och förändra allteftersom utvecklingen går, och det är helt riktigt, men jag sade också att man kan förändra inom det system man har. Därmed ansåg jag att man kan företa ändringarna när det gäller syo inom grundskolans ram med det yrkesvalslärsystem som vi nu har.

Och när man framhåller enhetligheten i syo-verksamheten som det väsentliga i detta förslag, tycker jag att det är ett konstruerat argument. Det väsentliga är ändå för eleven hur målsättningen uppfylles. Vi reserverar menar att man inom det system som man har i grundskolan kan bättre uppfylla den målsättning varom vi är ense när det gäller syo.

Jag är medveten om att jag här kan beskyllas för att vara ute i egna angelägenheter, eftersom jag är yrkesvalslärare. Men jag vill poängtera att jag inte ser detta som en kärfråga. Min uppfattning är att mina kolleger verkligen analyserat detta från grunden och försökt att objektivt se hur man bäst kan tjäna det syfte man är satt att verka för.

Jag är övertygad om, och jag har fått många bevis för detta, att man inom ramen av sin nuvarande tjänst är beredd att förändra och anpassa efter de nya målsättningar som är erforderliga. Som yrkesmänniska kan man inte här i riksdagen bortse från de erfarenheter man har som yrkesvalslärare. Detta har lett mig fram till den ståndpunkt som jag har tagit i utskottet.

Jag vill till herr Berndtson i Linköping säga att det inte är så märkvärdigt att vi yrkat bifall till hans motion, eftersom den i stort sett ansluter till våra egna motionsyrkanden.

Till sist vill jag säga att det egentligen är oförenligt med praxis att aveckla ett system samtidigt som man inför ett försök. Man måste ha det gamla systemet kvar tills försöksverksamheten är avslutad, om det skall vara någon logik i sammanhanget.

Herr STÅLHAMMAR (fp) kort genmäle:

Fru talman! Herr Mårtenssons logik är verkligen egenartad. Allt förändras, och därför måste även studie- och yrkesorienteringssystemet förändras. Det är det enda argument som finns för införandet av syospecialisten trots att alla är eniga om att yrkesvalslärsystemet fungerat bra.

De flesta remissinstanserna, säger herr Mårtensson sedan, förordar ett enhetligt system. Därför går utskottet på linjen med ett oenhetligt system. Men man är trots allt inte säker på att detta är riktigt bra. Därför skall man ha försöksverksamhet. Den riktiga logiken i herr Mårtenssons resonemang hade ju varit att skall man ge alla elever studie- och yrkesorientering för det framtida samhället behövs det i första hand inte specialister utan personer som känner dessa elever väl, och det vet vi att yrkesvalslärarna gör. Herr Mårtenssons citat från Lgr 69 – upprepade val, fatta nya beslut, ställa om sig för en ny funktion i samhället – talar ju likaså för att eleverna skall få möjlighet att träffa yrkesvalsläraren, så att man lär känna honom och på så sätt kan förbereda sig för de nya och förändrade uppgifter som man ständigt kommer att få i detta samhälle. Det är mycket mer än att visa färggranna broschyrer detta med studie- och yrkesorientering.

Herr Mårtensson sade vidare ett par ord om remisserna. Han menade

att LO, SÖ, SACO osv. var positiva till detta enhetliga system. Naturligtvis, man talar där till stor del om att syon varit så dålig på gymnasiet att man måste förbättra den. Men han kunde också t. ex. ha talat om eleverna som har ett visst intresse av denna verksamhet. SECO säger med kraft att yrkesvalslärarysystemet har en stor fördel genom sin flexibilitet och att lärarna har möjlighet att ge eleverna en värdefull orientering. Sammanfattningen är – jag skall inte dra alla argumenten här – att yrkesvalslärarna skall finnas kvar. SAF som ju också känner till yrkesvalslärarna genom pryon talar också om att man skall behålla yrkesvalslärarysystemet. Detsamma gör Riksförbundet Hem och Skola. Man borde ha fått höra om de remissvaren också.

Sedan var herr Mårtenssons resonemang om att jag skulle undervärdera yrkesvalslärarna med förlov sagt mycket originellt. Jag har ju talat om hur väl detta fungerat. Om det är någon som undervärderar yrkesvalslärarna är det den som vill att man skall avskaffa dem. I linje med herr Mårtenssons resonemang skulle då ligga att det var kriterium på att man var duktig om man vidareutbildade sig från yrkesvalslärare till att bli syo-specialist.

Till herr Berndtson i Linköping vill jag till sist bara säga att vpk i sin motion yrkade att vi skall ha kvar yrkesvalslärarna i grundskolan och att vi skall ha försök med syo i gymnasiet. Att man sedan flyttar in ordet "försök" framför grundskolan betyder då att man har ändrat sig. Detta är alltså en fullständig helomvändning. Så ovan vid uppvaktning från andra partier behöver man väl ändå inte vara att man springer ifrån en uppfattning man hade när man en vecka tidigare motionerade och på så sätt bidrar till att vi nu får det sämsta av två system, vilket utskottets betänkande kommer att medföra.

Fru SUNDBERG (m) kort genmäle:

Fru talman! Detta är en något säregen debatt eftersom utskottets talesman herr Mårtensson står i talarstolen och argumenterar för propositionen för att på slutet av sitt anförande försöka hitta en glidning mellan utskottsmajoritetens skrivning och propositionen. Den glidningen är inte realistisk; det föreligger en klar skillnad mellan propositionen och utskottsmajoritetens förslag.

Men anledningen till att jag begärde ordet för replik, fru talman, var att herr Mårtensson sade att man inte utan vidare kan göra gällande att en syo-funktionär får hand om fler elever än en yrkesvalslärare. Jo, det kan man göra. Jag vill bl. a. hänvisa till den utredning som har gjorts angående förhållandena i Västerbotten, där antalet tjänster kommer att minska med ungefär åtta – och det är ganska mycket i ett län med stora avstånd. Dessutom glömmer man bort att vi i dag har möjlighet att vid en och samma skola ha flera yrkesvalslärare; den möjligheten finns inte när det gäller syo-funktionärer. Där har alltså herr Mårtensson fel.

När det gäller remissinstanserna vill jag instämma i vad herr Stålhammar sade, dock finns det en markant skillnad i uppfattningen hos olika typer av remissinstanser. De arbetsmarknadspolitiska har i högre grad tillstyrkt syo-förslaget, medan de som så att säga sätter eleven i centrum inte har gjort det. Jag vill här återigen säga vad jag sade tidigare:

Om vårt främsta mål är att sätta in eleven i maskineriet, då är syo-systemet det riktiga. Då får eleven börja i grottekvarnen redan vid 13 års ålder. Vi tror dock att erfarenheterna från lärarpersonal, elever, hem och skola väger tyngre när det gäller eleverna på grundskolans hög-stadium.

Sedan några ord om den våldsamma reaktionen. Den visade sig inte bara genom remissvaren på departementspromemorian; den visade sig överallt på kollegierna runt om i våra skolor och inte minst – vilket är utomordentligt sällsynt – bland eleverna själva.

Herr MARTENSSON (s) kort genmäle:

Fru talman! Jag har den uppfattningen att yrkesvalslärarna är synnerligen angelägna om att eleverna skall få den bästa möjliga yrkesorientering, och jag är inte så övertygad om att inte yrkesvalslärarna är medvetna om att den utveckling vi har framför oss kanske kräver en något annan inriktning när det gäller yrkesorienteringen.

Här är det dock inte fråga om att man avskaffar någonting. Det har sagts i debatten att yrkesvalslärarkåren avskaffas. Så blir ingalunda fallet; den kommer att bestå i en något annan form, men den försvinner inte.

Dessutom tillåter jag mig säga att när vi nu möter samma elev i grundskolan, i gymnasiet och i vuxenutbildningen föreställer jag mig att det ändå måste vara en fördel om det så långt möjligt kan vara samma människa som orienterar honom hela vägen. Jag kan inte fatta att det skulle vara en nackdel att få det på det sättet.

Till sist vill jag gärna bemöta fru Sundberg, som både tidigare och nu senast har talat om grottekvarnen. Vad är det för målsättning och inriktning vi skall ha i fortsättningen? Jo, det är ju att genom att orientera om utbildning och arbetsmarknad öka individens självkänne-dom. Vi skall ge vederbörande möjligheten att själv bedöma sin utveckling och sitt yrkesval. Här är det mindre fråga om att vägleda och mera fråga om att orientera vederbörande.

Fru SÖDER (c) kort genmäle:

Fru talman! Först vill jag till herr Mårtensson säga att även om han tror att eleverna skall kunna ha samma syo-funktionär från grundskolan och genom gymnasiet så är det en organisatoriskt mycket svårlöst fråga. I så fall skulle man ha vissa fällor som eleven skulle gå i genom grundskolan och gymnasiet. Jag tror att det rent praktiskt kommer att bli så, oavsett vilket system man får, att syo-funktionären kommer att vara ettdera i grundskolan eller i gymnasiet. Möjligen kan funktionärerna komplettera varandra, men man kan svårligen ha samma befattningshavare hela vägen, även om jag håller med om att det i vissa avseenden kunde vara önskvärt.

När herr Mårtensson förklarar att det inte är fråga om att avskaffa yrkesvalslärarna så motsäger han sig själv. Jag vidhåller fortfarande att förslaget innebär ett avvecklingssystem. Ingen som har fäst sig vid det här arbetet och vill fortsätta med det kan känna någon trygghet för framtiden. Han kan ju över huvud taget inte flytta från den ort där han är verksam, om han vill behålla sin tjänst. Det är ett avvecklingssystem.

Vi har räknat med att den enhetlighet som man har i målsättningen

kan åstadkommas med yrkesvalslärare i grundskolan och syo-funktionär i gymnasieskolan genom att ha den ettåriga utbildningskursen i syo gemensam för båda kategorierna. Då har man en gemensam grund att bygga på, som ger möjligheter till kontinuitet i syo-verksamheten och man bibehåller de goda förhållanden som nu råder i grundskolan.

Herr utbildningsministern CARLSSON:

Fru talman! Efter herr Mårtenssons inlägg kan jag fatta mig mycket kort. Jag skall också i möjligaste mån undvika polemik för att inte förlänga debatten in onödan.

Till fru Sundberg vill jag emellertid säga att när hon försöker måla upp att vi på utbildningsområdet har lidit en serie av nederlag, då tror jag inte kammarledamöterna känner igen sig. Skulle utskotten inte ha rätt att göra vissa detaljusteringar – för det är ju detta det gäller på utbildningsområdet under den här våren – vad tjänar då utskottsarbetet eller hela riksdagsarbetet till? Är det inte i själva verket fråga om ett något större inflytande för riksdagen, som inte minst de borgerliga ledamöterna under lång tid har argumenterat för? Varför är man så missnöjd om den nya parlamentariska situationen skulle erbjuda något större möjligheter i avseendet? I själva verket, fru talman, har man väl på visst borgerligt håll tagit ut en del voteringssegrar i förskott, och nu har man litet svårt att dölja misräkningen.

Annars är vi väl samtliga ledamöter överens på en punkt: det behövs en förbättrad studie- och yrkesorientering. Detta är alldeles påtagligt i yrkesskolan, där vi helt och hållet har saknat en sådan verksamhet hittills. Reformen som vi nu skall föra i hamn innebär ca 300 nya tjänster i gymnasieskolan. AMS:s insatser motsvarar nu ca 40 heltidstjänster. Det är alltså en kraftig resursförstärkning och en mycket viktig reform som vi har prioriterat i ett hårt budgetläge.

Samtidigt som vi föreslår resursförstärkning i gymnasieskolan har vi velat ändra på organisationen i grundskolan för att få ett enhetligt system. Som det har sagts innebär detta självfallet ingen kritik mot de människor som hittills har fyllt dessa tjänster, men det innebär en kritik mot den organisation som vi har för närvarande.

Vilka fördelar ger då det nya systemet framför ett system med yrkesvalslärare? Det blir först och främst ett flexiblere system. Kommunerna kan anpassa organisationen efter lokala förhållanden. De flesta kommunala studie- och yrkesvägledare kommer uteslutande att ägna sig åt syo. Det är en fördel, eftersom fältet är stort och det är nödvändigt med aktuella kunskaper. I vissa fall kan kommunerna kombinera syo-tjänsten med andra uppgifter, t. ex. syo för vuxna, elevvård eller undervisning. Varje kommun, hur liten den än är, får statsbidrag för minst en studie- och yrkesvägledare. I glesbygdskommunerna med långa avstånd mellan högstadienheterna utgår dessutom extra statsbidrag. Systemet är alltså särskilt gynnsamt för små kommuner.

Fru Sundbergs beräkningar för Västerbotten kan inte gälla på grundval av propositionen utan måste rimligen vara gjorda på grundval av den ursprungliga promemorian där vi inte hade med detta fördelaktiga tillägg för glesbygdskommunerna.

Studie- och yrkesorientering i grundskola och gymnasieskola

Tisdagen den
1 juni 1971

*Studie- och yrkes-
orientering i grund-
skola och gymna-
sieskola*

Yrkesvalslärarna har i allmänhet färre elever i syo än de nya studie- och yrkesvägledarna kommer att få. Men yrkesvägledarna har ju också undervisning och använder inte hela sin tid till syo. De lär bara känna en del av eleverna genom undervisningen, eftersom de flesta inte har mer än fyra timmar i veckan. Om man i stället utgår från den tid för syo som avsätts för varje elev, är det nya systemet för grundskolan något gynnsammare än det gamla. Dessutom kommer de nya studie- och yrkesvägledarna att arbeta också under ferierna, då eleverna, som bl. a. Riksförbundet Hem och skola framhållit i sitt remissvar, har stort behov av studie- och yrkesorientering, t. ex. för att de då får reda på om de har kommit in eller inte på en viss utbildning som de har sökt.

Också detta är angeläget att understryka med hänsyn till att det här har sagts att de nya funktionärerna skulle vara mindre tillgängliga för eleverna; så är inte fallet.

Det är vidare en grov felaktighet när man säger som herr Stålhammar, att dessa funktionärer då och då skulle dyka upp på skolan i fråga. Det har ingenting med propositionen eller utskottsbetänkandet att göra. De nya studie- och yrkesvägledarna kommer att utföra samma syo-uppgifter som yrkesvalslärarna, men utbildningen förbättras och anpassas till de krav som ställs. Yrkesvalslärarna har bara en termins utbildning för syo. Den nya utbildningen blir direkt inriktad på syo-funktionen, och den särskilda syo-utbildningen blir ett år. Beteendevetenskaplig utbildning krävs för inträde.

Både långvägare och andra, elever och studerande kommer att tas in. Alla måste ha minst ett års erfarenhet av förvärvsarbete, varav minst sex månader utanför utbildningsväsendet – en punkt som jag vill betona är oerhört viktig och som har talat starkt för att vi skulle satsa på denna nya utbildningsväg. Arbetslivserfarenhet kommer alltså att väga tungt vid urvalet. Det kommer inte att som förut vara så att man i princip kan gå direkt från skolan till universitet eller lärarhögskola och sedan direkt till skolan igen utan att ha någon erfarenhet av arbete – trots att man skall ge orientering om arbetslivet. Vore det inte klokt av dem, som så ofta talar om nödvändigheten av att utbildningen tar hänsyn till det privata näringslivets problem, att ett ögonblick fundera över om det inte just i detta avseende finns anledning att i förväg ge den nödvändiga orienteringen?

Fru talman! Till slut vill jag också stryka under det som herr Mårtensson framhöll men som inte alls har kommit fram i tidningsdebatten och inte heller i de borgerliga inläggen här i dag, nämligen att detta förslag i själva verket har en sällsynt stark remissopinion bakom sig. Det är statskontoret, skolöverstyrelsen, UKÄ, AMS, Kommunförbundet, Landstingsförbundet, Landsorganisationen, SACO, Svensk yrkesvalsläraryrkesförbundet och Sveriges socionomförbundet.

Flera borgerliga talare har sagt att eleverna kraftigt stöder det nuvarande systemet. Ja, SECO gör det, men TLE och SFS stöder propositionen. Dessutom stöder Riksförbundet Hem och skola – tvärtemot vad som har sagts här – förslaget. De som går helt emot är SECO vid sidan av lärarorganisationen. TCO och Svenska arbetsgivareföreningen var för det delade systemet.

Så ser alltså den opinion ut som har uttalat sig i den här frågan, och vi kan lugnt konstatera att en mycket stark remissopinion och en stark opinion från föräldrarna – alltså föräldraorganisationen – och elevorganisationerna i själva verket är för den linje som propositionen har föreslagit.

Fru talman! Jag skall inte gå in på ytterligare detaljer, som i och för sig vore värda att diskuteras, med hänsyn till kammarens knappt tillmätta tid.

Fru SUNDBERG (m) kort genmäle:

Fru talman! Med tanke på den knappt tillmätta tiden skall jag bara beröra två saker i statsrådets anförande.

På s. 32 i propositionen framförs att TCO och SAF anser att yrkesvalslärarysystemet bör finnas i grundskolan. Majoriteten av remissinstanserna har yttrat sig om gymnasieskolan, där situationen varit ytterst dålig.

Statsrådet har inte pekat på eller anlagt synpunkter på *elevvårdande* funktioner. Man har talat om yrkesverksamheten och det enhetliga systemet, men fortfarande har vi inte fått svar på vår fråga: Hur skall syo-funktionären kunna fungera ur elevvårdande synpunkt? Och det tycker jag är det kanske mest väsentliga i hela den här problematiken.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Fru talman! Bara några reflexioner i anslutning till utbildningsministerns anförande.

Under våren har utbildningsutskottet varit enigt i alla viktigare frågor. Visserligen har avvikelser från propositionerna gjorts i flera betydelsefulla ärenden, men också det har skett i enighet. Jag hälsar med glädje det ökade inflytande som inte bara vårt utskott utan riksdagen i sin helhet har fått och anser att det är riktigt att man ägnar propositionerna en kritisk granskning. Och jag tror att jag kan utlova att vi gemensamt i utbildningsutskottet också i fortsättningen kommer att ägna utbildningsdepartementets propositioner en skärpt och kritisk uppmärksamhet.

Det är egentligen bara i denna fråga om studie- och yrkesorienteringen som utskottet på allvar har delat sig. Socialdemokraterna och herr Berndtson i Linköping har enat sig om en modell som innebär att yrkesvalslärarysystemet avskaffas och det nya systemet med syo-funktionärer införs. Denna stora förändring kallas nu för en försöksverksamhet; det tycks dock vara ett ord närmast utan täckning.

Majoritetens lösning skiljer sig avsevärt från den i propositionen föreslagna. Denna fråga har tilldragit sig stor uppmärksamhet bland elever, lärare och föräldrar, och innan tillfället är försuttet vill jag därför gärna fråga utbildningsministern, om han nu är nöjd med den modell som utskottsmajoriteten förordar. Anser statsrådet Carlsson att detta är den bästa lösningen i fråga om studie- och yrkesorientering i grundskolan och i gymnasieskolan?

Herr STÅLHAMMAR (fp):

Fru talman! Det måste slås fast att de remissvar som statsrådet

Tisdagen den
1 juni 1971

*Studie- och yrkes-
orientering i grund-
skola och gymna-
sieskola*

Carlsson hänvisade till gällde gymnasiet, men här talar vi nu om grundskolan. Det är naturligt att man i TLE har varit positiv, eftersom man ju där är representerad i gymnasiet men inte i grundskolan, medan SECO däremot är representerad i grundskolan. Dessutom bör påpekas att det då gällde remissvar på propositionens förslag, inte på det förslag till organisation av studie- och yrkesorienteringen som utskottets betänkande egentligen innebär. Det är också en väsentlig skillnad.

Sedan är det mycket svårt att förstå den definition på ett flexibelt system som utbildningsministern här talade om. Ett flexibelt system måste väl innebära att det är anpassningsbart till eleven i första hand, inte bara till kommunen. Utbildningsministern säger att syo-funktionärerna uteslutande skall ägna sig åt syo. Det är naturligtvis alldeles riktigt – om de är på skolan! Om syo-funktionären ägnar sig åt syo på två skolor, så blir givetvis tiden för eleverna mindre än om man är på en skola och där ägnar sig åt både syo och undervisning.

Jag blev litet skrämmd av utbildningsministerns mycket vårdslösa yttrande om att syo-funktionären också har andra uppgifter som han skall ägna sig åt, t. ex. elevvård. Elevvården är väl ändå inte några ”andra uppgifter”, utan allt arbete i skolan är elevvårdande. En av de personer som betytt mest för elevvården i skolan är just yrkesvalsläraren, därför att han ofta har varit ett stöd för handikappade och svagpresterande elever av olika slag. Han har t. ex. diskuterat pryplatser med dem och kanske hjälpt dem till speciella utbildningsprogram på arbetsmarknaden. Detta är elevvård. Det är inte någonting som man ägnar sig åt vid sidan om som en speciell annan uppgift.

Slutligen var talet om ferierna ett svagt argument. Man bör väl ändå inte göra om hela studie- och yrkesorienteringssystemet bara för att få någon som talar om huruvida eleverna har kommit in på gymnasieskolan under sommartiden. Det måste kunna ordnas på ett enklare sätt.

Fru SÖDER (c) kort genmäle:

Fru talman! När statsrådet talade om ferietjänstgöring vill jag erinra om att Svensk yrkeslärarförening i sitt yttrande över promemorian har sagt att man är beredd att förhandla om tjänstgöring under ferier och tjänstgöring utöver den vanliga skoldagen. Där finns det alltså möjligheter att utveckla verksamheten inom systemets ram.

Sedan påpekade jag i mitt första anförande hur många uppgifter utöver vägledningen för den enskilde eleven som åvilar syo-befattningshavaren i grundskolan. Han deltar i ämneskonferenser och andra konferenser, i föräldramöten och mycket annat. Har man någon praktisk erfarenhet av hur mycket tid detta tar enligt Lgr 69, som nu håller på att genomföras, så måste man göra det konstaterandet att om någon har tjänst vid två skolor blir det oerhört svårt att hinna med uppgifterna under den mest intensiva tiden på året. Det finns ju ett datum fastställt, hittills har det varit den 15 februari, då alla ansökningshandlingar för årskurs 9 skall vara inlämnade. Det är en mycket intensiv arbetsperiod och svår att klara om man har en skola, och skall man då bevaka detta på flera skolor så blir det mycket svårt att fylla den uppgiften väl.

Herr BERNDTSON i Linköping (vpk):

Fru talman! Herr Wikström och tidigare fru Söder och herr Stålhammar har sagt att jag medverkat till en dålig lösning av denna fråga. Ja, kan man inte ena sig om en värdering utan någon säger att detta är en avveckling av yrkesvalslärarna och en annan säger att de i princip kan finnas kvar i ett kvarts sekel, så förstår jag att man finner lösningen ganska dålig.

Jag vill också påpeka att man i reservationen försöker att förena två så olika ting som motionen 1412 om försöksverksamhet och utvärdering med motionen 1414 om avslag på propositionen och förslag om yrkesvalslärsystem i båda skolformerna. Jag finner mera logik i herr Strindbergs yrkande i det avseendet.

Låt mig till sist ändå notera att såväl herr Wikström som tidigare fru Sundberg har upptäckt en skillnad mellan propositionen och vad utskottet skriver. Det är det som har bestämt mitt ställningstagande.

Herr utbildningsministern CARLSSON:

Fru talman! Det krävs inte särskilt många ytterligare synpunkter.

Fru Sundberg talade om de elevvårdande synpunkterna. Jag kan inte uppfatta det som något annat än misstro mot de tilltänkta syo-funktionsnärerna när man säger att de inte på ett förtjänstfullt sätt skulle kunna ägna sig åt de viktiga uppgifterna inom skolans ram. Jag vill betona att de med den satsning som görs totalt sett får mera tid till sitt förfogande per elev än med det nuvarande systemet. Därtill kommer den kraftiga förbättringen på gymnasienivå.

Till herr Wikström behöver jag inte heller säga särskilt mycket, eftersom han ä sin sida var glad över att utbildningsutskottet hade ett ökat inflytande. Jag kan bara konstatera den skillnad som på den punkten föreligger mellan honom och fru Sundberg. Jag är för min del glad över ett utskott som är aktivt och kritiskt granskar våra förslag. Det känns faktiskt tryggare att ha det på det sättet än att ha ett utskott som inte är särskilt intresserat av de förslag som läggs fram. Inte heller i det avseendet föreligger alltså någon meningsskiljaktighet mellan herr Wikström och mig.

Jag tillfrågades om jag är nöjd med det här förslaget. Ja, självfallet, eftersom det i stort sett är det förslag som vi har lagt fram som nu förhoppningsvis blir riksdagens beslut. Man har preciserat det när det gäller förutsättningarna för de icke-ordinarie yrkesvalslärarna att fungera i det nya systemet, och det kunde vi, om det hade varit ett önskemål, ha gjort upp med de borgerliga partierna. På den punkten är det faktiskt så att personalorganisationerna särskilt begärt att vi inte i propositionen i detalj skulle binda oss för de villkor som skall gälla om det nya systemet införs. Man ville inte det med hänsyn till möjligheterna att konkret förhandla när resultatet är ett faktum här i riksdagen.

Ja, fru talman, till de övriga inläggen har jag inte mycket att tillägga.

Överläggningen var härmed slutad.

Nr 102

Tisdagen den
1 juni 1971

Studie- och yrkes- orientering i grund- skola och gymna- sieskola

Punkterna 1-4

Propositioner gavs på bifall till 1:o utskottets hemställan, 2:o reservationen nr 1 av herr Wikström m. fl. samt 3:o motionen nr 1414, och förklarades den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då fru Sundberg begärde votering, upptogs för bestämmande av kontrapositionen ånyo de båda återstående propositionerna, av vilka den under 2:o angivna förklarades ha flertalets mening för sig.

I enlighet härmed blev följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 21 punkterna 1-4 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herr Wikström m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Sundberg begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	-	158
Nej	-	144
Avstår	-	3

Punkterna 5-9

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 10

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 av herr Wikström m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Sundberg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 21 punkten 10 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av herr Wikström m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Sundberg begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	-	156
Nej	-	144
Avstår	-	3

Herr Clarkson (m) anmälde att han avsett att rösta nej men markerats som frånvarande.

§ 2 Föredrogs inrikesutskottets betänkande nr 17 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1971:111 om anslag till Täckning av merkostnader för löner och pensioner m. m. för budgetåret 1971/72.

*Anställningsskydd
för vissa arbets-
tagare, m. m.*

Utskottets hemställan bifölls.

§ 3 Anställningsskydd för vissa arbetstagare, m. m.

Föredrogs inrikesutskottets betänkande nr 18 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om anställningsskydd för vissa arbetstagare, m. m., jämte motioner.

Kungl. Maj:t hade i propositionen 1971:107 (inrikesdepartementet) föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1. lag om anställningsskydd för vissa arbetstagare,
2. lag om ändring i lagen (1914:45) om kommission, handelsagentur och handelsresande,
3. lag om ändring i lagen (1970:741) om statlig lönegaranti vid konkurs,
4. lag om vissa åtgärder för att främja sysselsättning av äldre arbetstagare på den öppna arbetsmarknaden,
5. lag om ändring i lagen (1937:249) om inskränkningar i rätten att utbetomma allmänna handlingar.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

”I propositionen föreslås åtgärder för att förbättra den äldre arbetskraftens sysselsättningsmöjligheter. Dessa åtgärder består dels i en lag om anställningsskydd för vissa äldre arbetstagare, dels i en lag som ger arbetsmarknadsmyndigheter och fackliga organisationer möjlighet till insyn i och inflytande över företagets personalpolitik.

Enligt förslaget till lag om anställningsskydd för vissa arbetstagare skall arbetstagare åtnjuta en uppsägningstid av minst två månader, om han har fyllt 45 år, minst fyra månader, om han har fyllt 50 år, och minst sex månader, om han har fyllt 55 år, allt under förutsättning att han varit anställd hos arbetsgivaren minst 24 månader under de tre senaste åren närmast före uppsägningen. Arbetstagaren tillförsäkras lön under uppsägningstiden, och likaså under permitteringstid som överstiger 14 dagar i följd eller 30 dagar under samma kalenderår. Om arbetstagare, som åtnjuter uppsägningsskydd enligt de nya bestämmelserna, blir uppsagd på grund av arbetsbrist skall han under en tid av sex månader efter det han slutade anställningen ha företräde till återanställning hos samme arbetsgivare. Avtal om inskränkning i dessa förmåner skall vara ogiltigt.

Enligt det andra förslaget – förslag till lag om vissa åtgärder för att främja sysselsättning av äldre arbetstagare på den öppna arbetsmarknaden – skall länsarbetsnämnd kunna ålägga arbetsgivare, som sysselsätter minst

Tisdagen den
1 juni 1971

*Anställningsskydd
för vissa arbets-
tagare, m. m.*

fem arbetstagare, att lämna nämnden uppgifter om bl. a. åldersfördelningen bland de anställda. Nämnden skall kunna ta upp överläggningar med arbetsgivaren och parternas organisationer i fråga om sysselsättning av äldre arbetskraft och på grundval av vad som förekommit vid överläggningarna utfärda anvisningar om åtgärder för att förbättra sysselsättningsmöjligheterna för äldre arbetstagare. Anvisningarna kan innebära t. ex. att arbetsgivaren bör ha en viss kvot äldre bland de anställda. Om anvisningarna inte följs, skall detta anmälas till arbetsmarknadsstyrelsen. Följs inte anvisningar som arbetsmarknadsstyrelsen meddelar och får det anses uppenbart att rättelse inte kan åstadkommas på annat sätt, kan styrelsen som en yttersta åtgärd förordna att arbetsgivaren får anställa endast sådana arbetstagare som den offentliga arbetsförmedlingen har anvisat eller godtagit. Bryter arbetsgivaren mot förordnandet kan han straffas.”

I detta betänkande hade behandlats
dels de vid riksdagens början väckta motionerna

1971:284 av herr Helén m. fl., såvitt nu var i fråga,

1971:1196 av herr Hermansson i Stockholm m. fl.,
dels de i anledning av propositionen 1971:107 väckta motionerna

1971:1450 av herr Bergqvist m. fl., vari hemställts att riksdagen beslutade att bestämmelserna i 1 § om anställningsskydd för vissa arbetstagare även skulle gälla arbetstagare som omfattades av sjömanslagen och att således orden ”sjömanslagen (1952:530) eller” i 2 § 4 stycket skulle utgå ur lagtexten,

1971:1472 av herr Hermansson i Stockholm m. fl., vari föreslagits

A. att riksdagen med bifall i övrigt till Kungl. Maj:ts proposition 1971:107 skulle antaga i motionen angivna ändringar i förslaget till lag om anställningsskydd för vissa arbetstagare, innebärande i första hand att kvalifikationstiden skulle sänkas till 18 månader under en treårsperiod och att en generell uppsägningstid på sex månader skulle införas oavsett ålder,

B. att riksdagen skulle antaga i motionen angivna ändringar i förslaget till lag om vissa åtgärder för att främja sysselsättning av äldre arbetstagare på den öppna arbetsmarknaden, innebärande bl. a. att länsarbetsnämnderna ensamma skulle få handlägga ärendena i deras helhet och utrustas med samma befogenheter som arbetsmarknadsstyrelsen föreslagits få,

C. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t gav till känna i motionen anförda synpunkter angående prövning av frågan om länsarbetsnämndernas sammansättning,

1971:1474 av herr Bohman m. fl., vari hemställts att riksdagen vid behandlingen av proposition nr 107 skulle besluta,

att lagen om anställningsskydd för vissa arbetstagare skulle gälla intill dess vederbörande erhöll ålderspension enligt lagen om allmän försäkring,

att med avslag å förslaget till lag om vissa åtgärder för att främja sysselsättning av äldre arbetstagare på den öppna arbetsmarknaden uttala, att i enlighet med vad i motionen anförts ytterligare överväganden beträffande den äldre arbetskraftens sysselsättning borde ske i samverkan mellan arbetsmarknadsmyndigheterna och arbetsmarknadens parter,

Tisdagen den
1 juni 1971

*Anställningsskydd
för vissa arbets-
tagare, m. m.*

1971:1475 av herr Eriksson i Arvika m. fl., vari hemställts att riksdagen skulle besluta,

att den som blev berättigad till ålderspension enligt lagen om allmän försäkring inte borde omfattas av lagen om anställningsskydd,

att uppdra åt utredningen rörande ökad anställningstrygghet m. m. att överväga former för anställningsskydd med hänsyn tagen till anställningstidens längd,

att uppdra åt utredningen rörande ökad anställningstrygghet m. m. att framlägga förslag om ökad anställningstrygghet jämväl för säsonganställda,

1971:1476 av fru Fränkel, vari hemställts att riksdagen skulle besluta att lagen om anställningsskydd för vissa arbetstagare skulle omfatta jämväl de arbetstagare som omfattades av sjömanslagen,

1971:1477 av herr Fälldin m. fl., vari hemställts att riksdagen vid behandlingen av propositionen 1971:108 skulle

I. uttala, att de lokaliserings- och regionalpolitiska insatserna borde förstärkas skyndsamt i skogslänen och motsvarande områden bl. a. i syfte att ge äldre arbetstagare ökade sysselsättningsmöjligheter, samt

II. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt övervägande av ökade möjligheter till vidareutbildning för den äldre arbetskraften,

1971:1478 av herr Hovhammar m. fl., vari hemställts

I. att riksdagen skulle besluta avslå proposition nr 107,

II. att riksdagen, därest detta yrkande inte skulle bifallas, skulle besluta

1. att uppsägningstiden i förslaget till lag om anställningsskydd (1 §) under punkterna 1, 2 och 3 skulle vara resp. 1, 2 och 3 månader samt att denna bestämmelse inte skulle gälla för person med ålderspension enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring,

2. att, i förslaget till lag om vissa åtgärder för att främja sysselsättning av äldre arbetskraft, länsarbetsnämnden och AMS vid beslutsfattande enligt 1 §, 2 § och 4 § skulle sammanträda i plenum.

3. att 5 § och 7 § i sistnämnda lagförslag skulle utgå,

4. att i sistnämnda lagförslag företrädare för arbetstagarorganisation i första hand skulle samråda med vederbörande arbetsgivare för att lösa eventuella meningsmotsättningar innan länsarbetsnämnd delgavs situationen,

5. att i sistnämnda lagförslag arbetstagersidans företrädare skulle utses bland de anställda,

6. att sistnämnda lagförslag inte skulle gälla företag med mindre än 25 anställda,

1971:1479 av herrar Larsson i Umeå och Jonsson i Mora, vari hemställts att riksdagen skulle besluta att lagens tillämpningsområde sattes vid en nedre gräns för arbetsgivare som regelbundet sysselsatte minst 10 anställda,

Utskottet hemställde

1. att riksdagen skulle avslå motionerna 1971:1474 och 1971:1478 i fråga om avslag på förslaget till lag om vissa åtgärder för att främja sysselsättning av äldre arbetstagare på den öppna arbetsmarknaden,

2. att riksdagen skulle avslå motionen 1971:1478 i vad avsåg avslagsyrkande på övriga delar av propositionen,

3. att riksdagen i fråga om generell uppsägningstid på sex månader och kvalifikationstid med avslag på motionen 1971:1472 i motsvarande del godkände vad utskottet anfört,

4. att riksdagen i fråga om åldersvillkor med avslag på motionen 1971:1472 i motsvarande del godkände vad utskottet anfört,

5. att riksdagen i fråga om uppsägningstidernas längd med avslag på motionen 1971:1478 i motsvarande del godkände vad utskottet anfört,

6. att riksdagen skulle bifalla propositionen 1971:107 beträffande 1 § i förslaget till lag om anställningsskydd för vissa arbetstagare,

7. att riksdagen

A. i anledning av motionerna 1971:1450, 1971:1472, såvitt nu var i fråga, och 1971:1476 som sin mening gav Kungl. Maj:t till kända vad utskottet anfört angående inordnande i lagstiftningen av arbetstagare som omfattades av sjömanslagen, samt

B. med avslag på förevarande yrkanden i motionerna under A skulle bifalla propositionen beträffande 2 § i förslaget till lag om anställningsskydd för vissa arbetstagare,

8. att riksdagen i fråga om lagstiftningens tillämpning på pensionärer skulle avslå motionerna 1971:1474, 1971:1475 och 1971:1478 i motsvarande delar,

9. att riksdagen skulle bifalla propositionen beträffande förslaget till lag om anställningsskydd för vissa arbetstagare i den mån lagen ej behandlats under 6 och 7,

10. att motionen 1971:1475, såvitt angick uppdrag till utredningen om anställningstrygghet m. m., inte föranledde någon riksdagens åtgärd,

11. att riksdagen skulle bifalla propositionen beträffande förslagen till lag om ändring i lagen (1914:45) om kommission, handelsagentur och handelsresande,

lag om ändring i lagen (1970:741) om statlig lönegaranti vid konkurs,

lag om ändring i lagen (1937:249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar,

12. att riksdagen med avslag på motionerna 1971:1479 och 1971:1478, såvitt nu var i fråga, skulle bifalla propositionen beträffande 1 § förslaget till lag om vissa åtgärder för att främja sysselsättning av äldre arbetstagare på den öppna arbetsmarknaden,

13. att riksdagen med avslag på motionen 1971:1478, såvitt angick företrädare för arbetstagarorganisation, skulle bifalla propositionen beträffande 6 § i det under 12 upptagna lagförslaget,

14. att riksdagen i fråga om arbetsförmedlingstvång med avslag på motionen 1971:1478 i motsvarande del godkände vad utskottet anfört,

15. att riksdagen i fråga om fängelse i straffskalan med avslag på motionen 1971:1475 i motsvarande del godkände vad utskottet anfört,

16. att riksdagen i fråga om överförande av handläggningsfunktioner till länsarbetsnämnderna, m. m. med avslag på motionen 1971:1472 i motsvarande del godkände vad utskottet anfört,

17. att riksdagen skulle bifalla propositionen beträffande 3 § och 4 § i det under 12 upptagna lagförslaget,

18. att riksdagen skulle bifalla propositionen beträffande 5 § i det under 12 upptagna lagförslaget,

19. att riksdagen skulle bifalla propositionen beträffande 7 § i det under 12 upptagna lagförslaget,

20. att riksdagen skulle bifalla propositionen beträffande 9 § i det under 12 upptagna lagförslaget,

21. att riksdagen skulle avslå motionen 1971:1478 såvitt angick regler om samråd i första hand mellan arbetsgivare och företrädare för arbetstagare,

22. att riksdagen skulle bifalla det under 12 upptagna lagförslaget i den mån det ej behandlats ovan,

23. att riksdagen skulle avslå motionen 1971:1472 såvitt angick länsarbetsnämndernas sammansättning,

24. att motionerna 1971:1475 och 1971:1478, såvitt angick avgörande av vissa ärenden i plenum i AMS eller länsarbetsnämnd, inte föranledde någon riksdagens åtgärd,

25. att motionen 1971:1477 inte föranledde någon riksdagens åtgärd,

26. att motionen 1971:1196 inte föranledde någon riksdagens åtgärd,

27. att motionen 1971:284, såvitt nu var i fråga, inte föranledde någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

1. beträffande *avslag på förslaget till lag om vissa åtgärder för att främja sysselsättning av äldre arbetstagare på den öppna arbetsmarknaden* av herrar Nordgren och Oskarson (båda m), som ansett att utskottet under 1 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionerna 1971:1474 och 1971:1478, båda såvitt nu var i fråga, skulle avslå propositionen beträffande förslaget till lag om vissa åtgärder för att främja sysselsättning av äldre arbetstagare på den öppna arbetsmarknaden,

2. beträffande *frågan om generell uppsägningstid på sex månader och kvalifikationstid* av herr Lorentzon (vpk), som ansett att utskottet under 3 bort hemställa,

att riksdagen i fråga om generell uppsägningstid och kvalifikationstid med bifall till motionen 1971:1472, såvitt nu var i fråga, godkände vad reservanten anförde,

3. beträffande *åldersvillkor* – under förutsättning att riksdagen skulle avslå reservation 2 – av herr Lorentzon (vpk), som ansett att utskottet under 4 bort hemställa,

att riksdagen i fråga om åldersvillkor med bifall till motionen 1971:1472, såvitt nu var i fråga, godkände vad reservanten anförde,

4. beträffande *uppsägningstidernas längd* av herrar Nordgren och Oskarson (båda m), som ansett att utskottet under 5 bort hemställa,

att riksdagen i fråga om uppsägningstidernas längd med bifall till motionen 1971:1478, såvitt nu var i fråga, godkände vad reservanterna anförde,

beträffande *1 § förslaget till lag om anställningsskydd för vissa arbetstagare*

5. av herr Lorentzon (vpk),

6. av herr Lorentzon (vpk),

Tisdagen den
1 juni 1971

*Anställningsskydd
för vissa arbets-
tagare, m. m.*

7. av herrar Nordgren och Oskarson (båda m),

8. beträffande *lagstiftningens tillämpning på pensionärer* av herrar Nordgren och Oskarson (båda m), som ansett att utskottets yttrande i viss del skulle ha av reservanterna angiven lydelse,

9. beträffande *tillämpningsområdet för lagen om sysselsättningsfrämjande åtgärder* av herrar Eriksson i Arvika (fp), Nilsson i Tvärålund (c) och Nordgren (m), fru Nilsson i Kristianstad (c) samt herrar Oskarson (m), Mattsson i Skee (c) och Carlström (fp), som ansett att utskottet under 12 bort hemställa,

att riksdagen – med bifall till motionen 1971:1479 och med avslag på motionen 1971:1478, såvitt nu var i fråga, samt med förklaring att viss ändring borde göras i 1 § förslaget till lag om vissa åtgärder för att främja sysselsättning av äldre arbetstagare på den öppna arbetsmarknaden – skulle antaga paragrafen i den lydelse som föreslagits av reservanterna,

10. beträffande *arbetsförmedlingstvång* av herrar Nordgren och Oskarson (båda m), som ansett att utskottet under 14 bort hemställa,

att riksdagen i fråga om arbetsförmedlingstvång med bifall till motionen 1971:1478, såvitt nu var i fråga, godkände vad reservanterna anfört,

11. beträffande *frågan om fängelse i straffskalan* av herrar Eriksson i Arvika (fp) och Nilsson i Tvärålund (c), fru Nilsson i Kristianstad (c) samt herrar Mattsson i Skee (c) och Carlström (fp), som ansett att utskottet under 15 bort hemställa,

att riksdagen i fråga om fängelse i straffskalan med bifall till motionen 1971:1475 i motsvarande del godkände vad reservanterna anfört,

12. beträffande *överförande av handläggningsfunktioner till länsarbetsnämnderna m. m.* av herr Lorentzon (vpk), som ansett att utskottet under 16 bort hemställa,

att riksdagen i fråga om överförande av handläggningsfunktioner till länsarbetsnämnderna, m. m. med bifall till motionen 1971:1472 i motsvarande del godkände vad reservanten anfört,

13. beträffande *3 § och 4 § lagen om vissa åtgärder för att främja sysselsättning av äldre arbetstagare på den öppna arbetsmarknaden* av herr Lorentzon (vpk),

beträffande 5 § lagen om vissa åtgärder för att främja sysselsättning av äldre arbetstagare på den öppna arbetsmarknaden

14. av herrar Nordgren och Oskarson (båda m),

15. av herr Lorentzon (vpk),

16. av herrar Nordgren och Oskarson (båda m),

17. av herrar Eriksson i Arvika (fp) och Nilsson i Tvärålund (c), fru Nilsson i Kristianstad (c) samt herrar Mattsson i Skee (c) och Carlström (fp),

18. av herr Lorentzon (vpk),

19. beträffande *9 § lagen om vissa åtgärder för att främja sysselsättning av äldre arbetstagare på den öppna arbetsmarknaden* av herr Lorentzon (vpk),

20. beträffande *länsarbetsnämndernas sammansättning* av herr Lorentzon (vpk),

21. beträffande *förstärkning av regionalpolitiska insatser m. m.* av

herr Nilsson i Tvärålund, fru Nilsson i Kristianstad samt herr Mattsson i Skee (samtliga c), som ansett att utskottet under 25 bort hemställa, att riksdagen med bifall till motionen 1971:1477 som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anför.

Nr 102

Tisdagen den
1 juni 1971

*Anställningsskydd
för vissa arbets-
tagare, m. m.*

Herr NORDGREN (m):

Fru talman! Det föreliggande betänkandet från inrikesutskottet behandlar en lag om anställningsskydd för äldre arbetstagare, m. m.

Den arbetslöshet, den största på länge, som nu råder är djupt oroande och olika motåtgärder för att förbättra sysselsättningsläget är oundgängliga. Framför allt har ungdomen och de äldre arbetstagarna för närvarande en svår situation. Ett särskilt allvarligt problem, som den studerande ungdomen ställts inför, är det förhållandet att det synes vara omöjligt för den att få av skolöverstyrelsen föreskriven praktiktid mellan t. ex. 2:a och 3:e klassen på tekniska linjen i gymnasiet, vilket förutsättes för att man skall kunna få fortsätta i trean. Det vore värdefullt för denna ungdom, som i vår sannolikt räknas i tusental, att omgående få besked om huruvida de får räkna med dispens eller om de måste avbryta sina studier på grund av förhållanden, som måste bota brister i skolsystemet och över vilka ungdomen inte kan råda.

Jag är medveten om, fru talman, att ungdomsarbetslösheten ligger utanför det ärende utskottsbetänkandet just nu behandlar. Men, herr statsråd, eftersom skolorna står inför terminsavslutning och riksdagen inför vårsessionens avslutning, har jag tillåtit mig peka på problemet i stället för att besvara statsrådet med en interpellation eller enkel fråga. Jag hoppas på den berörda ungdomens vägnar att vi under debatten kan få ett besked på denna punkt.

Låt mig efter denna utveckling angående ungdomens arbetslöshet understryka att det inom moderata samlingspartiet inte råder några delade meningar om önskvärdheten av att söka förbättra möjligheterna för den äldre arbetskraften. Alla är vi ense om att det är motiverat att genom speciella åtgärder vinna ökad förståelse för den äldre arbetskraften och dess problem samt genomföra åtgärder som syftar till att ge ökad sysselsättning åt denna arbetskraft, som efter vad jag kan bedöma såsom företagare är ytterligt värdefull för företagen.

Jag finner det emellertid märkligt att utskottsmajoriteten utgår från att den äldre mer erfarna arbetskraften är sämre än den yngre. Jag kan förstå att man med den inställningen vill tillgripa lagstiftning och hårda straffbestämmelser.

Att majoriteten har den uppfattningen framgår klart av skrivningen på s. 16 i utskottet, där det heter: "Om vissa arbetsgivare tillåts att konsekvent undandra sig ansvaret för äldre arbetskraft kan de därigenom vinna fördelar på andra arbetsgivares bekostnad." Man har emellertid undvikit att precisera vilka fördelar man avser. Arbetslöshetssiffrorna för den yngsta arbetskraften tyder på att den inte gärna kan vara mera uppskattad än den äldre. Siffrorna i den nyligen avlämnade KSA-utredningens betänkande tyder på detta. Har vi alltså att räkna med att tvångslagstiftningen för äldre arbetskraft snart kommer att följas av en motsvarande lagstiftning för yngre arbetskraft?

Tisdagen den
1 juni 1971

*Anställningsskydd
för vissa arbets-
tagare, m. m.*

För min del, fru talman, är det naturligt att utgå från att all utbildad, kvalificerad arbetskraft är lika värdefull.

Kontentan av mitt resonemang blir kort och gott att det väsentligaste är att skapa förståelse för den äldre arbetskraftens fördelar. Man kan nämligen inte komma ifrån att om det finns en negativ inställning till den äldre arbetskraften hos vissa arbetsgivare, vilket jag tillåter mig tvivla på, så är den i regel grundad på felaktiga premisser. Dessa felaktigheter i uppfattningen bör, enligt min mening, kunna fås att försvinna genom upplysning och samverkan.

Vid utarbetandet av förslaget har man utgått ifrån att en lagstiftning är nödvändig för att hjälpa den äldre arbetskraften. Men resultatet kan som lagförslaget nu är utformat bli det motsatta, och det finns grundad anledning förmoda att så blir fallet.

För det första är det majoritetens grundinställning att den äldre arbetskraften är mindre värd, varför den måste hjälpas med tvångsåtgärder. Tillämpningen av lagen kan få till resultat att denna uppfattning sprider sig till företagare i gemen – även till dem som tidigare varit positivt inställda. Det är nämligen själva lagstiftningen: tvånget, krånglet med uppgiftsskyldighet och slutligen hotet om fängelsestraff, som i sig bär fröet till motsättningar och konflikter.

Lagstiftningen är därför inte bara i viss mån kränkande mot den äldre arbetskraften utan också mot företagen, som utan tvivel uppskattar den äldre, erfarna arbetaren i högsta grad.

För det andra är detta förslag enligt min uppfattning som företagare ännu ett hot mot de mindre företagen speciellt inom servicebranscherna. Det är inom många av dessa – nästan alla – helt uteslutet att kunna bedöma arbetstillgången ca 6 månader i förväg. Lagen om en lång ensidig uppsägningstid kan alltså innebära flera månaders löneutbetalning utan motsvarande arbetsprestation. Fru talman! En sådan övervältring av ansvaret för läget på arbetsmarknaden på företag som har eller anställer äldre arbetskraft är inte rimlig och rättvis.

Resultatet kan bli att många företagare inte vågar nyanställa äldre, hur gärna de än ville, ja, kanske de för säkerhets skull t. o. m. säger upp redan anställd äldre arbetskraft just med den motiveringen att man inte vet hur arbetstillgången är om ca 6 månader. Risk föreligger dessutom med detta förslag att man hellre än att riskera böter eller fängelse avstår från att utöka arbetsstyrkan även om förutsättningar därtill finnes. Förslaget om fängelsestraff är så anmärkningsvärt och främmande för svensk lagstiftning att det kommer att stå som en skamfläck så länge det omotiverat finns kvar.

Förslaget kommer vidare att verka i negativ riktning när det gäller att stimulera företagsamhet till områden, t. ex. Norrland eller det allmänna stödområdet, där den äldre arbetskraften är dominerande. I ett interpellationssvar under torsdagen framhöll finansministern till herr Bohman följande, som jag tycker strider mot förslaget: "Låt mig till en början understryka att den form för löneuppgörelser som under lång tid vuxit fram i vårt samhälle och som tar sig uttryck i frivilliga överenskommelser mellan självständiga parter har sina bestämda fördelar. Den fria förhandlingsrätten har grundläggande betydelse för de fackliga organisationerna."

Det är precis vad vi reserverar, som inte vill ha lagstiftningen i dess andra del, hävdar när vi säger att ett samarbete som man söker förverkliga genom tvång är förkastligt.

Förslaget i dess tvingande form är en negativ åtgärd som man tillgriper innan man undersökt vad som kan åstadkommas genom positiva åtgärder. Förslaget innebär också ett frångående av principen om en fri arbetsmarknad.

Återigen är alltså riksdagen i färd med att genomföra en tvångslagstiftning. Denna gången gäller det arbetsmarknadsmyndigheterna, som skall få fullmakt att bestämma vilken arbetskraft den enskilde företagaren skall anställa. Det är en helt ny princip som härmed fastställs och ett frångående av en fri arbetsmarknad: fri- och rättighet för företagaren att som arbetstagare välja den arbetare, som är mest lämpad för arbetsuppgiften, mest lämpad på grund av utbildning, kunnighet och skicklighet just för det jobbet – den arbetskraft som han väljer för att nå bästa möjliga produktionsresultat, och det är ju det vi alla vill ha. Konkurrensen är redan nog hård för företagen, och dessa behöver varje uns av sin produktion för att över huvud taget klara sig.

Nu kan man hävda den uppfattningen att det inte är fråga om att placera eller påtvinga företagaren arbetskraft som inte är lämpad för angiven sysselsättning. Även om strävan kommer att vara denna, som jag inte på något sätt vill ifrågasätta, kan man inte bortse från att konfliktsituationer kan uppstå. Och vem är det då som kommer att dra det kortaste strået? Utan tvivel företagaren, även om hans motiveringar är aldrig så välgrundade. Och följer man inte myndigheternas föreskrifter riskerar man att hamna bakom lås och bom, ty det står uttryckligen i 5 §: "Följer arbetsgivare ej anvisningar som meddelats av arbetsmarknadsstyrelsen beträffande sysselsättning av äldre arbetstagare och är det med hänsyn till omständigheterna uppenbart att rättelse ej kan åstadkommas på annat sätt, kan styrelsen förordna, att arbetsgivaren ej får anställa andra arbetstagare än dem som den offentliga arbetsförmedlingen har anvisat eller godtagit." Och i 7 § fastställs påföljden: "Arbetsgivare som ej iakttagit förordnande enligt 5 § dömes till böter eller fängelse i högst ett år."

Ja, fru talman, med dessa framtidsutsikter torde intresset för och viljan att starta eller utveckla företag, och därigenom skapa ökad sysselsättning, ytterligare minska i vårt land.

Mot bakgrunden av vad jag här har anfört kan jag inte finna annat än att den äldre arbetskraftens intressen bäst tillgodoses, och det är ju det vi allesammans innerst inne vill, genom samverkan och frivilliga överenskommelser mellan arbetsmarknadsmyndigheterna och arbetsmarknadens parter samt genom att betona – och det vill jag särskilt understryka – värdet av den arbetskraftens betydelse och erfarenhet.

Fru talman! Med stöd av vad jag här anfört yrkar jag i enlighet med moderata samlingspartiets partimotion bifall till propositionen i princip med undantag för de punkter jag här har berört, vilket i sin tur innebär bifall till reservationerna 1, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 14 och 16.

Tisdagen den
1 juni 1971

*Anställningsskydd
för vissa arbets-
tagare, m. m.*

Herr CARLSTRÖM (fp):

Fru talman! Syftet i Kungl. Maj:ts proposition nr 107 med förslag till lag om anställningsskydd för vissa arbetstagare omfattar folkpartiet med stor sympati.

Sedan flera år tillbaka har folkpartiet uppmärksammat svårigheterna för äldre arbetskraft att få lämplig sysselsättning, och för att närmare analysera detta spörsmål tillsattes inom folkpartiet en arbetsgrupp under ledning av Mac Hamrin. Sedan gruppen blivit färdig med sin utredning, har resultatet bl. a. blivit motion nr 284 av herr Helén m. fl., vari man yrkar på ökad uppmärksamhet beträffande just den äldre arbetskraften och dess problem. Genom den strukturuomvandling som sker i samhället och på arbetsplatserna, kan det vara både fysiskt och psykiskt påfrestande för de äldre och svårt att följa med i ett accelererande tempo. Emellertid anser jag själv att den äldre arbetskraften inom företagen är en utomordentligt stor tillgång. Som regel besitter denna kategori stor yrkeskunskap, tradition och lojalitet samt har förutsättningar att se både framåt och bakåt i tiden. Givetvis gäller det att se till att dessa personer placeras vid sådana arbetsplatser inom företagen att deras speciella förutsättningar utnyttjas, till gagn både för den anställde och för företaget.

Av tillgänglig statistik framgår att, trots vad jag nyss sagt om värdet av att ha kvar den äldre arbetskraften, arbetslösheten är större bland de äldre arbetstagarna än bland de yngre. Detta har också uppmärksamats av arbetsmarknadens parter och man har börjat ägna detta förhållande speciell uppmärksamhet i förhandlingsarbetet. Emellertid har man från statsmakternas sida icke velat vänta med lagförslag i ärendet, ty frågan är av den art och storlek att snara åtgärder behöver sättas in.

Folkpartiets representanter i inrikesutskottet har sålunda intagit en positiv inställning till propositionen. Några motioner undertecknade av folkpartister föreligger i detta ärende och jag skall i korthet ge några kommentarer till dessa.

I motionen 1476 av fru Fränkel yrkas att lagen om anställningsskydd även skall omfatta sjömän. Då det är utskottet bekant att redan 1972 års värriksdag sannolikt förelägges förslag om en ny sjömanslag, har utskottet icke ansett sig vilja biträda motionen utan avvaktar vad som komma skall i detta avseende. Folkpartisterna i utskottet sympatiserar med tankegången.

Sedan några ord om de motioner som reservanterna från folkpartihåll i utskottet yrkat bifall till. Lagförslaget om sysselsättningsfrämjande åtgärder föreslås omfatta företag med minst fem anställda. Motionen av herrar Larsson i Umeå och Jonsson i Mora anger antalet tio. Vi reservanter anser att för de småföretag som inte sysselsätter fler än tio anställda är det en ytterligare pålaga som ålägges företagsledaren att han eller hon skall avfordras rapportering och uppgiftslämnande även i detta avseende. Vi anser att redan förekommande skyldigheter om uppgiftslämnande är en belastning för framför allt de mindre företagen, som inte kan hålla den kontorservice som det större företaget har möjlighet till och måste ha. Vidare blir det vid bifall till reservanternas förslag mindre arbete med registrering och granskning vid länsarbetsnämnderna. Vi tror

Tisdagen den
1 juni 1971

*Anställningsskydd
för vissa arbets-
tagare, m. m.*

inte heller att man vinner några påtagliga fördelar om man fastslår antalet till fem i stället för till tio.

I motionen 1475 med Karl Erik Eriksson i Arvika som första namn har föreslagits att anställningsskyddslagen skall brytas vid tiden för ålderspensionens inträde. Tankegången bakom detta förslag är att arbetsgivare kanske inte har lust att nyanställa arbetskraft som skall gå i pension efter tre år, eftersom man i så fall kanske får betala lön under sex uppsägningsmånader utan att få något arbete utfört. Jag tror att det är klokt att uppmärksamt följa utvecklingen just bland dessa arbetstagare.

Slutligen, fru talman, vänder sig reservanterna från olika partier emot lagförslaget i sysselsättningslagens 7 §, där påföljden vid brott mot lagen kan bli böter eller fängelse i högst ett år. Reservanterna föreslår att påföljden fängelse skall utgå. Vi tror inte att detta straff skall behöva tillgripas. Då kan man erinra att det ju i så fall inte spelar någon roll om straffsatsen finns eller ej, men redan det faktum att den finns i straffskalan verkar diskriminerande och kränkande. Vi skall inte förut-sätta, att vi vill sätta våra företagare i fängelse, och därför bör ordet ej finnas i lagtexten.

Jag ber därför, fru talman, att få yrka bifall till reservationerna 9 och 11 i inrikesutskottets betänkande nr 18.

Herr HALLGREN (vpk):

Fru talman! Ett förslag med den inriktning som propositionen 107 har borde ha förelagts riksdagen redan långt tidigare. Problemen har funnits och är svårartade sedan flera år tillbaka. När detta har påtalats i riksdagen från kommunistiskt håll har man avfärdat kravet på lagfäst anställningsskydd för den äldre arbetskraften med hänvisning till att det ankommer på arbetsmarknadens parter att lösa det problemet. Men erfarenheter från arbetslivet har givit belägg för att det inte är möjligt att lösa dessa frågor. Företagen, dvs. arbetsköparna, har inte tagit någon som helst notis om vare sig framställningar eller anmaningar från fackligt håll i dessa frågor. § 32 har skrupelfritt hävdats. Det verkliga förhållandet är att problemen förvärrats på senare år.

I motionen 1472 har vi hänvisat till bl. a. uttalanden i dagspressen, i fackförbundstidningar och från ledande funktionärer inom fackföreningsrörelsen. Vi har också kunnat konstatera, att de flesta remissyttrandena från fackligt håll klart kritiserar utformningen av och innehållet i lagtexterna samtidigt som behovet av lagfäst anställningsskydd för den äldre arbetskraften understrykes.

Ifrån borgerligt håll har man varit uppe och deklarerat att man i princip inte är emot förslaget men har ändringsyrkanden. Det är väl en sanning med modifikation, när man säger sig i princip inte vara emot förslaget. Jag vill bara hänvisa till motion nr 1478, som har herr Hovhammar från moderata samlingspartiet som första namn men som också är undertecknad av bl. a. centerpartiet och folkpartiet. Det är således en gemensam borgerlig motion, och i denna yrkas i första hand att riksdagen måtte besluta avslå propositionen 107; i andra hand hemställas ”att riksdagen, därest yrkandet ovan inte skulle bifallas, måtte besluta

Tisdagen den
1 juni 1971

*Anställningsskydd
för vissa arbets-
tagare, m. m.*

1. att uppsägningstiden i förslaget till lag om anställningsskydd (1 §) under punkterna 1, 2 och 3 skall vara resp. 1, 2 och 3 månader”.

Så fortsätter man rakt igenom med väsentliga försämringsyrkanden. Det odelade ochhängivna talet om att man vill ha ett säkrare skydd för den äldre arbetskraften kallar jag rent ut sagt för hyckleri, eftersom man har motionerat om direkt avslag på propositionen; därest man inte får det vill man ha en urvatning så att lagbestämmelserna inte skulle säga någonting.

Det är inte anmärkningsvärt att en sådan motion kommer ifrån borgerligt håll. Det är en beställning från SAF. I SAF:s remissyttrande yrkas också avslag på propositionen; det sägs också klart ifrån att därest så inte blir fallet vill man i varje fall inte vara med om något som helst lagligt skydd för den äldre arbetskraften beträffande bättre möjligheter till anställning.

Man frågar sig osökt varför de borgerliga nu säger sig instämma i princip, då de inte gör det i praktiken. Detta synsätt är inte märkvärdigt utan helt förklarligt. Som vi många gånger tidigare påtalat sammanhänger det med det rådande samhällssystemet. Aktieägarna kräver högsta möjliga profit, och för detta krävs hög produktivitet. Att detta är det avgörande underströks nyss av herr Nordgren från moderata samlingspartiet. Man eftersträvar således en elit av yngre fysiskt starka och reaktionssnabba arbetare, med andra ord dem som anses mest utsagningsbara.

Det finns företag här i landet, som har rest åldersspärrar för nyanställning t. o. m. så lågt ner som vid 35 år. Den arbetsplats, där jag själv har arbetat tidigare, har åldersspärr vid 40 år. Vad betyder då talet om att dessa frågor skall lösas genom förhandlingar mellan arbetsmarknadens parter? De som har nått en ålder av 40 år och något över är således helt utestängda. Man bortser helt från de så kallade – jag vill understryka: så kallade – äldre arbetarnas yrkesvana och yrkesskicklighet. Jag vill betrakta det som ett direkt självbedrägeri. Det visar sig nämligen att den äldre arbetskraften, därest man utnyttjar den på ett riktigt sätt, kan ge väl så god produktivitet som många av de yngre.

Men när man har utsorterat den äldre arbetskraften ställer de borgerliga krav på att samhället skall ta hand om de arbetslösa. Denna reaktionära inställning som innebär att man vrakar anställda som kommit upp i 40-årsåldern eller något däröver är oacceptabel, och vi betraktar den rent ut som asocial.

Vi är således obetingat för en lagstiftning på detta område. Men den måste utformas på ett sådant sätt att den blir effektiv. Tyvärr måste vårt omdöme om de föreliggande förslagen bli att de inte kan anses tillfredsställande. Våra invändningar gäller såväl lagförslaget om uppsägningstid m. m. som förslaget beträffande åtgärder att främja sysselsättningen för den äldre arbetskraften.

Den förstnämnda frågan skall jag inte närmare gå in på, eftersom den kommer att beröras i ett anförande av en annan ledamot i vår grupp. Jag vill endast härtill göra den kommentaren att jag inte kan se några bärande skäl varför inte riksdagen skulle kunna fatta ett beslut om generell gällande uppsägningstid om sex månader. De flesta tjänstemän har ju faktiskt sådana förhållanden – varför skall då inte de som står i den

manuella produktionen, i det verkliga arbetet, också kunna ha det?

Jag skall emellertid ta upp förslaget till lag om vissa åtgärder för att främja sysselsättningen av äldre arbetskraft och på vilket sätt detta bör ske.

I vår motion reser vi starka invändningar mot förslagen i propositionen och ställer motsvarande konkreta ändringsyrkanden. Utskottsmajoriteten har avstyrkt dessa yrkanden med motivering att vi inte har bärande skäl för våra förslag. I anledning härav ser jag mig nödsakad att ytterligare utveckla våra synpunkter i denna fråga.

Först vill jag hänvisa till att våra ändringsyrkanden i vissa fall givetvis går längre men i stort sett sammanfaller med de fackliga organisationernas remissyttranden. Man tycker ju att det hade varit helt självklart att även socialdemokratin skulle ha följt samma linje och tillgodsett de fackliga organisationernas synpunkter, men de socialdemokratiska ledamöterna i utskottet och också departementschefen har intagit ett slags medlande ställning med i viss mån ett tillgodoseende av borgerliga önskemål. Någon nämnvärd hänsyn till exempelvis LO:s och de stora fackförbundens mening har man på socialdemokratiskt håll inte tagit, något som jag måste betrakta som anmärkningsvärt, eftersom det socialdemokratiska partiet representerar arbetarrörelsen och eftersom SAP, LO och fackförbunden över huvud taget har ett ganska starkt samarbete. Man borde ha kunnat komma fram den vägen. Detta är ett av skälen som jag anser bärande. Det talar således emot utskottsmajoritetens uppfattning att vi inte kan anföra några bärande skäl.

En annan sak är talet om att man kan förhandla sig till det här. Möjligheten att förhandla om att bevara äldre kvar i arbetet respektive att i högre grad anställa s. k. äldre arbetskraft finns ju redan nu. Den möjligheten har fackföreningsrörelsen givetvis haft men erfarenheterna av sådana förhandlingar har lett dithän att man på fackligt håll både lokalt och centralt mer eller mindre avstått från sådana överläggningar.

Detta är inte sagt som någon kritik mot den fackliga rörelsen. Så länge som arbetsköparna ohämmat kan tillämpa § 32 med bl. a. oinskränkt makt att fritt anställa och avskeda arbetare, ter sig ju sådana överläggningar ganska meningslösa. De flesta fackföreningsmän har mycket bittert fått erfara detta. Det är bara beklagligt att denna kammare för en kort tid sedan avtog en vpk-motion som skulle, därest motionsyrkandet bifallits, i lag förbjuda tillämpningen av bestämmelser av typ § 32.

Tittar man på den övriga lagtexten om förfarandet, så skall man väl inte inbilla sig att situationen blir annorlunda om man skriver in i en lag att länsarbetsnämnden "bör" överlägga i saken med arbetsgivar- och arbetstagarorganisationerna, som termen lyder. Om nämnden efter detta finner skäl därtill så skall den "anmoda" arbetsgivaren att i samband med nyanställning öka andelen av äldre arbetare. Några mer sakliga argument än dem som de fackliga organisationerna kan föra fram lär väl knappast länsarbetsnämnden eller AMS kunna åstadkomma.

Vi tror inte att vare sig AMS eller länsarbetsnämndens auktoritet nämnvärt påverkar företagsledningarna som har en negativ inställning till den äldre arbetskraften. Aftonbladet gav i en artikel den 14 april i år ett typexempel på hur arbetsköparna ser på den äldre arbetskraftens

Tisdagen den
1 juni 1971

*Anställningsskydd
för vissa arbets-
tagare, m. m.*

problem. Artikeln var rubricerad "Unga utlänningar slår ut de äldre". Det återgav uttalanden från Metallombudsmannen i Karlskoga om att fackföreningen på platsen försökt förmå Bofors att återta ansökan att få ta hit 150 jugoslaver. Ombudsmannen fick det svaret av disponenten att de 350 arbetslösa i Karlskoga hade Bofors ingen nytta av, ty de var för gamla. Det var fråga om människor mellan 40 och 50 år. Svaret talar för sig självt. På arbetsköpare av det slaget biter varken argument eller auktoriteter, och vi har tyvärr alltför många företagsledningarna i det här landet som intar samma attityd.

Nästa fråga måste bli: Blir det inte en tidsödande procedur, om förhandlingar på länsnivå mellan länsarbetsnämnden och partsorganisationerna först skall föras, därefter "anmodan" avges och resultat avvaktas samt, om resultatet blir negativt, vilket är sannolikt, en ny omgång påbörjas? Därefter – men först därefter – skall AMS kunna förordna vad som föreslås i 5 §, nämligen att arbetsgivaren ej får anställa andra arbetstagare än dem som den offentliga arbetsförmedlingen har anvisat eller godtagit.

Allt talar för att det kommer att anhopas en mängd ärenden av detta slag centralt hos AMS och att hela denna behandlingsordning blir både byråkratisk och tidsödande. Vi ser ingen anledning till att inte länsarbetsnämnden är – eller åtminstone skulle kunna bli – en lämplig instans, som redan i ett tidigt skede finge behörigheten att tillgripa detta yttersta korrektiv, som man i propositionen betecknar åtgärden att förordna att följa arbetsförmedlingarnas anvisningar.

Fru talman! Vi betraktar det föreliggande förslaget så tillkrånglat och ineffektivt med stora risker för en stark byråkratisering och stora förseningar vid handläggningen av ärendena, vilket givetvis kommer att ha negativa verkningar för de berörda löntagarna.

Jag vill också erinra om vad tidningen Metallarbetaren skriver om propositionen, oaktat att tidningen uttalar sig för densamma: "Maktbalansen kommer fortfarande att vara snedvriden. Den förhatliga § 32 i SAF:s stadgar nafsas bara i kanten." Vi har en annan mening. Vi har den bestämda uppfattningen att det krävs väsentligt mer än att bara nafsas § 32-systemet i kanten. Som jag tidigare nämnde har det inte saknats förslag som skulle ha kunnat ändra förhållandena på arbetsmarknaden.

Fru talman! Jag vill med hänvisning till vad vi anfört dels i motionen 1472 och dels i reservationerna 2, 3, 5, 6, 12, 13, 15, 18, 19 och 20 som fogats till inrikesutskottets betänkande nr 18 yrka bifall till dessa reservationer.

Herr CARLSTRÖM (fp) kort genmäle:

Fru talman! Herr Hallgren tyckte att det var hyckleri att tala om tillfredsställelse med de kommande lagarna angående den äldre arbetskraften efter det att även folkpartister undertecknat den s. k. Hovhammarmotionen.

Jag berörde icke motionen av herr Hovhammar m. fl., eftersom folkpartisterna i utskottet icke ställt sig bakom den. Jag trodde att det klart framgick vad folkpartiet vill i detta sammanhang med den redogörelse som jag lämnade. Folkpartisterna har emellertid icke klav-

bundits, utan den frihet som finns inom folkpartiet har medfört att tre folkpartister undertecknat Hovhammarmotionen, men som sagt, folkpartiet totalt eller folkpartiets representanter i utskottet har på intet sätt ställt sig bakom denna motion.

Herr NORDGREN (m) kort genmäle:

Fru talman! Herr Hallgren tror inte att vi vill den äldre arbetskraftens bästa. Jo, herr Hallgren, i företagen är vi angelägna om att verkligen kunna behålla just den äldre, erfarna arbetskraften. Jag vet faktiskt, herr Hallgren, av egen erfarenhet hur värdefulla just många av de äldre är i ett företag, inte minst i de små företagen.

Vi är alltså ense om att förbättra situationen för den äldre arbetskraften. Vad som skiljer oss åt är bara sättet, men jag tror att vi gör det bäst på det sätt som jag sagt i mitt tidigare anförande och inte genom tvångslagstiftning.

Herr HALLGREN (vpk) kort genmäle:

Fru talman! Det är klart att det hade varit känsligt för herr Carlström att ta upp just den motionen. Man undviker givetvis det obehagliga att det skall avslöjas att man står med ena foten här och den andra där. Man talar med andra ord med två tungor. Det finns folk inom folkpartiet som tydligen önskar avslag på denna proposition.

Att man försöker förgylla det hela har jag förståelse för. Ni är ju företagens och arbetsköparnas företrädare här i detta parlament, och då tycker jag att ni också kan säga rent ut vad ni menar.

När herr Nordgren nu ytterligare vill understryka moderaternas inställning till den äldre arbetskraften, vill jag påminna honom om att det var varken socialdemokrater eller kommunister som förde frågan om trygghet åt Iggesundsarbetarna till arbetsdomstolen, där man från fackföreningshåll krävde att den äldre arbetskraften som varit där i 20 år skulle vara kvar, medan företaget av företagsekonomiska skäl behöll den yngre och sparkade i väg den äldre arbetskraften. Det fick man stöd för av arbetsdomstolen, som ju tjänar era syften och inte våra.

Jag har velat säga detta för att man skall få klart för sig hur det ligger till.

Herr MATTSSON i Skee (c):

Fru talman! När jag lyssnade till herr Hallgren fick jag nästan det intrycket att först efter det att denna lagstiftning har införts kommer den äldre arbetskraften att kunna placeras hos företagen. Det förhåller sig faktiskt så att arbetsförmedlingarna jämt och ständigt samarbetar med företagen om placeringen av äldre arbetskraft, och vad vi nu siktar till är att ge dem större befogenheter i det arbetet.

Tyvärr måste vi konstatera att den äldre arbetskraften har fått allt svårare att hävda sig på arbetsmarknaden, trots att samhället genom olika typer av arbetsmarknadspolitiska åtgärder — omskolningsverksamhet, halvskyddad sysselsättning, skyddade verkstäder, beredskapsarbete osv. — har berett sysselsättning åt ett flertal äldre människor eller människor med någon form av handikapp. Det kan naturligtvis diskuteras vilka

Tisdagen den
1 juni 1971

*Anställningsskydd
för vissa arbets-
tagare, m. m.*

orsakerna är till denna utveckling; jag skall bara peka på ett par.

En orsak är befolkningsomflyttningen. Arbetstillfällena har i allt högre grad koncentrerats till vissa delar av landet som drar till sig den yngre arbetskraften medan de äldre, som oftast är mer lokalt bundna, stannar kvar i ett område där möjligheterna att få sysselsättning är otillfredsställande, där det därför blir hårdare kamp om arbetstillfällena och där den äldre arbetskraften får svårt att hävda sig.

En annan omständighet som tillkommit framför allt under de senare åren är svårigheten att placera de äldre personer som blir friställda genom att företag läggs ned. Jag kan nämna exempel härpå från Göteborgs och Bohus län. Det området rymmer ändå inom sig ett storstadsområde med den bättre arbetsmarknad som finns där.

Vid behandlingen av ansökningar i fjol höst om import av utländsk arbetskraft konstaterades att det där fanns 759 s. k. långtidsarbetslösa. Av dessa var inte mindre än 73 procent över 50 år. Man gjorde även en inventering av hur många som var långtidsarbetslösa på grund av att de hade friställts genom företagsnedläggning; det var 210 av dessa 759, och antalet personer över 50 år var inte mindre än 182. Ändå kunde man konstatera att 693 av de långtidsarbetslösa kunde klassificeras som yrkesarbetare. De hade yrkeskunskaper, men det var felaktiga yrkeskunskaper för den arbetsmarknad som fanns tillgänglig. När man har sådana problem på den arbetsmarknad som ett län med ett storstadsområde inom sig erbjuder förstår vi att problemen kan vara stora.

När vi tidigare här i riksdagen diskuterade arbetsmarknadspolitiken sade jag att vi måste få fram en annan värdering av den äldre arbetskraften, annars får vi ett samhälle där allt fler människor mot slutet av sitt arbetsliv måste förlita sig på de särskilda arbetsmarknadspolitiska åtgärder som vi vidtar för den äldre arbetskraften. Herr Nordgren har berört värdet av den mindre omflyttningen bland den äldre arbetskraften. Det finns också annat som borde tala till de äldres förmån men som i dag inte tillräckligt observeras eller uppskattas.

Det är alltså oerhört angeläget att vi arbetar på en förändring i våra egna, företagarnas och fackföreningarnas attityder mot den äldre arbetskraften, men det är inte något som sker på kort tid. Man har därför bedömt de äldres sysselsättningsproblem som så pass svåra att det har blivit nödvändigt att ge arbetsmarknadsmyndigheterna ett starkare stöd i arbetet med att placera den äldre arbetskraften genom att införa lagstiftning av den typ som har föreslagits av Kungl. Maj:t. Från centerpartiets sida ansluter vi oss till de bägge föreliggande lagförslagen med undantag för två detaljer, som jag skall återkomma till.

Lagstiftning kan inte ensam lösa problemen i de områden där det över huvud taget är ont om sysselsättningstillfällen. Centerpartiet har därför ånyo påpekat att förstärkning av de regionalpolitiska insatserna är en nödvändig förutsättning för att länsarbetsnämnderna skall ha något att spela med i diskussionerna med företagen. Det är verkligen nödvändigt att vi angriper de äldres sysselsättningsproblem helt ifrån grunden, och då kommer vi inte ifrån att vi har en bristande balans. Det konstaterade också finansminister Sträng i den ekonomiska debatten, där han påpekade att vi i dag har ungefär jämviktsläge mellan efterfrågan på arbete

och tillgängliga platser men inte har dem på samma ställe.

Vad beträffar de reservationer som är fogade till utskottets betänkande ber jag att få yrka bifall till reservationerna 9 och 11. Jag behöver inte utveckla resonemanget mer eftersom det har gjorts av herrar Nordgren och Carlström. Jag yrkar också bifall till reservationen 21. Argumenteringen för vårt yrkande på den punkten har jag nyss framfört: vi har understrukit nödvändigheten av förstärkta regionalpolitiska insatser för att få en bättre arbetsmarknad att arbeta med.

Herr JOHANSSON i Simrishamn (s):

Fru talman! Inrikesutskottets betänkande nr 18 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 107 om anställningsskydd för vissa arbetstagare är ett uttryck för den vikt som frågan om den äldre arbetskraftens anställningstrygghet tillmäts. Det markeras ytterligare av att regeringen ansett det nödvändigt att bryta ut denna del ur den år 1970 tillsatta utredningen om ökad anställningstrygghet.

Vår arbetsmarknadspolitik har under åren byggts upp och kompletterats med en rad instrument för att skapa trygghet och möjligheter till arbete, och vi har under åtskilliga debatter här i riksdagen ägnat betydande utrymme åt dessa frågor. Den tekniska och ekonomiska utvecklingen i vårt samhälle och vår omvärld har ständigt ställt oss inför nya problem, som nödvändiggjort samhällets medverkan med en rad åtgärder. När vi nu har att behandla den äldre arbetskraftens anställningstrygghet, sker det mot bakgrunden av de problem som denna kategori har ställts inför. Trots högkonjunktur, stor efterfrågan på arbetskraft och en rad aktiva åtgärder från arbetsmarknadsverkets sida för att stimulera företagen att anställa äldre arbetskraft har insatserna visat sig otillräckliga. Som exempel vill jag nämna den konferens på central nivå som dåvarande inrikesministern tog initiativ till år 1968. Den fick sin uppföljning på det regionala och det lokala planet med liknande konferenser där man i överläggningar med parterna på arbetsmarknaden och kommunerna informerade om den äldre arbetskraftens situation och om de åtgärder som genom arbetsmarknadsmyndigheterna kunde sättas in för att underlätta rekrytering av nämnda arbetskraft.

Det har visat sig att detta inte har varit tillräckligt. Det fick inte sådant gensvar hos företagen att en tillfredsställande lösning kunde uppnås. Jag vill i detta sammanhang dock säga att det finns företag som i sin personalpolitik på ett tillfredsställande sätt löser de här frågorna. Men tyvärr är dessa företag alltför få till antalet, och det är därför motiverat med lagstiftning. Det är därför med stor tillfredsställelse man hälsar den proposition som inrikesministern nu lagt fram och i vilken han föreslår åtgärder som i nuvarande läge ger lösning på de aktuella problemen.

Det är, fru talman, djupt otillfredsställande, som tendensen är, med uppdelning av arbetskraften i yngre och äldre arbetstagare, varvid den senare gruppen i konkurrensen om arbetstillfällena är i underläge. Det rör sig här om människor som ofta har mångårig anställning inom företagen, som har varit med om att bygga upp dessa men som vid störningar i sysselsättningen blir de som får vidkännas de besvärligaste konsekvenserna. Det bevisar också den statistik som finns på s. 17 i propositionen

Tisdagen den
1 juni 1971

*Anställningsskydd
för vissa arbets-
tagare, m. m.*

och som jag ber att få hänvisa till.

Den lagstiftning som nu föreslås – två lagar, varav den första gäller anställningsskydd och den andra möjlighet för myndighet och facklig organisation att utöva inflytande på företagens personalpolitik – skall ses som ett led i en traditionell politik att visa solidaritet med de människor som är i behov av stöd. Den bör även positivt kunna medverka till att bryta vissa fördomar när det gäller berörda gruppers kapacitet och förutsättningar att göra värdefulla insatser på arbetsmarknaden. Lagstiftningen skall bedömas som ett komplement till andra arbetsmarknads-politiska åtgärder.

Jag skall, fru talman, i begränsningens intresse inskränka mig till dessa allmänna synpunkter och för övrigt hänvisa till utskottets betänkande, till vilket har fogats ett antal reservationer, som jag något skall kommentera.

I reservationen 1 yrkas avslag på sysselsättningslagen med motivering bl. a. att föreslagna åtgärder inte kan vara en riktig metod att lösa de äldres sysselsättningsproblem. Sysselsättningslagen kompletterar anställningstrygghetslagen, och det kan inte vara rimligt att en arbetsgivare skall kunna säga upp äldre, låt vara med iakttagande av vissa frister, och därmed gå fri från alla förpliktelser. Man måste också få medel att påverka arbetsgivarna att förändra arbetsplatsen och eventuellt nyanställa äldre.

Samverkan och frivilliga åtgärder kommer att vara huvudtemat, och endast i undantagsfall, mot notoriskt samarbetsovilliga, blir det aktuellt med föreskrifter av obligatorisk karaktär. Solidariteten arbetsgivare emellan talar för att en arbetsgivare kan smita från sitt ansvar. På något sätt måste den äldre arbetskraften få sin försörjning. Det är därför inte rimligt att vissa arbetsgivare skall kunna avbördas sitt ansvar på det offentliga eller på andra privata arbetsgivare, som utan tvång är beredda att ta på sig ansvar för de äldre.

Reservationerna 2 och 3 gäller generell uppsägningstid och ändring av åldersvillkoren. Frågan om uppsägningstiden för alla arbetstagare är inte färdigutredd, och det blir anledning att återkomma till den när utredningen har lagt fram sitt förslag. Huruvida kvalifikationstiden skall vara 18 eller 24 månader under en treårsperiod är en avvägningsfråga. Vi har från utskottsmajoritetens sida funnit att departementschefens förslag är lämpligast. I sin motivering anför departementschefen att åldersgränsen för lagens tillämplighet måste sättas så att utrymme finns för en avtrappning av det slag som förordas i promemorian. Han anför vidare att ställningstagandet får ses i belysning av att det här är fråga om en provisorisk lagstiftning som skall ge erfarenhet för fortsatt reformarbete.

I reservationen 4 föreslås en avkortning av uppsägningstidens längd med 50 procent, alltså till hälften. Ett bifall till reservationen skulle enligt utskottsmajoriteten förta effekten av lagen och inte ge det rådrum för uppsagda arbetstagare som är motiverat. För arbetstagare på LO- och SAF-området gäller i dag 14 dagars varsel plus 14 dagars uppsägningstid.

I reservationen 8 uttalar man betänksamhet för att pensionärerna omfattas av lagförslaget och ser i detta en begränsning av deras möjligheter att hävda sig på arbetsmarknaden. I reservationen föreslås att

utredningen om anställningstrygghet skall få fria händer att ompröva frågan. Enligt utskottsmajoriteten måste det anses naturligt att alla äldre arbetstagare får utnyttja detta skydd. Många pensionärer gör en god arbetsinsats och de bör ej diskrimineras. Vidare kan det anföras att pensionsåldern kan variera mellan 63 och 70 år, och det kan då inte vara rimligt att låta anställningstryggheten variera på samma sätt. En person som uppnått 63 års ålder och inte orkar arbeta heltid kanske tar ut pension som komplement till sin deltidslön. Skall han ha sämre anställningstrygghet än den 69-åring som kan fortsätta i arbetslivet utan att bry sig om att ta pensionen?

I reservationen 9 föreslås att lagen ej skall vara tillämplig på företag med under tio anställda. I propositionen föreslås att antalet här skall vara fem, och vi i utskottsmajoriteten delar den uppfattningen. Man vinner härigenom en större effekt med de arbetsmarknadspolitiska medel som kan sättas in när sysselsättningssituationen så kräver. Det ligger ett egenvärde i att lagstiftningen omfattar så stor del av arbetsmarknaden som möjligt. Ätminstone när det gäller möjligheten att påverka arbetsgivarna till att anpassa arbetsuppgifterna till arbetskraftens förutsättningar torde det ha en direkt betydelse att lagen är tillämplig även på relativt små företag.

I reservationen 10 föreslås att arbetsförmedlingstvånget skall utgå ur lagtexten. Arbetsförmedlingen ser ju som sin uppgift att vara ett serviceorgan för såväl arbetsgivare som arbetstagare, och genom arbetsförmedlingens organisatoriska uppbyggnad och med uppgift att följa utvecklingen på arbetsmarknaden samt vidta de åtgärder som beslutas när det gäller arbetsmarknadspolitiken har vi i den verksamheten kunnat glädja oss åt ett förtroendefullt samarbete med arbetsmarknadens parter. Lagen om arbetsförmedlingstvång kommer att användas endast då så kan anses nödvändigt och efter prövning. Det kan bl. a. mot den bakgrunden inte vara motiverat att utesluta arbetsförmedlingstvånget ur lagtexten.

När det gäller reservationen 11 med krav på att fängelse skall avföras ur straffskalan, så är vi inom utskottsmajoriteten av den uppfattningen, att det är inget stötande i att ha med detta. Vi tycker det är underligt att man kan anse det uppseendeväckande att ha det uttrycket kvar i lagtexten då — som jag tidigare sagt — detta endast kommer att tillämpas i undantagsfall. Vidare överensstämmer det väl med straffskalan för liknande brott. Det kan nämnas att den som bryter mot sekretessbestämmelsen i 8 § döms till fängelse, och det är ingen som har protesterat mot att det är så. Slutligen anser vi att om endast böter ingår i skalan kan det bli möjligt att sätta sig över lagstiftningen genom en ekonomisk kalkyl. Man kan göra en bedömning av vilket som är mest lönande — att ta böterna eller det andra — och det är ju i och för sig stötande.

Reservationen 12 gäller överförande av handläggningsfunktionerna till länsarbetsnämnderna, och det sägs att detta bl. a. skulle minska byråkratin. Vi vill i det sammanhanget starkt stryka under vår erfarenhet att AMS sannerligen inte har utmärkt sig för någon byråkrati, och man skulle också vid ett sådant förfarande gå miste om likformigheten i tillämpningen av lagen. Man skulle vidare inte få samma utbyte av de resurser i form av expertis och liknande som finns att tillgå på AMS. Det bör också

Tisdagen den
1 juni 1971

*Anställningsskydd
för vissa arbets-
tagare, m. m.*

framhållas att lagstiftningen medger att AMS ingriper direkt utan att först gå vägen över länsarbetsnämnderna.

I reservationen 20 tas sammansättningen av länsarbetsnämnderna upp. Där vill jag från utskottsmajoritetens sida framhålla att i de nämnderna ingår såväl arbetstagare som arbetsgivare. Vi finner ingen anledning att ta upp det problemet nu eller att föreslå några förändringar.

I reservationen 21 krävs att de regionalpolitiska insatserna skall förstärkas och att den äldre arbetskraftens utbildningsmöjligheter skall utredas och förstärkas. Där vill vi hänvisa till att de frågorna är föremål för riksdagens prövning i andra sammanhang och att den nu aktuella propositionen inte ger sig ut för att lösa dessa problem. Det finns anledning att återkomma till dem när vi debatterar de frågorna i samband med regionalpolitiken och arbetsmarknadspolitiken i samband med statsverkspropositionen.

Fru talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Herr BERGQVIST (s):

Fru talman! Det är en allvarlig brist i den föreslagna lagen om anställningsskydd att den inte gäller för de arbetstagare som omfattas av sjömanslagen. Vad angår arbetsmarknaden i övrigt har man ansett att förhållandena för den äldre arbetskraften är så besvärliga att man inte kan vänta på en permanent lösning av problemet om anställningstryggheten.

Inom sjöfarten sker det en långtgående personalminskning. Vi får allt mindre besättningar på våra handelsfartyg, och det pågår en intensiv rationaliseringsverksamhet. I den processen kommer många äldre arbetstagare i kläm. Tyvärr finns det också på denna del av arbetsmarknaden mycket negativa attityder mot arbetstagare som är i 40-årsåldern och däröver. Behovet av ökad trygghet i anställningen för sjöfolket borde därför inte behöva diskuteras.

När dessa anställda åtminstone för en tid hamnar utanför lagen om anställningsskydd får detta ganska underliga konsekvenser. Det kan sålunda medföra att av två arbetstagare ombord på ett fartyg, vilka fullgör exakt samma arbetsuppgifter, kan den ene omfattas av anställningsskyddet men inte den andre. En av dem kan nämligen vara anställd av en entreprenör som bedriver restaurangrörelse ombord, medan den andre kan vara anställd direkt av redaren och därför omfattas av sjömanslagen. Där blir det alltså en orimlig diskriminering, om man inte vidgar anställningsskyddet så att även sjömännen får del av det. Ovanpå detta kommer sedan andra konsekvenser, t. ex. den att möjligheterna att få full sjömanspension kan försämrats.

Orsaken till att sjöfolket inte kommit med i lagen om anställningsskydd beror till stor del på att den nuvarande sjömanslagen på många sätt är starkt föråldrad och inte rent lagtekniskt går att förena med den föreslagna lagen om anställningsskydd. Det har visat sig att juristerna har bedömt det som icke möjligt att på den korta tid som stått till förfogande göra de ändringar i sjömanslagen som behövts för att sjömännen skulle få del av anställningsskyddet. Det är en mycket snårig

lagstiftning man där har att göra med. Därför gäller det att så snart som möjligt få fram en ny, modern sjömanslag och att i samband därmed införa sjöfolket i lagen om anställningsskydd.

Såvitt jag förstår måste utskottets skrivning tolkas som en direkt beställning till regeringen. Vi som har motionerat i denna fråga tycker att det är tillfredsställande. Vi anser också att det är värdefullt vad utskottet skriver på s. 18 i betänkandet: "Utskottet utgår vidare från att Kungl. Maj:t under mellantiden är beredd att vidta särskilda åtgärder om sysselsättningsläget för den aktuella gruppen arbetstagare skulle ge anledning därtill." Det uppfattar jag bl. a. som en varning; ifall någon enskild redare skulle komma på den befängda tanken att under den tidsfrist som uppstår innan sjöfolket på det här sättet får betald uppsägningstid försöka göra sig kvitt den äldre arbetskraften, kommer detta inte att få passera, utan man kommer att inskrida. Skulle situationen för den äldre arbetskraften på annat sätt försämrats, kommer man också att vidta speciella åtgärder.

Det är uppenbart att de äldre och erfarna sjömännen är en stor tillgång för den svenska handelsflottan, men det behövs ändå ett anställningsskydd för den gruppen. Rent allmänt kan man säga att det behövs en förändring i lagstiftningens syn på sjömännens anställningsavtal. Man bör så långt som möjligt försöka ge de ombordanställda samma arbetsrättsliga ställning som de landanställda. Bestämmelsen att anställningsavtalet automatiskt skall upphöra om fartyget förolyckas bör försvinna. Nuvarande föråldrade regler om avskedande av sjöman bör också försvinna.

Jag hoppas alltså att vi snart skall få möjlighet att fatta ett beslut om en ny, modern sjömanslag och att vi i samband med det får möjlighet att införa sjöfolket i lagen om anställningsskydd. Med den förhoppningen ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herrar Hugosson, Alf Pettersson i Malmö och Bergman (samtliga s).

Herr HOVHAMMAR (m):

Fru talman! Det lagförslag, som nu ligger på riksdagens bord, är en ganska märklig produkt, och det av olika skäl.

Förslaget är enligt min uppfattning ett klart ingrepp i den fria avtalsmarknaden, och det har, trots sina långtgående verkningar, brutits ut från en sittande utredning som inte är äldre än ett och ett halvt år. Den departementspromemoria, som därvid blev resultatet, utsändes för yttrande med en remisstid på endast tre veckor. Jag ifrågasätter – och flera remissinstanser har instämt i detta – om inte ett så genomgripande förslag, som det här är fråga om, borde ha givits en seriösare behandling. Det framlagda förslaget skiljer sig inte mer från departementspromemorian än att den kritik som riktats mot promemorian i allt väsentligt också drabbar propositionen. Jag kan exempelvis återge vad arbetsdomstolens ordförande uttalat, nämligen att hans allmänna intryck är att oklara punkter och tekniska ofullkomligheter i lagförslaget överlätts att avhjälpas vid rättstillämpningen. Enligt hans mening är en sådan lagstiftningsteknik inte alldeles invändningsfri. Ingreppet i avtalsmarknaden och

Tisdagen den
1 juni 1971

*Anställningsskydd
för vissa arbets-
tagare, m. m.*

den förhastade utformningen av förslaget skulle i och för sig vara anledning nog att hänvisa förslaget tillbaka till regeringen. Men, fru talman, det finns fler invändningar som gör att vi motionärer, som undertecknat den här i dag redan flera gånger omnämnda motionen 1478 med representanter från de tre icke socialistiska oppositionspartierna, har sagt nej till hela lagförslaget.

Innan jag går in på propositionens enskildheter vill jag understryka, vilket också är framhållet i motionen, att det är ytterst angeläget att bereda äldre personer en tryggad sysselsättning. Jag vill med kraft understryka det problemets stora angelägenhet. Härifrån är steget emellertid långt till den tvångsarbetsförmedling som under vissa omständigheter kan bli fallet enligt lagförslaget.

Propositionens redogörelse för orsakerna till de äldres arbetslöshet är enligt vår uppfattning icke helt korrekt. Regeringsförslaget antyder exempelvis inte att problemet med den friställda arbetskraften till stor del har att göra med den förda politiken som tvingat en mängd företag på knä. Eftersom departementspromemorian uttalar om ökad nedläggningstakt inte finns med i propositionen, vill jag framhålla för kammaren, att antalet konkurser ökat med drygt 30 procent under 1970.

Allvaret i situationen understryks också av att antalet företagsnedläggelser är avsevärt större än vad konkursstatistiken visar, då många företag under det senaste året av olika skäl valt att nedlägga verksamheten, trots att deras företag inte varit konkurshotade. Antalet varsel ökade från 1969 till 1970 med 113 procent – det är en hög siffra – och med 92 procent för antalet berörda arbetstagare. Hittills i år har antalet varsel varit dubbelt så många som samma tid förra året, vilket leder till ytterligare driftsinskränkningar, och det bör då påpekas att textilbranschens varselsiffror är oförändrade. Dessa nedslående statistiska uppgifter torde innebära att resultatet kan bli en arbetslöshet som är omfattande och den största sedan år 1959.

Departementspromemorian uttalar om ökad nedläggningstakt finns som sagt inte med i propositionen. Propositionen redovisar inte heller att de äldre arbetslösa i utpräglad grad befinner sig just i Norrland.

Fru talman! Regeringens lagförslag utgår i mycket liten utsträckning från de verkliga orsakerna till de äldres problem på arbetsmarknaden. Arbetslösheten bland de äldre betingas i hög grad av deras svårigheter att anpassa sig till de snabba förändringarna i branscher, yrken och regioner. Den höga takten i dessa strukturförändringar beror ju bl. a. på utvecklingen av internationella konkurrensförhållanden, de beror på den låga svenska tullnivån som drabbar många branscher hårt, de beror på hur vi utformar kreditpolitiken, som vi har diskuterat åtskilliga gånger i den här kammaren.

Den officiella näringspolitiken liksom fackföreningarnas lönepolitik syftar ju till en ökad ekonomisk tillväxt bl. a. genom en snabb strukturomvandling. Det innebär att vissa företag tvingas nedlägga sin verksamhet – bevis får vi dagligen – medan andra startas inom mera expansiva näringsgrenar. Problemet med den äldre arbetskraften hänger intimt samman med denna utveckling. Den förda näringspolitiken, vill jag påstå, har bidragit till den i vissa avseenden alltför snabba strukturom-

*Anställningsskydd
för vissa arbets-
tagare, m. m.*

vandlingen. Härav följer att ansvaret för de äldres situation i hög grad bör läggas på statsmakterna och inte på företagen.

Fru talman! Regeringen skaffar sig här ett prejudikat för att vältra över problemen på den privata sektorn. Det är enkelt att göra så. Kommer vi att få uppleva nya och parallella initiativ för att rädda regeringens politik? Den frågan ställer sig många. Är det lagförslag som i dag ligger på riksdagens bord bara ett första steg mot andra tvångsåtgärder i samma riktning? Jag tror vi också har rätt att ställa den frågan. Det är nämligen uppenbart, fru talman, att en misslyckad ekonomisk politik ligger till grund för de tvångsåtgärder som vi nu går att fatta beslut om.

Den fråga som många ställer sig är: Räddar detta förslag situationen för den äldre arbetskraften? Det är det väsentligaste i hela frågeställningen. Vi är rädda för att detta förslag, som tidigare har påpekats av bl. a. herr Nordgren, kan få omvänd effekt. Lagen kan nämligen få den konsekvensen att företagen kan bli mindre benägna att anställa äldre arbetstagare. Det finns också risk för att pensionärer inte anställs på grund av deras långa uppsägningstid på sex månader.

Härmed har jag kommit in på den föreslagna lagen om anställningsskydd för vissa arbetstagare och skall nämna några ord om uppsägningstiderna. Med en kvalifikationstid av 24 månaders anställning under de senaste tre åren är uppsägningstiderna två, fyra och sex månader för åldrarna 45, 50 respektive 55 år. Enligt vår mening är dessa tider för långa av den anledningen att många företag har en ineliggande orderstock som inte överstiger fyra månader. Detta gäller exempelvis inom textilindustrin. Det är därför, hävdar vi, orimligt att tänka sig att den betalda uppsägningstiden skall vara längre än företagets normala order- och därmed planeringstid.

Frågan är dessutom om inte effekten av denna lagstiftning kommer att bli relativt begränsad, eftersom de företag som inte läggs ner normalt behåller sin arbetskraft. Även detta har påpekats här i dag. Jag kan såsom egen företagare framhålla att det vill mycket till innan man säger upp en anställd som är 50–55 år. I många yrken, både i serviceyrken och på andra håll, har just denna arbetskraft tillägnat sig goda färdigheter och kan sitt yrke i allmänhet utomordentligt väl. Då skall man vara rädd om den arbetskraften. Jag delar, fru talman, på den punkten för övrigt vad Kooperationens förhandlingsorganisation har anfört.

Vi motionärer anser att uppsägningstiderna är för långa, och vi har föreslagit en halvering av tiderna. Jag ber i detta sammanhang att få hänvisa till reservationerna 4 och 7.

Beträffande lagen om vissa åtgärder för att främja sysselsättningen av äldre arbetstagare vill jag först slå fast, att gränsen för lagens giltighet bör sättas högre än för arbetsställen med fyra anställda. Vår motion nr 1478 har velat sätta en gräns vid 25 anställda. En annan borgerlig reservation sätter gränsen vid minst 10 arbetstagare. Låt mig dock säga att det kan bli mycket svårt, ja närmast omöjligt, för småföretagen – och det är de, fru talman, som dominerar den svenska arbetsmarknaden – att uppfylla alla de krav som denna lag kommer att ställa. Gränsen för lagens giltighet är alldeles för låg, och det är småföretagen som i detta fall liksom i så många andra drabbas hårdast och får sitta emellan.

Tisdagen den
1 juni 1971

*Anställningsskydd
för vissa arbets-
tagare, m. m.*

Frågan är om lagen i någon väsentlig utsträckning kommer att återföra de berörda grupperna till produktionen. Jag delar farhågan från Kooperationsförhandlingsorganisation att det finns risk att lagen kan verka hämmande på företagets vilja att etablera sig i områden med en hög andel äldre befolkning. Åter har vi risken för att regeringsförslaget kan få en omvänd och negativ effekt. Om dessa farhågor slår in – och jag är rädd för det – blir regeringsförslaget ingen hjälp åt de äldre utan tvärtom. Den desavuerade utredningen, ledd av Valter Åman, angående ökad anställningstrygghet tror inte heller på någon större framgång utan konstaterar:

”Det är uppenbart, att denna lag ensam inte i någon mera betydande mån kan bidra till att återföra den utslagna arbetskraften till produktionen. Därjämte erfordras betydande, ofta resurskrävande insatser från arbetsförmedlingens sida, åtgärder på frivillighetens väg och initiativ på långt tidigare stadium än som huvudsakligen avses i lagen.”

Beträffande lagens detaljer är uppgiftsskyldigheten för tungrodd i relation till den effekt som åtgärderna skulle få. Denna uppfattning hyser även den nyss citerade utredningen, som också framhåller att förslaget innebär risk för ett byråkratiskt system. Det fick t. o. m. vpk:aren Hallgren erkänna, och på den punkten ger jag honom rätt för en gångs skull – det är inte så ofta vi tycker som vpk, men när han säger att det är ett byråkratiskt system som uppstår inte minst inom AMS, tycker jag det är riktigt. Som företagare måste man reagera emot ett system som detta, som de facto tar mer kraft och tid i anspråk än vad lagförslaget ger sken av. Enligt lagförslaget skall alltså länsarbetsnämnden med tvingande verkan kunna ålägga arbetsgivare uppgiftsskyldighet, därefter eventuellt rekommendera arbetsgivare att bereda äldre arbetstagare sysselsättning med det i bakgrunden liggande hotet om arbetsförmedlingstvång genom AMS. Den som åsidosätter sistnämnda plikt dömes till böter eller fängelse.

Låt mig, herr talman, säga att det är barockt att en företagare skall riskera straff för att han försöker hålla sitt företag på fötter genom att noggrant välja arbetskraft. Hans företag kanske är av det slaget, att AMS anvisningar inte är möjliga att uppfylla. Hur som helst är det stötande med straffsatser som i vissa fall innebär fängelse. Förslaget att kunna ta till arbetsförmedlingstvång innebär enligt vår uppfattning ett allvarligt ingrepp på svensk arbetsmarknad. Inrikesministern har i en intervju i tidningen Arbetet för en tid sedan framhållit, att lagstiftningsvägen inte är någon sensation: ”Internationellt sett är det en mycket vanlig väg.” Det är riktigt, att det i vissa länder finns lagstiftning om uppsägningstider, men herr statsråd, några utländska exempel på tvångsarbetsförmedling har man inte angett. AMS påpekar för övrigt i sitt remissyttrande, att åtgärder av tvingande karaktär kan innebära vissa negativa konsekvenser för alla av åtgärden berörda instanser. I vår trepartimotion yrkas att paragrafen om tvångsarbetsförmedling utgår varvid även följer att straffsatserna utgår. Jag ber att få hänvisa till reservationerna 10, 14 och 16.

Herr talman! I anledning av vad jag här har sagt ber jag att i första hand få yrka bifall till reservationen 1.

Skulle detta yrkande avslås yrkar jag bifall till reservationerna 4, 7, 8, 9, 10, 11, 14, 16, 17 och 21.

Under detta anförande övertog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr inrikesministern HOLMQVIST:

Herr talman! Frågan om den äldre arbetskraftens trygghet har sysselsatt mig och mina medarbetare under rätt lång tid, och det skulle i och för sig finnas anledning att i kväll ta upp den här frågan i ett något större perspektiv än vad som har gjorts i de tidigare inläggen. Jag skall emellertid försöka avstå ifrån det och vill bara i korthet erinra om att en mycket stor del av det reformarbete som vi har varit med om att besluta i riksdagen under de senaste tio åren, eller kanske något längre, har gått ut på att stärka de äldre medborgarnas ställning i vårt samhälle. Jag erinrar om pensionsbesluten, som kanske varit de mest betydelsefulla, men också om en rad andra reformer. Inom arbetslivet har tillkomsten av vidgade möjligheter till förtidspension för människor som haft ett tungt och slitsamt arbete betytt oändligt mycket. Socialministern lämnade häromdagen uppgiften att under den korta tid som den nya ordningen gällt på det här området har flera tusen nya pensioner beviljats, alltså efter tillkomsten av det riksdagsbeslutet.

Vi vet att de äldre mer än andra är utsatta för påfrestningar. Härvidlag kan jag i vissa avseenden hålla med herr Hovhammar då det gäller vissa brottstycken i hans inlägg. Utan tvivel är det de äldre som är hårdast utsatta i den omvandling och utveckling som vårt samhälle genomgår. Det är i och för sig självklart att det för de äldre är svårare att finna sig till rätta med förändringar i tillvaron. Man har utvecklat ett visst levnads-mönster, man har rotat sig i tillvaron, och det nya blir för många inte bara något obekant utan också något skrämmande. Vi har fått uppleva alltför många exempel på att det här inte bara varit onda drömmar för människor, utan det har blivit en bister verklighet att man förlorat sitt arbete till följd av den utveckling näringslivet genomgår.

Vi har på olika sätt försökt hjälpa de människor till rätta som slagits ut på grund av de hårda krav som ställs i arbetslivet. Jag kan erinra om en lång rad initiativ som här har tagits. Samhället har ordnat särskilt arbete för äldre utslagen arbetskraft. Bland arkivarbetarna dominerar de äldre. Beredskapsarbeten har särskilt ordnats för äldre, och i de kommunala, skyddade verkstäderna är det i hög grad äldre människor som är sysselsatta.

Vi har också på olika sätt försökt stimulera anställning av äldre arbetstagare, och jag vill erinra om vad herr Johansson i Simrishamn flyktigt berörde, nämligen att min företrädare som inrikesminister tog initiativ till konferensverksamhet med anledning av de äldres problem och fick ett gensvar. Det ordnades sådana konferenser ute i länen och i kommunerna. Men vi måste erkänna att det inte satt spår efter sig i statistiken över arbetslösheten. Tvärtom har situationen för de äldre blivit allt svårare, och vi riskerar att få en uppdelning på vår arbetsmarknad i, som det sagts vid något tillfälle, ett A-lag och ett B-lag, dvs. att

Nr 102

Tisdagen den
1 juni 1971

*Anställningsskydd
för vissa arbets-
tagare, m. m.*

man bara kan påräkna att ha en anställning i den fria marknaden i öppen konkurrens om man tillhör de bäst rustade, de yngsta och de mest konkurrenskraftiga.

Det är naturligtvis flera orsaker till att den yngre arbetskraften kan hävda sig gentemot den äldre. Det har berörts i propositionen, och jag skall inte upprepa det här. Men mycket talar för att det inte bara är den bättre utbildningen och ungdomens större rörlighet, utan att vi faktiskt också har att räkna med betydande fördomar när det gäller äldre arbetstagare. Bl. a. den frågan togs upp i konferensverksamheten, där man hade mobiliserat vetenskapsmän av olika slag, som redovisade de värdefulla egenskaper som också de äldre har.

Men vi måste konstatera att även om sådana här initiativ kan redovisas har de inte tagit sig uttryck i en förändrad situation. Stora grupper av arbetstagare i vårt land har en låg grad av anställningstrygghet, det vet vi alla. Uppsägningstiderna är mycket korta. Det är egentligen bara tjänstemannagrupperna som har kunnat få ordnade anställningsvillkor i det avseendet – och därilåg har samhället gått före när det gäller att ordna för sina anställda.

Inte minst mot bakgrunden av de äldres svårigheter på arbetsmarknaden bedömdes frågan som så angelägen – vilket herr Hovhammar också erinrade om – att det tillkallades en särskild utredning för ungefär ett och ett halvt år sedan med syfte att försöka klarlägga den här situationen och föreslå åtgärder för att öka anställningstryggheten, bl. a. genom lagstiftning. Det sades i direktiven att utredningen skulle ta ställning till uppsägningstiden och att den också skulle kunna diskutera frågan om ersättning till dem som förlorade sin anställning. Det betonades att de äldre var i en särskilt svår situation.

Då frågade herr Hovhammar varför vi inte har inväntat resultatet av utredningen. Jag kan svara herr Hovhammar att det, när vi fick utredningens arbetsplan, visade sig att det skulle dröja två tre år innan den kunde lägga fram förslag. Då sade vi oss att det är nödvändigt att göra något speciellt nu. En särskild arbetsgrupp för den här uppgiften tillkallades. Jag valde folk inom inrikesdepartementet till att utföra arbetet, och det har visat sig att det gick att på relativt kort tid åstadkomma ett förslag som har betydande fördelar. Vi kan lösa väsentliga frågor nu, men jag erkänner gärna att mycket återstår, och jag hoppas att vi skall få återkomma till de här frågorna längre fram. Jag kan således inte lova att det är slut med "tvångslagstiftningen", om man nu kallar den så, utan jag förutskickar att det nog blir nödvändigt att återkomma och lägga fram förslag om vidgad anställningstrygghet, som innefattar fler grupper än de här berörda.

Jag vill gärna säga till herr Hallgren att det föreliggande förslaget har utarbetats i samförstånd med representanter för fackliga organisationer. När sedan förslaget föreligger kan det givetvis finnas anledning att göra förbättringar i olika avseenden – sådana har också påyrkats. Jag vill emellertid betona att det föreliggande förslaget uppenbart är ett framsteg och att man har gett sin anslutning från många håll.

De inlägg som gjorts av herr Nordgren och andra talare visar att den gamla högerandan lever kvar i stor utsträckning. Det skall bli intressant

att se om moderata samlingspartiets samtliga representanter i riksdagen verkligen är benägna att följa herr Nordgren och herr Hovhammar när de exempelvis föreslår betydande inskränkningar i uppsägningstiderna. Herr Nordgren och herr Hovhammar har från början hävdad att hela den här lagstiftningen var överflödigt, och nu stannar man i andra hand för att föreslå betydande reduktioner i trygghetsanordningarna.

Det har funnits rådrum för frivilliga överenskommelser, men de har inte utnyttjats. Därför är det, som sagt, en omvändelse under galgen när man nu säger att det borde ha funnits möjligheter till fria överenskommelser. Varför har inte herrarna verkat för det inom sina respektive organisationer, där det hade funnits betydande möjligheter att ta upp dessa frågor?

Herr Nordgren passade på att ställa en, som han själv rubricerade den, enkel fråga till mig. Nu är tiden ute för sådana frågor. Det var, herr Nordgren, bara litet olyckligt att det gällde en fråga som vi nyligen har diskuterat här i riksdagen. Frågan om de yngres situation på arbetsmarknaden hade vi uppe till diskussion för några veckor sedan, och i det sammanhanget gavs ett besked om att arbetsmarknadsstyrelsen har observerat det förhållandet att vi i vår har ökade svårigheter när det gäller att bereda sysselsättning åt de yngre. Jag nämnde vid det tillfället också olika åtgärder i syfte att motverka den tendensen. Även om jag uppskattar den rörande omtanken tycker jag, herr Nordgren, att det är beklämmande att dessa missförhållanden skall användas som en argumentation mot att vi vidtar åtgärder för att förbättra de äldres situation.

Herr Carlström, som representerar folkpartiet här, yrkade också på den ändringen, att endast företag med tio anställda eller mera skulle beröras av lagstiftningen för främjande av äldres sysselsättning. Vi skulle således göra en försämring och gå ner till hälften. Enligt förslaget skall lagen gälla företag med mer än fem anställda; nu skulle den alltså gälla företag med mer än tio anställda. Man kanske kan tycka att detta inte har så stor betydelse. Förslaget sådant det nu föreligger innesluter 91 procent av alla anställda; så stor del arbetar alltså i företag med fem anställda eller flera. Om vi undantar de mindre företagen och stannar vid företag med tio anställda blir det genast 135 000 arbetstillfällen som inte kan bli föremål för den tillsyn som lagen möjliggör.

Herr Hovhammar förde fram tanken att det skulle vara företagens orderstock, den situation som man kan överblicka, som skulle bestämma uppsägningstidens längd. Om man håller sig uteslutande till den tyngre industrin kanske det skulle ligga något meningsfyllt i ett sådant krav. Men vad finns det för orderstock inom detaljhandeln eller restaurangnäringen? Det är ett alldeles orimligt resonemang att knyta anställningstryggheten till frågan om vilken orderstock företagen har. Jag tror inte att de som varit med om att formulera yrkandet har tänkt sig in i situationen.

Vad vidare gäller företagens förpliktelser att samråda med AMS och diskutera möjligheterna att anställa äldre arbetskraft — jag skall inte här redogöra för bestämmelserna, de har berörts i debatten tidigare — har man kritiserat detta och hävdad att det skulle vara en tvångslagstiftning. Det har särskilt påpekats att det bl. a. finns risk för att arbetsgivaren kan sättas i fängelse om han inte följer intentionerna. Men det finns inga

Tisdagen den
1 juni 1971

*Anställningsskydd
för vissa arbets-
tagare, m. m.*

andra korrektiv att tillgripa i sista hand. När människor inte vill följa lagstiftningen, får man till slut ta till sådana åtgärder. Naturligtvis är de avsedda för extrema fall, och vi hoppas att de aldrig skall behöva tillgripas. Sådana straffbestämmelser finns också när det gäller arbetarskydd. Men, herr Hovhammar, visa mig en företagare, som har fått lov att gå i fängelse för att han försummat arbetarskyddslagets bestämmelser! Om det förekommer ett sådant fall, skulle vi säkerligen vara upprörda över vad som hade inträffat i det företaget. Jag utgår ifrån att också där kan komma i fråga att döma till fängelse endast om mycket grava omständigheter skulle föreligga.

För riksdagsledamöter, som ändå har anledning att tänka sig in i frågorna, borde straffbestämmelser inte vara särskilt skrämmande. Argumentet kan möjligen passa i den grovt tillyxade agitationen ute på fältet, men jag tror inte att det gör intryck på ledamöterna här i kammaren, som beslutat om den ena lagstiftningen efter den andra där man har olika åtgärder i beredskap för att skapa respekt för den lag som riksdagen stiftar.

Det fanns mycket mera i de tidigare inläggen som jag skulle kunna ha anledning att ta upp till diskussion. Låt mig bara säga att jag ärligt talat inte förstår vad herr Hovhammar menar när han säger att det här är ett försök att vältra över problemen på den privata sektorn. Det är ju en inbjudan till den enskilda sektorn att ta samma ansvar för sina anställda som man har gjort och gör inom den offentliga sektorn. Det är helt enkelt en fråga om att vi skall försöka att låta de anställda i enskilda företag få åtminstone en del av den trygghet som statens och kommunernas anställda åtnjuter. Vi reagerar mot att staten och skattebetalarna skall ta sig an den äldre arbetskraften som slås ut från de enskilda företagen och driva särskild verksamhet för att sysselsätta dem.

Jag menar således att man snarast skall tolka detta förslag så att vi vill åstadkomma en bättre balans, inte så att det skulle vara särskilt riktat mot den enskilda företagsamheten.

Beträffande talet om arbetsgivarnas frihet vill jag upprepa, att även detta tyder på att den gamla högerandan i viss mån lever kvar. Vi vet ändå att det som är frihet för den ene kan vara tvång för den andre. Visst är det en frihet för arbetsgivaren att få lov att behandla sina anställda som vilken annan produktionsfaktor som helst och att kunna säga att man inte behöver dem längre, varvid vederbörande får gå.

Nu har ju fackföreningarna i stor utsträckning sett till att sådana övergrepp inte får förekomma. Men det är alldeles uppenbart att många människor uppfattar hinder för sådana övergrepp som en ökad frihet. Och jag är inte säker på, herr Hovhammar, att det är så många företagare som uppfattar det här som ett tvång. Det finns ju dess bättre hos företagen i vårt land ofta en uttalad ansvarskänsla för arbetskraften. Man låter de anställda fortsätta att arbeta, och man accepterar att de kanske inte kan göra samma fullgoda insats som i ungdomens och kraftens dagar. Men det är också många företag som inte gör det. Utskottet har enligt min mening helt riktigt understrukit att det här är en fråga om att skapa jämställda förhållanden mellan de olika företagen, dvs. att lagstiftningen ser till att alla får samma ansvar.

Jag är rädd, herr talman, att jag håller på att gå ifrån min föresats att tala kort. Därför skall jag till sist inskränka mig till att beträffande yttrandet från den Åmanska kommittén säga, att jag inte skall dölja att jag nog var en smula besviken över det yttrandet. Men när jag fann att arbetstagarrepresentanterna inte hade satt sitt namn under det, utan att, som det föreföll, närmast arbetsgivarsynpunkter hade fått lov att dominera vid utformningen hoppades jag ändå på att kommittén skall kunna åstadkomma ett relativt gott arbete. Jag är helt övertygad om att vi efter hand som kommittén tränger in i denna problematik skall kunna räkna med att den levererar ett förslag som gör det möjligt för oss att återkomma i dessa frågor.

Jag tror att det var herr Hallgren som betecknade denna lagstiftning som alltför begränsad. Han skulle ha velat gå längre, och det är väl riktigt att det finns anledning att framhålla lagförslaget som ett provisorium. Det har jag gjort. Även om lagen inte fått någon tidsbegränsning, har vi på olika sätt givit till känna att vi uppfattar förslaget som ett provisorium. Men begreppet provisorium får inte innebära att vi skall räkna med att den definitiva lösningen av frågan om anställningstryggheten ger de kategorier som nu omfattas av lagförslagen ett sämre skydd när vi återkommer. Jag hoppas att man skall kunna räkna med att vi när vi kommer tillbaka till frågan skall ta ytterligare steg framåt för att öka tryggheten för de anställda i vårt samhälle.

Herr HOVIAMMAR (m) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet Holmqvist försöker skrämman med den gamla högerandan. Jag tror att det spöket är alldeles för gammalt. Sådant biter inte i dag, inte ens ute i propagandan och inte heller här i riksdagen.

Den Åmanska utredningen skulle ta två à tre år. Det är inte särskilt lång tid för en utredning. Tänk om utredningar i allmänhet kunde arbeta så snabbt, då skulle vi nog i många fall komma fram till resultatet inom rimlig tid.

Det har sagts att förslaget är ett ingrepp i den fria arbetsmarknaden. Det kunde herr Holmqvist, såvitt jag förstår, inte tillbakavisa. Vi har, herr statsråd, genom fria förhandlingar mellan arbetsmarknadens parter löst många och betydligt svårare problem än det nu föreliggande. Därför anser vi att statens inblandning i det här fallet varken är önskvärd eller nödvändig.

Det är orimligt, sade herr Holmqvist, att knyta anställningstryggheten till orderstocken. Ja, men det är ju så i dag att många företag har en orderstock som räcker en à två månader. Då är det inte så lätt att anställa folk, om man vet att de har sex månaders uppsägningstid. Problemet för många företag är att de har alldeles för små orderstockar. Det kommer man inte ifrån, och det inverkar på de problem vi i dag diskuterar.

Statsrådet lugnade oss med att fängelsestraff inte kommer att utdömas så ofta. Jag tycker, herr statsråd, att det var klen tröst för företagarna. Sådana straff kan måhända förekomma rätt ofta. Hur ofta vet vi inte, och jag tycker därför att trösten var rätt liten.

Tisdagen den
1 juni 1971

*Anställningsskydd
för vissa arbets-
tagare, m. m.*

Herr NORDGREN (m) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet sade som svar på den fråga jag ställde och som egentligen inte hörde till ärendet att vi har diskuterat ungdomsarbetslösheten för ett par veckor sedan. Det är riktigt, men då gällde det inte de ungdomar som jag talade om, de som studerar på den tekniska linjen. De fick inget svar då på var de skall få sina praktikplatser någonstans i sommar, när industrin ser sig tvingad att ta fyra veckors sammanhängande semester. Det blir inga sex veckor kvar sedan för dessa ungdomar. De är bekymrade i dag och deras föräldrar likaså. Jag hoppas att statsrådet kan lova dem dispens med möjligheter att fortsätta praktikarbetet nästa sommar.

Sedan talade statsrådet om att konferensen rönt gensvar. Vi vill ju att man skall fortsätta med liknande konferenser och i samverkan skapa goda sysselsättningar för den äldre arbetskraften. Statsrådet rekommenderade också att vi skulle påverka våra respektive organisationer. Inom den organisation som jag företräder har vi inhämtat att åldern är relativt hög hos många av de anställda.

Jag vill fråga: Tror statsrådet verkligen att man minskar fördomarna mot den äldre arbetskraften genom tvångslagstiftning? Jag tillåter mig tvivla på det. Och slutligen: Om statsrådet liksom jag skulle vara företagare och ordertillgången är slut – konjunkturen är sådan att det inte finns någonting mer att sysselsätta arbetskraften med – vad gör herr Holmqvist då?

Herr inrikesministern HOLMQVIST:

Herr talman! Till både herr Hovhammar och herr Nordgren vill jag säga att det är litet genant att behöva upplysa företagare om att de då och då måste fatta beslut som har långsiktig verkan. Om ni skall skaffa en maskin, så är det klart att ni gör det, om ni vid er bedömning finner det vara förenligt med era intressen. Ni skaffar den även om det betyder att ni binder kapital – kanske mycket stora belopp – och tar på er årliga räntor och avskrivningar. Skulle människan verkligen inte vara lika mycket värd?

Att man skall använda sådana argument för att komma ifrån sitt ansvar! Nej, vi vidgar här arbetsgivaransvaret, och den som driver verksamhet i vårt land får finna sig i ett något ökat ansvar. Det är ju dock inskränkt till att människor som fyllt 45 år skall ha en utökad uppsägningstid vid viss anställningstid. Företagen har väl ändå möjlighet att organisera arbetet så att man kan ta vara på arbetskraften i en betydande utsträckning även under uppsägningstid.

Det kan förekomma företag där förändringar inträffar mycket snabbt – det känner vi väl till – och där man kanske inte alls har anledning att klandra företagaren för bristande förutseende. Situationen kan vara sådan att den är honom övermäktig. Men tro inte, mina herrar, att detta förslag i nämnvärd grad förändrar situationen för företaget i detta avseende.

Sedan till herr Nordgren: Det är riktigt att den debatt som vi hade om ungdomsarbetslösheten hade ett vidare syfte. Men jag tycker att det är att smita från problemen när man här i dag tar upp frågan: Vad tänker regeringen göra för att bereda skolungdomar praktikplatser? Det är en

viktig och angelägen sak, men jag hoppas faktiskt att företagen liksom hittills skall medverka till att ungdomarna får den chansen. Att det sedan beroende på arbetsmarknadssituationen, sysselsättningsläget, kan finnas varierande möjligheter för unga människor att få en praktikplats och få betalt för arbetet på ett ordentligt sätt är en sak som ingalunda är något nytt utan som vi också känner till förut. Därför anser jag att det inte finns anledning att i denna debatt beröra saken, särskilt som herr Nordgren själv sade att han försummat – eller hur orden föll – att ta upp den som en enkel fråga i annat sammanhang.

Herr talman! Jag har intet mer att tillägga.

Herr NORDGREN (m) kort genmäle:

Herr talman! Det är inte fråga om att företagarna vill smita ifrån eller komma undan något ansvar i detta sammanhang, utan deras högsta önskan är att försöka hålla företagen i gång. Men det kan, som herr statsrådet sade, uppkomma sådana situationer att det är svårt. Då skulle sådana här bestämmelser ytterligare försvåra det hela.

Vad gäller den andra frågan om ungdomen var det inte alls så att jag hade glömt bort den föregående diskussionen. Men det har inträtt ett nytt läge föregående vecka, då ungdomar som går på den tekniska linjen i tvåan kunnat konstatera att de i sommar inte kan få de praktikplatser som skolöverstyrelsen föreskriver.

Fru NORDLANDER (vpk):

Herr talman! Jag skall bara helt kort ta upp den del av vpk-motionen om de äldres anställningstrygghet m. m. som gäller frågorna om uppsägningstid. Motionen 1472 ställer här alternativa yrkanden. Vi anser oss ha starka skäl till att från principiella utgångspunkter förorda beslut om en generell uppsägningstid på sex månader. Vi åberopar de för tjänstemannagrupperna rådande förhållandena i detta avseende. Hur situationen är för arbetarna, för de kollektivanställda i gemen, är allmänt bekant.

Vårt yrkande i andra hand – därest riksdagen inte bifaller yrkandet om generell uppsägningstid – avser lägre åldrar än de propositionen och utskottsbetänkandet föreslår. Vårt yrkande om lägre åldersgränser för uppsägning bygger på konstateranden att svårigheterna att erhålla arbete på grund av ålder gör sig gällande redan i 40-årsåldern.

LO och flera av de största fackförbunden har i remissyttrandet gjort påpekanden härom och uttalar sig också för de lägre åldersgränser som vår motion tagit upp och föreslår. Dessa remissinstanser, väl underrättade om de faktiska förhållandena, har emellertid inte gjort intryck på utskottet vid frågans behandling.

Egentligen finns det anledning att också resa invändning mot skilda uppsägningstider för de nämnda åldersgrupperna, vare sig propositionens och utskottets förslag till åldersgränser eller de av oss, på grundval av remissyttrandena och anförda skäl, föreslagna lägre åldersgränserna tas till utgångspunkt. Utskottets talesman säger att olika åldersgränser måste finnas för att en avtrappning skall kunna ske. Om det är enda motiveringen tycker jag att den är i svagaste laget. Vi har inte tagit upp den delen av frågan men anser att så mycket större skäl i så fall finns att

Tisdagen den
1 juni 1971

*Anställningsskydd
för vissa arbets-
tagare, m. m.*

detta lagfästa skydd tillämpas redan från den tid då problemet bevisligen blivit aktuellt.

Propositionen innehåller också bestämmelser om löneförmåner under uppsägningstiden och under permitteringstid av viss längd. Det är då av betydelse vilken längd kvalifikationstiden får. I propositionen och betänkandet föreslås en kvalifikationstid på minst 24 månader under de tre senaste åren. Vi har föreslagit att kvalifikationstiden fastställs till 18 månader under samma tid. Också i denna del sammanfaller det av oss framställda yrkandet med vad som krävs från fackligt håll.

Jag ansluter mig sålunda sammanfattningsvis till yrkandena av herr Hallgren om bifall till reservationerna av herr Lorentzon.

Frågan om anställningstrygghet för den äldre arbetskraften och dess möjligheter till nyanställning vid arbetslöshet är inget nytt problem som plötsligt blivit aktuellt som en följd av den ökade arbetslösheten. Man behöver bara slå i gamla tidningslägg för att konstatera detta. Frågan om de äldre medlemmarnas sysselsättning har under flera år stått på de fackliga organisationernas dagordning. Också under den tid då arbetskraftsbristen var märkbar inom de flesta arbetsområden visade sig arbetsgivarna obenägna att anställa arbetare över en viss ålder. Herr Nordgren tvivlade på det påståendet, men verkligheten bekräftar riktigheten av det. Det talas på borgerligt håll så varmt om den äldre arbetskraften, men man handlar inte därefter.

1969 redovisade LO en undersökning, vars tendens betecknades som skrämmande. Man konstaterade att 80 000 arbetare årligen tvingas byta arbete på grund av permitteringar och företagsnedläggelser, att var fjärde LO-medlem som byter jobb gör det ofrivilligt – dvs. han tvingas byta på grund av uppsägning eller företagsnedläggelse – och att nästan hälften eller ca 40 procent får sämre lön i och med tvångsbytet. Samma undersökning visade också på en direkt ökning av arbetsomställningen för de äldre grupperna och ökad arbetslöshet i de högre åldrarna. I november 1970 var 34 procent av de arbetslösa i åldrarna 55–64 år mot 29 procent två år tidigare. Därtill kommer att långtidsarbetslösheten är speciellt utbredd bland äldre arbetssökande. Herr Mattsson i Skee har givit exempel härpå. Det finns också en tilltagande dold arbetslöshet bland de äldre.

Att allt fler av dessa måste sysselsättas i s. k. skyddad verksamhet, arkivarbeten och särskilda beredskapsarbeten kan inte vara en riktig utveckling på vår arbetsmarknad. Inrikesminister Holmqvist hänvisar till vad samhället har gjort genom att skapa arbetstillfällen på det sätt jag nämnt för den äldre arbetskraften. På en konferens i Malmö förra året sade han emellertid att detta sätt att skapa arbetstillfällen var en oacceptabel lösning, vilket jag gärna vill instämma i.

Enligt herr Hovhammar är det samhällets uppgift att ta ansvaret för den utslagna arbetskraften. Men detta är i stort den fråga om den värdering och attityd som råder på arbetsgivarhåll med krav på att varje anställds arbetsinsats måste ge en viss fastställd vinst på i företaget investerat kapital – ett krav som bara tycks öka utan hänsyn till den enskilde arbetaren.

Den försämrade arbetsmiljön, ackordshetsen, det alltmer höjda arbets-

tempot med monotona, entydiga arbetsmoment och en ökad volym av skiftarbete är alla faktorer som bildar den väsentliga orsaken till att allt fler förslits och inte orkar hänga med i den hårdnande arbetstakten. Då de inte längre fyller arbetsgivarnas lönsamhetskrav slås de ut ur arbetslivet, vilket nu sker vid allt lägre åldrar.

När rätten till arbete, som borde vara självklar, inte kan tillgodoses, måste det vara rimligt att anställningsvillkoren förbättras, så att inte en arbetare med bara några dagars varsel kan ställas utan inkomst. Därför är en förbättring av den genomförda lagstiftningen i här berörda hänsedden i hög grad motiverad.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! Omvandlingen i näringslivet och företagsnedläggelserna har visat sig skapa särskilda svårigheter för den äldre arbetskraften. Hur man skall lösa de problemen är självfallet en ur mänsklig synvinkel utomordentligt angelägen fråga.

Herr Nordgren har redogjort för huvudprinciperna i hur vi från moderat sida vill betrakta de här frågorna. Dock vill jag framföra en synpunkt, och den gäller uppsägningstiden för äldre arbetskraft. Att införa en lagstadgad uppsägningstid är en möjlighet att på ett sätt förbättra läget för äldre arbetskraft. Men det finns här två intressen som uppenbarligen bryter sig mot varandra. Å ena sidan vill man förhindra att äldre arbetstagare blir orättmätigt uppsagda. Å andra sidan har man att inte införa sådana regler som ger mindre stimulans för företaget att anställa äldre arbetskraft.

Att de här två principerna bryter sig mot varandra är uppenbart, och det är det som är anledningen till att man t. ex. i propositionen inte har velat införa en ännu längre uppsägningstid än högst sex månader. I vår partimotion har vi gjort samma avvägning som i propositionen, som sedan utskottet har anslutit sig till. Att man kan göra en annan avvägning framgår av reservationen 4. Från moderata samlingspartiets sida vill vi ändå, herr talman, här förespråka den avvägning som vi har gjort i partimotionen, och det innebär att jag under punkten 5 vill yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkten 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herrar Nordgren och Oskarson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Nordgren begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller inrikesutskottets hemställan i betänkandet nr 18 punkten 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herrar Nordgren och Oskarson.

Tisdagen den
1 juni 1971

*Anställningsskydd
för vissa arbets-
tagare, m. m.*

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Nordgren begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 269
Nej — 37

Punkten 2

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 av herr Lorentzon, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hallgren begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller inrikesutskottets hemställan i betänkandet nr 18 punkten 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av herr Lorentzon

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hallgren begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 290
Nej — 15
Avstår — 1

Punkten 4

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 3 av herr Lorentzon, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hallgren begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller inrikesutskottets hemställan i betänkandet nr 18 punkten 4 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 3 av herr Lorentzon.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hallgren begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 286
Nej — 16
Avstår — 3

Punkten 5

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 4 av herrar Nordgren och Oskarson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Punkterna 6 och 7

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 8

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels utskottets hemställan med den ändring i motiveringen som föreslagits i reservationen nr 8 av herrar Nordgren och Oskarson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Oskarson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller inrikesutskottets hemställan i betänkandet nr 18 punkten 8 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit utskottets hemställan med den ändring i motiveringen som föreslagits i reservationen nr 8 av herrar Nordgren och Oskarson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Oskarson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	264
Nej	—	39
Avstår	—	4

Punkterna 9–11

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 12

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 9 av herr Eriksson i Arvika m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Carlström begärde votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller inrikesutskottets hemställan i betänkandet nr 18 punkten 12 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 9 av herr Eriksson i Arvika m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Carlström begärde

Nr 102

Tisdagen den
1 juni 1971

*Anställningsskydd
för vissa arbets-
tagare, m. m.*

rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 161
Nej — 141
Avstår — 4

Punkten 13

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 14

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 10 av herrar Nordgren och Oskarson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Oskarson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller inrikesutskottets hemställan i betänkandet nr 18 punkten 14 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 10 av herrar Nordgren och Oskarson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Oskarson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 267
Nej — 38
Avstår — 2

Punkten 15

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 11 av herr Eriksson i Arvika m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Carlström begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller inrikesutskottets hemställan i betänkandet nr 18 punkten 15 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 11 av herr Eriksson i Arvika m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Carlström begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 159
Nej — 147

Tisdagen den
1 juni 1971*Anställningsskydd
för vissa arbets-
tagare, m. m.**Punkten 16*

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 12 av herr Lorentzon, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hallgren begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller inrikesutskottets hemställan i betänkandet nr 18 punkten 16 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 12 av herr Lorentzon.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen.

Punkterna 17–24

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 25

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 21 av herr Nilsson i Tvärälund m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Mattsson i Skee begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller inrikesutskottets hemställan i betänkandet nr 18 punkten 25 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 21 av herr Nilsson i Tvärälund m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Mattsson i Skee begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	226
Nej	—	77
Avstår	—	3

Punkterna 26 och 27

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

§ 4 Föredrogs inrikesutskottets betänkande nr 19 angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden.

Utskottets hemställan bifölls.

Tisdagen den
1 juni 1971

*Prospektering i
Stekenjokk-
området*

Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 21 i anledning av proposition angående utgifter på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser industridepartementets verksamhetsområde jämte motion.

Punkten 1

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 2

Prospektering i Stekenjokkområdet

Kungl. Maj:t hade (punkten C4, s. 38–41) föreslagit riksdagen att till Sveriges geologiska undersökning: Prospektering på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1970/71 anvisa ett reservationsanslag av 3 500 000 kronor.

I motionen 1971:1382 av herr Ångström m. fl. hade hemställts att riksdagen skulle bordlägga frågan om ett avbrytande av förberedelserna för gruvdrift i Stekenjokk till höstriksdagen,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställde om snabbutredning angående de samhällsekonomiska och företagsekonomiska konsekvenserna av projektet under alternativa antaganden om kostnadsutveckling, kopparprisutveckling m. m. och att resultatet av denna förelades höstriksdagen.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag till Sveriges geologiska undersökning: Prospektering på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1970/71 anvisade ett reservationsanslag av 3 500 000 kronor,

2. att riksdagen skulle avslå motionen 1971:1382.

Reservation hade avgivits av herrar Andersson i Örebro och Rydén (båda fp), som ansett att utskottet under 2 bort hemställa

att riksdagen i anledning av motionen 1971:1382 hos Kungl. Maj:t hemställde om utredning angående Stekenjokkprojektet i enlighet med vad reservanterna anförde.

Vid denna punkt hade avgivits ett särskilt yttrande av herr Gustafsson i Byske (c).

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! I näringsutskottets betänkande nr 21 behandlas bl. a. anslag för prospektering i Stekenjokkområdet. I anledning av framställning från Kungl. Maj:t har det väckts en motion, nr 1382, i vilken motionärerna begär en snabbutredning angående de samhällsekonomiska och företagsekonomiska konsekvenserna av projektet under alternativa antaganden om kopparpriset och kostnadsutvecklingen för projektet. Till utskottets betänkande är fogad en reservation, och jag skall, herr talman, helt kort beröra den.

Vi reservanter anser att hela utredningen om lönsamheten företags-ekonomiskt baserar sig på hur man bedömer kopparpriset. Det är alldeles uppenbart. Negativa faktorer beträffande kopparpriset är tillkomsten av ersättningsmaterial. Men att dra sådana konsekvenser att kurvan ständigt skulle gå neråt beträffande kopparpriset är inte riktigt, om man ser på de internationella index som finns på området. Internationellt kända geologer och företag i branschen visar på en helt annan utveckling vad gäller kopparpriset.

De indexserier som är framtagna, bl. a. Lowells index och Metalswede index samt även det index som är framtaget av australiensaren John Sullivan pekar på att kopparpriset icke kommer att få den negativa utveckling som har förutsatts i propositionen. Det kan därför ifrågasättas, om man skall avfärda igångsättandet av förberedelserna för gruvdriften i Stekenjokk med en sådan självsäker och alltför snabb diskussion om kopparpriset, om vilket uppenbarligen andra, internationellt kända experter har en annan uppfattning.

Avdelningschefen i SGU Ebbe Zachrisson säger, att SGU har visat resultat som borde utnyttjas av staten för att stärka och utveckla näringslivet i den här delen av landet. Det är klart att hans ord väger tungt, eftersom Ebbe Zachrisson enligt mångas mening är vår främste expert på Stekenjokk och har haft hand om fältarbetena där sedan 1960. Han har varit chef för statens geologiska undersöknings prospektering i fjällen sedan år 1964.

Utskottet anser att det index som är framtaget och de kalkyler som redovisas är realistiska. Vi reservanter ifrågasätter om man inte skulle ha tagit litet mera hänsyn till de internationella index som finns.

I motionen och även i reservationen begärs att man skall se på de samhällsekonomiska konsekvenserna och ta hänsyn till de prognoser om kopparpriset som finns i internationella index.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen vid punkten 2 av mig och herr Rydén.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! I sakfrågan, så långt det gäller behovet av sysselsättning i det här området och förhoppningarna om att vi skall få till stånd en gruvbrytning, kan utskottsmajoriteten och reservanterna vara överens. Vad reservanterna egentligen begär är någonting ganska lustigt, nämligen att vi skulle frångå de beräkningar som Statsföretag gjort och som ligger till grund för Kungl. Maj:ts förslag som i stort sett innebär att man skall fortsätta prospekteringarna men inte ännu sätta i gång med någon probvrytning. Vad reservanterna vill är kort och gott att man skall ta till en bättre siffra, så att ett bättre resultat skall kunna redovisas för riksdagen.

Reservanterna anser att man har räknat med ett för lågt kopparpris. Det är väl ändå ganska mycket begärt att vi här i riksdagen, när Statsföretag i sina beräkningar kommer fram till en förlust på 46 miljoner kronor, skulle ta på oss ansvaret att säga: Här har man varit alltför försiktig — nej, pojkar, basa på litet mer och räkna litet mer optimistiskt.

Vi anser oss inte vara sådana experter att vi kan göra det, utan vi

Tisdagen den
1 juni 1971

*Ang. det ändrade
beslutet om gruv-
brytningen i Ste-
kenjokk, m. m.*

tycker att Kungl. Maj:ts förslag är väl underbyggda.

Jag vill också hänvisa till en artikel i Dagens Nyheter tisdagen den 25 maj där det påvisas att aluminium undan för undan ersätter bl. a. koppars som är för dyr. I artikeln redovisas också en ständig nedgång i förbrukningen av koppars. Det tyder inte på att Statsföretags uppfattningar varit alltför pessimistiska, utan snarare tvärtom.

Jag vill påpeka att det inte är fråga om ett avbrytande av prospekteringen i Stekenjokk. Utskottet föreslår att det anvisas 3,5 miljoner till fortsatta prospekteringar. Vi hoppas att detta skall ge underlag för att framöver starta en gruva där. Jag vill också påpeka att vi under föregående punkt beslöt att satsa pengar på ett nytt bolag i Vilhelmina som bl. a. skall hjälpa till att ge sysselsättning i dessa bygder.

Allt detta tycker jag tyder på att motionärernas hugskott inte är någonting som riksdagen bör falla för. Vi är inte sådana "överexperter" att vi kan säga att man borde ha varit mer optimistisk. Det är lustigt att en sådan uppfattning förs fram från ett håll där det förut alltid sagts att man inom Statsföretag är alltför optimistisk och ger sig in på för dåliga affärer. Jag tycker att det är litet dålig balans mellan de olika uttalandena.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill på intet sätt påstå att jag är någon expert när det gäller kopparspriset. Men den bedömning vi gjorde när vi skrev reservationen är följande.

Det finns internationella indexserier som tyder på en helt annan och positiv utveckling för kopparspriset. Därför har vi ifrågasatt om just den index som Statsföretag tagit fram är den riktiga och relevanta för det framtida kopparspriset.

Sedan vill jag säga till herr Svanberg att han inte skall vara så förskräckt över att vi kommer med positiva förslag när det gäller sysselsättningsfrågan. Vi tycker att man skall se på detta ur samhälls-ekonomisk synpunkt. Det kan vara angeläget och riktigt för just en del av landet där man lider stor brist på sysselsättningsobjekt.

Herr industriministern WICKMAN, som meddelat, att han i samband med behandlingen av detta ärende ämnade besvara dels herr *Ångströms* (fp) den 12 januari framställda interpellation, nr 19, angående det ändrade beslutet om gruvbrytningen i Stekenjokk, dels ock herr *Wirténs* (fp) den 24 februari framställda interpellation, nr 60, angående kriterierna för omlokalisering av företag till stödområdena, m. m., erhöill ordet och anförde:

Herr talman! Herr Ångström har frågat mig

dels om jag är beredd att lämna en fullständig redogörelse över vilka nya förutsättningar som legat till grund för det ändrade beslutet om gruvbrytningen i Stekenjokk,

dels om de samhälls-ekonomiska konsekvenserna har inräknats och vilken betydelse dessa har fått vid avgörandet,

dels om kontakt tagits med Bolidens Gruv AB för att efterhöra om

Tisdagen den
1 juni 1971

*Ang. det ändrade
beslutet om gruv-
brytningen i Ste-
kenjokk, m. m.*

dess intresse för en gruvbrytning i Stekenjokk fortfarande kvarstår.

I 1970 års statsverksproposition anförde jag bl. a. att de tekniska och ekonomiska förutsättningarna för att utnyttja Stekenjokkfyndigheten fick anses tillräckligt utredda för att ställning skulle kunna tas till frågan om gruvdrift. Vidare redovisades förutsättningarna för gruvdriften, såsom dessa då var kända. De innebar bl. a. att projektets lönsamhet från rent företagsekonomiska synpunkter var osäker. De beräkningar som LKAB utfört över projektets lönsamhet ledde sålunda, med utgångspunkt i ett antaget genomsnittligt kopparpris på 4 900 kronor per ton och ett förräntningskrav på 8 procent, till ett underskott i lönsamhetskalkylen på ca 6 miljoner kronor i nuvärde.

Med hänsyn till framför allt sysselsättningsproblemen inom Vilhelmina köping och Frostvikens kommun ansåg jag dock vid denna tidpunkt att de positiva effekterna av gruvdrift uppvägs osäkerheten i den företagsekonomiska kalkylen och fann därför gruvdrift vid Stekenjokk motiverad. Statsföretag AB hade förklarat sig berett att på grundval av då föreliggande förutsättningar etablera ett särskilt bolag för gruvdriften. Med hänsyn till osäkerheten i lönsamhetskalkylen för gruvdriften samt till att företaget skulle komma att belastas med vissa kostnader för bostäder godkände riksdagen att Statsföretag AB erhöi ett tills vidare ränte- och amorteringsfritt lån från staten på 8 miljoner kronor.

Under våren 1970 fortsatte Statsföretag och LKAB utredningsarbetet och övriga förberedelser för projektet. Sveriges geologiska undersökning fortsatte också sina borringar inom området i enlighet med sina planer.

Det kalkylerade underskottet för projektet konstaterades visserligen i maj 1970 ha stigit till 17 miljoner kronor. Denna kostnadsökning betingades av att trots ett beräknat ökat råmalmsuttag – från 400 000 ton till 500 000 ton per år – visade sig mängden färdiga produkter bli oförändrad. Enligt en ny malmberäkning bedömdes nämligen möjligheten till selektiv brytning vara sämre än enligt tidigare beräkningar. Då emellertid Statsföretag AB trots det försämrade kalkylresultatet var berett att genomföra projektet i enlighet med de planer som redovisats i 1970 års statsverksproposition – dvs. utan krav på förmåner utöver tidigare nämnt lån på 8 miljoner kronor – påkallades inte att regeringen skulle gripa in i detta läge.

Vid månadsskiftet oktober–november 1970 fick industridepartementet, som jag tidigare framfört i riksdagen, information om att LKAB:s kalkyl över Stekenjokkprojektet nu slutade på ett underskott av 46 miljoner kronor, fortfarande uttryckt i nuvärde.

Såsom framgår av den proposition som i dag står på kammarens föredragningslista bekräftade Statsföretag AB det nya kalkylresultatet i en skrivelse till industridepartementet den 2 december 1970. I skrivelsen den 24 februari 1971 har en sammanfattande redogörelse lämnats för den nya kalkylen. Orsaken till den ytterligare ökningen av det kalkylerade underskottet – utöver tidigare nämnda ökning till 17 miljoner kronor – uppges här vara att förändringarna av kostnaderna under 1969 och i huvudsak fram till oktober 1970 beaktats. Detta har inverkat mest på driftkostnaderna men även anläggningskostnaderna har ökat något av denna anledning. Förutsättningarna för den nya kalkylen är i övrigt

Tisdagen den
1 juni 1971

*Ang. det ändrade
beslutet om gruv-
brytningen i Ste-
kenjokk, m. m.*

oförändrade i förhållande till den kalkyl som låg till grund för förslaget i 1970 års statsverksproposition.

I skrivelsen den 2 december 1970 uppges vidare att Sveriges geologiska undersökning vid fortsatta borrhningar inom Stekenjokkområdet kunnat konstatera goda mineralhalter i ett av borrhålen några kilometer från den planerade gruvan i Stekenjokk. Enligt Statsföretag AB skulle detta kunna tolkas så att den nuvarande platsen inte är den rätta för en eventuell gruva. Resultaten av borrhningarna är dock inte sådana att de kan utnyttjas för ett definitivt ställningstagande.

Med hänsyn till resultatet av de nya ekonomiska bedömningarna avseende gruvdrift i Stekenjokk och geologiska undersökningens fortsatta borrhningar inom området föreslog Statsföretag AB att arbetet med att etablera en gruva i Stekenjokk avbryts till dess resultatet av fortsatt prospektering föreligger. Statsföretag AB anhåller dessutom om Kungl. Maj:ts uppdrag att fortsätta prospekteringsarbetet i området.

De förluster som numera beräknats på gruvdrift i Stekenjokk har alltså väsentligt ändrat de förutsättningar som låg till grund för riksdagens beslut med anledning av 1970 års statsverksproposition. Med hänsyn både till den överraskande snabbhet med vilken kalkylerna förändrats och till att den beräknade förlusten stigit med inemot 40 miljoner kronor utöver det av riksdagen beslutade tillskottet på 8 miljoner kronor var det uppenbart att regeringen inte kunde ge Statsföretag i uppdrag att utan avbrott fortsätta förberedelserna för gruvdrift i Stekenjokkområdet. Frågan måste på nytt underställas riksdagen, och dessförinnan borde enligt regeringens bedömning en ny granskning av förutsättningarna för gruvdrift ske.

I 1970 års statsverksproposition gjordes en sammanvägning av främst ekonomiska och regionalpolitiska synpunkter rörande Stekenjokkprojektet, varvid jag trots osäkerheten i den företagsekonomiska kalkylen fann det motiverat med hänsyn till i regionen rådande sysselsättningsproblem att starta gruvdrift i Stekenjokk. Det är självklart att denna typ av avvägning även ägt rum inför beslutet att avbryta förberedelserna för gruvdrift och att de regionalpolitiska synpunkterna därvid vägt tungt. Någon utarbetad metod för en total samhällsekonomisk kalkyl för projekt av detta slag föreligger emellertid inte. Ett fullständigt beslutsunderlag skulle dessutom kräva motsvarande kalkyler för alternativa projekt.

Jag vill avsluta mitt svar med att konstatera att innan Kungl. Maj:t tar slutlig ställning till frågan om gruvdrift i Stekenjokk kommer kalkylen självfallet att med hjälp av tillgängliga metoder granskas från såväl företagsekonomisk som samhällsekonomisk synpunkt. Riksdagen kommer även att få full redovisning av kalkylunderlaget. Boliden AB har efter att ha deltagit i utredningsarbetet om Stekenjokk förklarat sig villigt att om staten så önskar svara för gruvdriften såsom entreprenör, vilket innebär att staten tar den företagsekonomiska risken och dessutom svarar för finansieringen av investeringarna. Under det fortsatta arbetet kommer dock Boliden AB:s intresse att medverka i en eventuell gruvbrytning att ånyo undersökas.

Jag ber också, herr talman, att i detta sammanhang få svara på en interpellation av herr Wirtén.

Herr Wirtén har nämligen frågat mig, om jag är beredd att lämna en redovisning för de kriterier regeringen anser skall föreligga för omlokalisering av företag eller delar av företag till stödområdena och om jag anser att förflyttningen av plasttillverkningen vid Husqvarna Borstfabrik står i överensstämmelse med de krav regeringen har på lämpligt omlokaliseringsobjekt samt om jag anser att informationen till berörda länsinstanser och kommunala instanser sköts på ett tillfredsställande sätt.

Jag anser det angeläget att man prövar alla åtgärder för att öka sysselsättningen i stödområdena. Därför stimulerar vi inom ramen för en aktiv region- och lokaliseringspolitik såväl statsägda som privatägda företag till en ökad industriell verksamhet i de sysselsättningssvaga områdena. Vad beträffar kriterierna för omlokalisering till stödområdet hänvisar jag till de regler som riksdagen fastslagit för regionalpolitiken.

Vad gäller det fall som interpellanten åsyftar var det med hänsyn till sysselsättningsläget ytterst angeläget att lokalisera ett företag till Vilhelmina, särskilt som gruvbrytningen i Stekenjokk inte kom i gång i planerad tid. För att kunna komma i gång snabbt gällde det att finna en produktion där den tillgängliga arbetskraften skulle kunna sysselsättas utan särskilda krav på omskolning. Dessutom var det önskvärt att finna en annan typ av industri än den verkstadsindustri som strax innan hade etablerats i Vilhelmina. Det var mot denna bakgrund som en överenskommelse träffades mellan Statsföretag och Coronaverken, enligt vilken plasttillverkningen vid Coronaverkens dotterbolag Husqvarna Borstfabrik – under förutsättning av riksdagens godkännande – överförs till ett nybildat bolag i Vilhelmina, som till lika delar ägs av Statsföretag och Coronaverken. Genom etableringen kommer över 100 personer att sysselsättas i Vilhelmina.

Enligt vad jag inhämtat har produktionen vid Husqvarna Borstfabrik under de senaste åren expanderat kraftigt och bolaget har sedan en tid planerat en flyttning av plastproduktionen till annan ort eftersom en utvidgning i Huskvarna av företaget bedömts som mindre lämplig.

När det gäller informationsfrågan vill jag allmänt framhålla att det självfallet är angeläget att information om omlokalisering lämnas så tidigt som möjligt till alla berörda parter, länsinstanser och kommunala instanser och anställda. Det ankommer på det flyttande företaget att svara för informationen. Man måste emellertid ha klart för sig att det i många fall kan vara svårt att ge en tidig och öppen information med hänsyn till möjligheterna att genomföra pågående förhandlingar. Det kan vara skäl att påpeka att det preliminära beslutet om en flyttning i det aktuella fallet fattades i februari 1971 och att flyttningen beräknas kunna faktiskt äga rum först sommaren 1972.

Herr ÅNGSTRÖM (fp):

Herr talman! Jag tackar industriministern för svaret på min interpellation angående Stekenjokkprojektet, och jag uppskattar mycket den ridderlighet som låg bakom åtgärden att i god tid låta mig ta del av vad detta svar skulle innehålla.

Beträffande det sakliga innehållet måste jag emellertid konstatera att industriministern inte nämnvärt lyckats skingra den dimbildning som

Tisdagen den
1 juni 1971

*Ang. det ändrade
beslutet om gruv-
brytningen i Ste-
kenjokk, m. m.*

omgett regeringens beslut att avbryta det direkta förberedelsearbetet för gruvdrift i Stekenjokk. Jag vill i mitt anförande ta upp de punkter som jag anser behöver en kritisk granskning.

Min första erinran gäller det brutala sätt som den berörda befolkningen i Västerbottens och Jämtlands inland blivit behandlad på i detta fall. I området råder en uttalad arbetslöshet, ja, den är så uttalad att det som i andra delar av landet uppfattas som en självklar rätt – rätten till arbete och en tryggad inkomst – i det här området är de få och bestickande undantagen.

Man måste ha detta klart för sig när man försöker sätta sig in i hur starkt förhoppningarna inför framtiden varit knutna till gruvdriften i Stekenjokk alltsedan undersökningar av malmfyndigheten startade. Dessa förhoppningar har sedan underbyggts allteftersom undersökningarna av malmfyndigheterna fortskridit. Det har blivit allt bestämdare uttalanden om att gruvbrytningen skulle komma i gång, och löftet i 1970 års statsverksproposition uppfattades vid den tidpunkten bara som en säker bekräftelse på vad alla redan trodde sig veta. Med den försiktighet i mina formuleringar som jag är mån om att hålla i det här anförandet vågar jag påstå att förhoppningarna inte heller minskade under valrörelsen.

Så var läget oförändrat fram till den dag i början av december 1970, då det plötsligt meddelades att gruvbyggandet skulle inställas. Stekenjokk var inte längre lönsamt.

Med de problem som människorna har i detta område, de dimensioner som problemet att få ett arbete har, måste industriministern förstå att detta uppfattades som ett fult svek, en grym lek med människors förväntningar och förhoppningar. Jag vill i det sammanhanget bara ställa en stillsam fråga så här efteråt: Anser inte statsrådet att den första informationen kunde ordnats på ett annat sätt till de direkt berörda än genom den knapphändiga kommunikén?

En av frågorna i min interpellation var om de samhällsekonomiska konsekvenserna av Stekenjokkprojektet utretts och vilken betydelse de hade fått vid avgörandet. Denna fråga skall ses mot den bakgrundsteckning som jag redan gett av sysselsättningsläget i det här området: att gruvdriften skulle direkt sysselsätta cirka 220 personer och indirekt minst lika många och att det gällde en tidsperiod på hela 20 år samt naturligtvis den allmänna målsättning som Statsföretag AB gjort till sin, att samhällsekonomiska kalkyler skall finnas med vid bedömningen av ett projekt.

Varken i det som redovisats i dag eller i tidigare redogörelser finns något som talar om att en samhällsekonomisk utredning är gjord. Industriministern talar om sin bedömning av de positiva effekterna då det gäller sysselsättningen i främst Vilhelmina och Frostvikens kommuner, men frågan är om man kan godkänna den bedömningen utan ett större faktaunderlag som beslutsgrundande i en affär som bara i investeringar kostar cirka 100 miljoner kronor och berör omkring tusentalet människor. De väsentliga frågeställningar som rör samhällsbyggandet och de samhällsekonomiska konsekvenserna har emellertid Vilhelmina kommun själv tagit upp och låtit utreda. Utredningen skulle ligga till grund för samhällsbyggandet i Stekenjokk, och jag vill i det här sammanhanget ha

noterat att utredningen bedrevs i huvudsak under november och december månader 1970. Det är alltså inte något beställningsjobb från Vilhelmina kommun för att i efterhand bevisa att Statsföretag AB fattat ett felaktigt beslut.

Som grund för utredningens resultat ligger för det första liknande gruvprojekt i Sverige och Norge, för det andra en ingående enkät rörande arbete och bosättning för de personer som förklarat sig intresserade av arbete i Stekenjokk eller i Klimpfjäll och för det tredje samhällsekonomiska studier rörande samhällsbyggnadskostnader o. d. för ett eventuellt samhällsbyggande i Klimpfjäll.

Jag visar här på TV-skärmen en figur med några av de uppgifter som framkommit vid den gjorda enkäten. Som framgår av den vänstra stapeln visade sig 520 personer vara intresserade av arbete i Stekenjokk och i Klimpfjäll. Av dessa bedömde LKAB, som har tittat på den här undersökningen, cirka 500 personer vara lämpliga för arbete på lång sikt vid Stekenjokkprojektet. Det totala arbetskraftsbehovet efter full utbyggnad av Stekenjokk beräknades uppgå till maximalt 220 personer. Det fanns alltså inte någon risk för att arbetskraftsbrist skulle uppstå vid starten.

Av den andra stapeln i figuren framgår att av de cirka 520 intresserade personerna var hela 180 arbetslösa eller undersysselsatta. Den största relativa andelen arbetslösa eller undersysselsatta kommer just från fjällområdena. Stekenjokkprojektet är sålunda mycket angeläget ur arbetsmarknadssynpunkt för hela landet och ur social- och psykologisk synpunkt för glesbygdsbefolkningen.

Av den tredje stapeln framgår att 80 personer som anmält sitt intresse för arbete vid Stekenjokk kom från Vilhelminas och Frostvikens fjällbygder – inom pendlingsavstånd från de tänkta arbetsplatserna. 160 personer kommer från Vilhelmina kommun i övrigt och lika många intresserade kommer från andra glesbygdskommuner inom 25 mils avstånd från Stekenjokk. Cirka 100 personer kommer från övriga delar av landet och i många fall är det fråga om människor som tidigare flyttat ut på grund av det dåliga arbetsmarknadsläget och som nu sett sin chans att återvända till hembygden.

I den nämnda utredningen har gjorts ett försök att grovt uppskatta det samhällsekonomiska nuvärdet av Stekenjokkprojektet. Därvid har inte medtagits de företagsekonomiska effekterna – jag återkommer till dem. Det samhällsekonomiska mervärdet av Stekenjokkprojektet har beräknats som merkostnader, eller lägre intäkter, som alternativa åtgärder kräver om inte Stekenjokkprojektet kommer till stånd. Det är alltså en utredning i den riktning som statsrådet nämnde i sitt interpellationssvar.

Av den tabell som jag nu visar på TV-skärmen framgår hur man för olika tänkbara åtgärder får ändrade och högre samhällsbyggnadskostnader, högre omskolnings- och omflyttningskostnader, lägre lön för de arbetande och svårsmätbara negativa effekter i form av exempelvis sämre service, naturvårdseffekter, psykologiska effekter osv. De sista posterna går naturligtvis inte att uppskatta i ekonomiska värden.

Av den redovisade tabellen framgår att det bästa alternativet till en sysselsättning vid Stekenjokk är de arbetstillfällena som kan ordnas i

*Ang. det ändrade
beslutet om gruv-
brytningen i Ste-
kenjokk, m. m.*

Tisdagen den
1 juni 1971

*Ang. det ändrade
beslutet om gruv-
brytningen i Ste-
kenjokk, m. m.*

Vilhelmina centralort eller liknande centralorter i Norrlands inland, men också det alternativet innebär en samhällsekonomisk merkostnad på uppskattningsvis mellan 15 och 35 miljoner kronor. Om man i stället väljer de två extremalternativen – att antingen flytta samtliga berörda personer till en expansiv region, där arbete finns för dem, eller att låta samtliga berörda av Stekenjokkprojektet få förbli arbetslösa eller undersysselsatta – medför detta en samhällsekonomisk merkostnad i förhållande till kostnaden för Stekenjokkprojektet på mellan 50 och 100 miljoner kronor i nuvärde.

Man kunde rimligtvis begära, herr statsråd, att industridepartementet med sina mycket stora utredningsresurser också skulle kunna åstadkomma en välunderbyggd uppskattning av de samhällsekonomiska effekterna av Stekenjokkgruvan.

Jag vill också titta på projektet ur företagsekonomisk synpunkt. Till att börja med vill jag nämna litet om vad som till dags dato är nedlagt i kapital i Stekenjokk. Här har skett en omfattande undersökning av malmfyndigheten under åren 1947–1969, och det har kostat skattebetalarna i runda tal 11 miljoner kronor. För detta har man fått cirka 75 000 meter kärnboring, en hel del i fråga om geologi, geofysik och geokemi. Resultatet betecknas av fackmännen som kvalitetsmässigt mycket gott. 1957 hade man fått fram en tonnageberäkning på 4,55 miljoner ton och genom nya beräkningar, som gjordes åren 1961, 1962, 1963 och 1965, uppskattade man Stekenjokkmalmen tonnage till 15,1 miljoner ton. Dessutom har borrarborringar företagits i den närbelägna Levimalmen och det samlade tonnaget beräknas nu till 20 miljoner ton. Dessutom har undersökningar visat, att Stekenjokkmalmen fortsätter ytterligare 2,5 km söderut, varför man kan anta att det totala malmtonnaget är betydligt större.

För den kommande gruvdriften har också ett omfattande vägbygge skett för i runt tal 25 miljoner kronor. Tillsammans med kostnader för gruvundersökningen, anrikningsförsök, gruvprojektering och en stor mängd direkta och indirekta kostnader har staten redan investerat ca 50 miljoner kronor. Detta har jag nämnt för att det ska stå klart för alla vilket betydande ekonomiskt engagemang staten redan har i Stekenjokk.

De lönsamhetskalkyler, som efter hand presenterats, har visat på ett allt kraftigare underskott – 6 miljoner kronor i nuvärde i december 1969, 17 miljoner i maj 1970 och 46 miljoner kronor i november 1970. Dessa beräkningar bygger på en kalkylränta på 8 procent. Bakom de stegrade förlusterna anger industriministern dels ändrade tekniska förutsättningar för gruvdrift, dels ökade investeringskostnader och dels höjda löner för gruvarbetarna. Alla dessa förutsättningar borde till största delen ha varit kända vid de olika kalkyltillfällena. Grundförutsättningarna för samtliga alternativ om en livslängd för gruvan på 20 år och ett kopparpris på 400 pund per long ton kvarstår oförändrade.

De antaganden, som legat till grund för Statsföretag AB:s kalkyler kan genomgående betecknas som pessimistiska. Detta gäller såväl antagandena om kostnadsutvecklingen som antagandena om kopparprisets utveckling. Beträffande kostnadsstegringen räknar man med en 4-procentig kostnadsstegring under hela perioden. Detta innebär i stort sett att man lagt på

hela den framtida lönestegringen och att man tydligen anser att inga framtida rationaliseringar kan göras. En sådan utveckling finns, såvitt jag vet, inte belagd inom någon bransch. För att ställa detta pessimistiska resonemang i sin rätta relation kan man anbringa det på det synnerligen lönsamma företaget LKAB och finner då det pessimistiska faktum att detta företag skulle upphöra att redovisa nettovinst 1974 och att rörelseöverskottet skulle försvinna 1978.

En dominerande roll vid bedömningen av företagets lönsamhet har den utveckling som kan väntas beträffande kopparpriset under brytningsperioden. Jag hade hoppats, att industriministern i sitt interpellations svar skulle ha fyllt ut den tidigare knapphändiga redovisningen på detta område med andra alternativa prissättningar på kopparn och det därav beräknade utfallet. Min uppfattning är att i detta avseende borde en utredning ha detaljredovisats med detaljbearbetade alternativa kalkyler, innan riksdagen går att ta ställning till en så väsentlig fråga som nedläggandet av ett gruvprojekt, som hittills kostat staten 50 miljoner kronor och som ligger i en hårt arbetslöshetsdrabbad region. När inte så sker blir de demokratiskt valda beslutsfattarna satta ur spel, och de reella beslutsfattarna blir i själva verket en grupp experter och tjänstemän utan politiskt mandat. Detta vill jag ha sagt som en stark kontrast till de åsikter, som framfördes av näringsutskottets ordförande.

De tre kalkyler, som Statsföretag AB redovisat, bygger genomgående på antagandet att kopparpriset skall förbli oförändrat 400 pund per long ton ända fram till år 1990. Omräknat i dagens penningvärde skulle detta betyda att kopparn skulle vara värd bara ca en tredjedel av det pris som betalas i dag. I klartext betyder dessa pessimistiska förutsägelser att kopparn då är utslagen från världsmarknaden och att inga gruvor kan nyetabletas på de villkoren.

Detta står för övrigt i strid med de bedömningar som gjorts av internationellt erkända auktoriteter. Den amerikanska Bureau of Mines räknar t. ex. i sin senaste översikt med en realprisökning fram till år 2 000 på ca 35 procent. Den internationellt kände geologen Lowell har redovisat beräkningar som tyder på en fördubbling av det reala kopparpriset fram till 1990. Detta var ett par exempel från den in- och utländska expertis som jag konsulterat i ärendet, och jag kan försäkra statsrådet att alla har den entydiga uppfattningen att Statsföretag AB:s bedömning är ytterligt pessimistisk.

I den figur som jag nu visar på TV-skärmen beskrivs i 1970 års allmänna prisnivå dels den faktiska hittillsvarande kopparprisutvecklingen i grovt avrundad form, dels skilda prisalternativ för den period när Stekenjokkprojektet skulle vara aktuellt. Härvid förutsättes en fortsatt årlig allmän prisstegring på 4 procent. Statsföretag AB har i sina kalkyler för Stekenjokkprojektet räknat med en allmän kostnadsökning på 4 procent per år efter rationaliseringar. Observera emellertid att figuren redovisar kopparprisutvecklingen vid fast penningvärde. Det är alltså en skillnad i förhållande till Statsföretag AB:s kalkyl.

Som framgår av figuren har trenden för kopparprisutvecklingen under de senaste 30 åren varit starkt stigande. Det högsta redovisade prisutvecklingsalternativet på figuren utgör i någon mån en extrapolering av den

*Ang. det ändrade
beslutet om gruv-
brytningen i Ste-
kenjokk, m. m.*

*Ang. det ändrade
beslutet om gruv-
brytningen i Ste-
kenjokk, m. m.*

hittillsvarande utvecklingen. Detta utvecklingsalternativ har utarbetats av den internationellt kände geologen Lowell. Om kopparpriset skulle utvecklas på det sätt som Lowell förutser, skulle nuvärdet av Stekenjokkprojektet, om det endast bedrevs till år 1990, vara ca 280 miljoner kronor. Stekenjokkprojektet skulle således ur denna synvinkel vara en oerhörd fin affär för statskassan.

Jag vill också på TV-skärmen visa ett litet diagram från Canadian Mining Bulletin. Det är gruvexperten J. F. Sullivan som har utarbetat den. Även den visar på en mycket positiv utveckling av kopparpriset.

Emot detta prisalternativ kan man sedan ställa Statsföretag AB:s antagande om ett oförändrat kopparpris på 400 pund per ton koppar, trots att man på kostnadssidan räknar med en 4-procentig allmän årlig prisstegring. Statsföretags antagande skulle innebära att kopparpriset i realt värde till omkring år 1990 skulle sjunka till mindre än en tredjedel av kopparpriset under sista hälften av 1960-talet. Graden av realism i dessa båda extremantaganden bör enligt min uppfattning i första hand vara en fråga som det ankommer på riksdagens ledamöter att avgöra.

De övriga tre prisantagandena leder alla till att Stekenjokkprojektet blir lönsamt. Det kanske mest realistiska men också allmänt sett mest försiktiga prisalternativet, 500 pund per long ton i fast penningvärde, ger en mycket god vinst på ca 160 miljoner kronor i nuvärde. Man kan därtill påpeka att dagens kopparpris är ca 520 pund per long ton.

Jag vill sedan helt kort säga ett par saker om den fortsatta undersökningen av malmfyndigheten i Stekenjokk. I interpellationssvaret anför statsrådet Wickman vidare att vid borrhningar inom Stekenjokk-området har kunnat konstateras goda mineralhalter i ett av borrhålen några kilometer från den planerade gruvan i Stekenjokk och att detta skulle kunna tolkas så att den nuvarande platsen inte är den rätta för en eventuell gruva. Jag har tagit reda på en del fakta om detta borrhål, och det är riktigt att det angivna hålet visar höga halter men malmmäktigheten är förhållandevis obetydlig.

I den redan uppborrade delen inom det nu tänkta gruvområdet finns ett stort antal borrhål med både högre halter och större bredder än i det av statsrådet angivna borrhålet. Den enda upplysning man kan dra av detta borrhål är att malmen fortsätter och eventuellt kan vara större än beräknat. Att utnyttja denna information som argument för en nedläggning av projektet verkar minst sagt förvånande.

Statsföretag AB har således krävt en fortsatt prospektering. På grund härav har SGU anmodats att skissa ett borrhningsprogram som kostnadsberäknats till 3,5 miljoner kronor. Avdelningsdirektör Ebbe Zachrisson, projektledare för undersökningarna, har i en tidningsartikel kommenterat detta på följande sätt: "Man kan ifrågasätta nödvändigheten av en sådan omedelbar uppborrning. En eventuell fortsättning av malmen skulle nämligen vara belägen ytterligare 5–7 km längre upp på kalfjället, 100–200 m högre över havet och således på en plats, där anläggningar inte kan etableras. Att utifrån ett par kända malmsektioner knyta förhoppningar om en malmkropp med bättre ekonomiska förutsättningar än Stekenjokkmalmen, utgör ett överoptimistiskt synsätt som rimmar dåligt med den pessimistiska bedömning som ådagalagts i kalkylerna. En

fortsatt prospekteringsmässig uppföljning av Stekenjokkmalmen söderut i stil med den som SGU utfört under de senaste åren finns det fullgoda argument för, men däremot kan jag inte underlåta att betrakta det föreslagna uppborrningsprogrammet närmast som ett politiskt utspel, främst ägnat att ge andrum för politikerna.”

Ett handlingsalternativ i det här fallet är i stället, förutom den reguljära undersökningsverksamheten genom SGU, att man snarast låter testa brytningsförhållandena så att förutsättningarna för att kunna hålla en viss produktion – och det är inte minst viktigt – och ett visst kostnads läge är kända innan man bundit sig för än större investeringskostnader än som redan är nedlagda. Detta avsnitt angående malmundersökningen vill jag sammanfatta så att SGU redan har redovisat resultat som kan och redan borde ha utnyttjats av statsmakterna för att stärka och utveckla näringslivet i denna del av Norrland.

I Västerbotten har den här frågan naturligt nog väckt mycket stor uppmärksamhet, och besvikelsen har varit stor, som jag sade inledningsvis. Vår landshövding har i dagarna tillkännagivit att han har tänkt avgå från sin post i förtid. Han hade fem år kvar att tjänstgöra. I en intervju i Västerbottens-Kuriren har han sagt följande: ”Den hårdaste smällen för mig personligen blev bakslaget i Stekenjokk. Statsföretag har skött gruvfrågan uruselt. Hade Boliden ängslats lika mycket hade vi aldrig haft någon gruvindustri i norr.”

Jag vill, herr talman, slutligen kort sammanfatta min kritik i följande punkter:

1. Regeringen har väckt förhoppningar, som sedan grusats, i en bygd med svår arbetslöshet.

2. Man presenterar endast *en* kalkyl beträffande kopparpriset utveckling under brytningstiden. I vilket annat företag har man bara ett alternativ att ta ställning till då det gäller en affär av den här storleksordningen? Jag har själv arbetat med den här frågan och jag har samlat in 18 olika prognoser. Både in- och utländsk expertis har anlåtats.

3. Med ledning av de insamlade prognoserna anser jag att Statsföretag AB:s priskalkyl med ett dött kopparpris på 400 pund per ton är för pessimistiskt.

4. Några samhällsekonomiska utredningar har inte blivit gjorda av Statsföretag, och därigenom har inte heller någon avvägning gjorts mellan samhällsekonomiska och företagsekonomiska kalkyler.

5. Man har inte tagit till vara det intresse som Bolidens Aktiebolag tidigare visat eller försökt köpa in dess kunnande när det gäller brytning av sulfitmalm.

6. Enligt SGU och andra experter är malmfyndigheten nu tillräckligt kartlagd för ett ställningstagande. Den fortsatta gången av projekteringen är felaktig och inte heller realistisk. En begränsad provbrytning och en fortsatt provborrnig enligt SGU:s eget förslag vore det rätta sättet.

Herr talman! Jag slutar med att citera ett yttrande av SGU:s chef, K. A. Lindbergson, i verkets personaltidning: ”Med det norska exemplet för ögonen får man hoppas att man skall finna vägar att på ett lönsamt sätt exploatera den stora och efter nutida förhållanden rika malmen i Stekenjokk för att därmed även ge nya arbetstillfällen i en bygd som så

*Ang. det ändrade
beslutet om gruv-
brytningen i Ste-
kenjokk, m. m.*

*Ang. det ändrade
beslutet om gruv-
brytningen i Ste-
kenjokk, m. m.*

innerligt väl behöver dessa.”

Herr talman! Med detta ber jag också att få yrka bifall till den reservation som avgivits av herrar Andersson i Örebro och Rydén.

Herr WIRTÉN (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka för svaret på min interpellation. På en punkt råder fullständig överensstämmelse mellan min interpellation och industriministerns svar. I båda fallen framhäves redan i inledningsskedet betydelsen av att främja sysselsättningen i stödområdena. Någon anledning till diskussion om det föreligger således inte.

Men, herr talman, större anledning finner jag att något granska och diskutera svaren på de tre frågor jag ställt i interpellationen. Först frågan om vilka kriterier som bör vara vägledande vid en omlokalisering. Jag tycker att statsrådet Wickmans svar på den punkten är magert och svårångat. Det enda vi får veta är en hänvisning till de regler som riksdagen fastslagit för regionalpolitiken. Jag antar att industriministern i första hand åsyftar förra årets riksdagsbeslut om den fortsatta lokaliseringspolitiken.

Om man då läser igenom bankoutskottets och statsutskottets utlåtanden nr 40 respektive nr 103 finner man förvisso många och viktiga ställningstaganden, men vill man få reda på vilka regler exempelvis AB Statsföretag skall följa för att försöka få till stånd en nyetablering inom stödområdena, är såvitt jag kan finna riksdagsbeslutet mycket litet vägledande. Har man möjlighet att få i gång ett helt nytt företag är problemen naturligtvis mindre. I det fallet gäller det närmast att enbart pröva den tänkta ortens lämplighet för den aktuella verksamheten. Men har man inte ett sådant företag, hur gör man då? Det är i den situationen som exempelvis Husqvarna Borstfabrik och Rosengrens i Kungälv är intressanta att diskutera. Med anledning av det utlovade men uteblivna Stekenjokkprojektet som här berörs ingående nyligen och nedläggningen av järnverket i Nykroppa förelåg ett starkt tryck på myndigheterna att ordna någon alternativ sysselsättning. Vilka objekt skulle väljas för omlokalisering? I dag känner vi till utgången. Om en stund skall riksdagen bevilja medel i enlighet med den överenskommelse som Statsföretag gjort med Coronaverken om att bilda nya bolag för verksamheter på nämnda orter. För omlokaliseringen av plasttillverkningsenheten vid Husqvarna Borstfabrik till Vilhelmina satsas 18,5 miljoner kronor varav 4,5 miljoner kronor utgör ett engångsbelopp utöver det vanliga lokaliseringsstödet. Engångsstödet anges motsvara det kapitaliserade värdet av framtida fördyringar till följd av lokaliseringsenheten och vara avsett att skapa förutsättningar för att företaget skall kunna drivas med lönsamhet utan ytterligare stöd i framtiden.

I interpellationen har jag nämnt ett par som jag tycker rimliga krav på företag som kan bedömas vara lämpliga för omlokalisering. Företaget bör vara stabilt och ha goda utvecklingsmöjligheter under de nya förutsättningar som blir gällande efter omlokaliseringen. Vidare har jag hävdatt verksamheten bör tas från en region som är expansiv eller i varje fall måste bedömas ha tillräcklig kapacitet att erbjuda alternativa arbetstillfällen för friställd personal, som av olika anledningar inte anser sig kunna

följa med till den nya lokaliseringsorten.

Men, som jag sade tidigare, de här viktiga frågeställningarna glider statsrådet helt enkelt förbi med enbart en allmän hänvisning till den fastlagda regionalpolitiken. Jag tycker att man kunde begära litet klarare besked på denna punkt. Att så sker är av intresse inte minst för regionala och kommunala myndigheter. Det sätt på vilket omlokaliseringen av plasttillverkningen vid Husqvarna Borstfabrik nu har gått till, har skapat osäkerhet och naturligtvis också en viss bitterhet, som inte är bra. Man frågar sig: Kommer det fler sådana här obehagliga överraskningar? Gör Statsföretag upp med fler företag som mot ett tillräckligt stort extrastöd från staten är villiga att flytta på sig? Under sådana villkor blir det svårt för de ansvariga att bedriva en rationell och riktig planering i kommun och region. Med den resursknapphet som vi har är det viktigt att planeringen underlättas i stället för att försvåras om vi skall våga hoppas på optimalt resultat.

Så några ord om statsrådets svar angående den bristande informationen till såväl personal som myndigheter. Även här gör statsrådet det litet lätt för sig, tycker jag. Efter att ha poängterat att det självfallet är angeläget med tidig information om omlokaliseringsbeslut konstateras tre saker: För det första ankommer det på det flyttande företaget att svara för informationen. På den andra parten, Statsföretag, faller ingen skugga. För det andra säger industriministern att det är svårt att ge tidig information för det kan störa pågående förhandlingar. För det tredje sägs att det är gott om tid mellan beslut och verkställighet.

I en tid då vi ställer allt större krav på information från såväl statliga som privata företag borde naturligtvis också Statsföretag känna ett stort ansvar för att berörda parter blir informerade. Man kan inte bara lägga armarna i kors och konstatera att "det här är inte vår avdelning".

Visst ligger det väl åtskilligt i att tidig information kan störa en förhandlingsomgång. I det här speciella fallet kanske en redovisning för länsmyndigheter och kommunala förtroendemän hade inneburit en annan utgång av bl. a. följande två skäl: För det första hade det då kanske kunnat klargöras att företagets lokal- och tomtråga hade gått att ordna inom kommunen, och för det andra hade man tvingats att mera ingående pröva Vätterregionens möjligheter att ge sysselsättning åt den friställda personalen. Man hade då fått konstatera att sysselsättningsläget försämrats i Jönköpings län på ett sådant sätt att det är högst tveksamt om nya arbeten kan erbjudas dem som nu behöver sådana. Som dokumentation för det kan nämnas att antalet arbetslösa i Jönköpings län vid mittmånadsräkningen i maj i år var 1 610 jämfört med 703 vid samma tidpunkt förra året — således mer än en fördubbling. För att belysa läget i Huskvarna — den ort som är direkt berörd av omflyttningen — kan nämnas att antalet industriarbeten minskat med omkring 1 000 under en tioårsperiod.

Herr talman! Hur än konfrontationen i tid mellan länsmyndigheter och kommunala myndigheter å ena sidan och de båda inblandade företagen å den andra sidan hade avlöpt, förefaller det mig helt självklart att sådana kontakter skulle ha tagits innan uppgörelsen kungjordes i massmedia. Så skedde faktiskt inte i det här fallet.

Nr 102

Tisdagen den
1 juni 1971

*Ang. det ändrade
beslutet om gruv-
brytningen i Ste-
kenjokk, m. m.*

Tisdagen den
1 juni 1971

*Ang. det ändrade
beslutet om gruv-
brytningen i Ste-
kenjokk, m. m.*

Herr industriministern WICKMAN:

Herr talman! Jag har begärt ordet redan nu fastän jag vet att en hel del andra talare vill gå upp i den här frågan, eftersom jag är rädd att om jag inte lyckas med att något styra debatten till det som ändå är det väsentliga i sammanhanget, kan vi komma väldigt snett; det gäller både herr Ångströms inlägg och herr Wirténs.

För att börja med herr Ångström för han den här debatten som om det skulle ha varit någonting alldeles speciellt eftersträvanvärt för regeringen att avbryta projektet i Stekenjokk. Jag tycker att hela det sätt att argumentera som herr Ångström använder – att kalkylerna avsiktligt skulle ha styrts på ett sådant sätt att vi skulle kunna få chansen att stoppa det här projektet – ändå är väl fantastiskt.

Vad är det för dimbildning som herr Ångström talar om? Vi har utförligt redovisat precis hur den här frågan har löpt i de ansvariga och kompetenta instanser som har handlagt den, och vi har beskrivit i vilka beslutssituationer regeringen har stått vid de olika tillfällena.

Det är ju två saker vi diskuterar här. Den ena är regeringens handläggning av frågan och den andra är själva sakfrågan. Vad gäller regeringens handläggning av Stekenjokkprojektet har både regeringens förslag till fjolårets riksdag och det förslag som nu föreligger i den väsentliga frågan, nämligen godkännandet av det tillfälliga avbrytandet av de omedelbara förberedelserna liksom satsningen på en fortsatt projektering, vunnit utskottets eniga anslutning; det tycker jag det finns skäl att påpeka, eftersom det inte riktigt framgick av herr Ångströms anförande. Den handläggningen har ju betingats av de förutsättningar som har förelegat när besluten har fattats. Dem har jag redovisat utförligt, och det finns ingen anledning att upprepa dem här.

Herr Ångström är litet vag på den här punkten, men det kan hända att han, när han inte uttrycker sig lika försiktigt som i den här talarstolen, verkligen menar att regeringen i det läge som inträffade i november–december 1970, när kalkylen radikalt hade förändrats, skulle ha haft ett samtal med Statsföretag – som naturligtvis inte heller består av några experter på det här området, utan expertisen ligger hos LKAB och de experter som LKAB har utnyttjat. Vi har alltså först fått pengar av riksdagen på vissa premisser, och sedan förändras de på ett radikalt sätt – jag skall återkomma till varför de har gjort det – så att i stället för att ha ett underskott, kapitaliserat till 6 miljoner på driften, står vi inför ett underskott, som vi i den situationen naturligtvis kortsiktigt måste acceptera, på 46 miljoner. Skulle vi i det läget ha sagt till Statsföretag: Det här projektet är så viktigt att det kör vi vidare med ändå? Jag menar att det inte bara skulle ha varit ekonomiskt oansvarigt, utan det skulle också ha varit konstitutionellt orimligt att handla så gentemot riksdagen. Därför är det väl inte egentligen i sista hand någon kritik av regeringsbeslutet i det läget som herr Ångström allvarligt vill förfäkta.

Glädjande nog anslöt sig inte herr Ångström till den skola som i denna debatt har velat göra gällande att i verkligheten kände regeringen till de här ändrade förutsättningarna redan under valrörelsen, men i en övertaktisk finurlighet talade regeringen inte om detta utan sköt det impopulära beslutet till efter valrörelsen. Det har t. o. m. sagts att jag

medvetet vilseledde allmänheten och framför allt naturligtvis opinionen i Västerbotten om det verkliga förhållandet. Det sade inte herr Ångström, och det tycker jag är bra. Den typen av attack på regeringen i den här frågan bör vi väl kunna föra åt sidan, för en sådan blandning av enfald och cynism som man tilltror oss skulle vi faktiskt aldrig ha tillvitat något annat parti.

Sedan finns det här en litet mera modifierad angreppspunkt, och det är väl den som herr Ångström ansluter sig till. Man håller väl med om att vi bör bli trodda på vårt ord – vi kände inte till den här nya kalkylförutsättningen. Men, säger man, regeringen borde ju ha känt till den, och i varje fall borde regeringen ha haft sådan expertis att inte detta kommit som någon överraskning.

Jag har utförligt redovisat varför kalkylerna har förändrats, varför de förändrades på våren 1970 och varför de sedan förändrades ytterligare hösten 1970. Det är framför allt den sista förändringen som är intressant därför att det var den som temporärt ledde till ett avbrott i de pågående förberedelserna. Förändringarna berodde på lönestegringarna, och då säger man att det är väldigt egendomligt att de som gjorde dessa kalkyler inte kände till lönestegringarna och hade dem inarbetade i kalkylerna hela tiden. De kan ju inte gärna ha kommit som en överraskning hösten 1970, har man sagt, för de inträffade 1969 och i början av 1970. Det är väl i och för sig en alldeles rimlig fråga att ställa, och vi har naturligtvis själva ställt den frågan till dem som varit ansvariga för detta arbete. Det svar vi har fått är ungefär följande.

I den ursprungliga kalkylen – det gäller för övrigt också den kalkyl som föreligger nu – har man räknat med en sju procentig årlig lönestegring. Det var inte så orimligt att anta att en sådan lönestegring hade inträffat under 1969 och 1970 med hänsyn till de avtal som då förelåg. Det är Bolidens och Laisvallsgruvans löner man har räknat med och inte LKAB:s egna. Detta utgick man ifrån våren 1970. Det var faktiskt först på hösten 1970 som man fick kunskap om vilka kraftiga påslag utöver gällande avtal som Boliden hade gjort såväl 1969 som rätt sent under 1970 och som förde upp lönenivån för de här två åren – inte med sju plus sju procent utan med sammanlagt drygt 30 procent. Hade man gjort en uppräknings enligt det löneläge man kände våren 1970, skulle man alldeles säkert ha kommit för lågt våren 1970 och fått göra om kalkylen, som man nu gjorde hösten 1970.

Så har alltså arbetet de facto bedrivits. Om man skall acceptera det eller vara kritisk emot själva förfarandet vill jag låta vara osagt. Men det är ändå ett faktum att så har kalkylförloppet varit, och det är en stor och komplicerad apparat att genomföra sådana här kalkyler.

Detta var det läge som mötte regeringen i november 1970. Det beslut som då togs har vi redovisat, och som framgår av utskottsbetänkandet är det också enligt utskottets mening det enda rimliga beslut som regeringen kunde fatta i det läget.

Nu har vi inte tagit definitiv ställning till den här kalkylen. Herr Ångström säger flera gånger att detta projekt är i dagsläget nedlagt. Det är det inte. Vi fortsätter, och vi skall återkomma till riksdagen med en fullständig kalkyl över hela Stekenjokkprojektet, och då får riksdagen ta

Tisdagen den
1 juni 1971

*Ang. det ändrade
beslutet om gruv-
brytningen i Ste-
kenjokk, m. m.*

ställning till det. Det betyder att regeringen inte har någon anledning att identifiera sig totalt med kalkylen som den föreligger i dag. Men trots att vi inte gör det så tycker jag att det kan vara skäl att tillbakavisa en del kritiska synpunkter som har anförts på den. Jag skall göra det i största korthet, men det tog sådant utrymme i herr Ångströms framställning att jag måste något bemöta det.

Det första är att vi blir anklagade för att se alltför snävt företagsekonomiskt på den här frågan, och man underförstår att hade man haft tillgång till en bättre och mera rättvisande total samhällskalkyl, så skulle man ha svårt den här företagsekonomiska förlusten och nått fram till – redan på grundval av det material som nu föreligger alltså – ett positivt beslut om gruvbrytningen. Jag måste säga att man är faktiskt rätt värdslös om man för ett sådant resonemang. För kom ihåg vad det här är fråga om: det är fråga om att exploatera en naturtillgång. Nedlagda kostnader kan vi i det här fallet bortse ifrån, för som herr Ångström vet säger engelsmännen att ”bygones are bygones” – de skall inte påverka beslutet om de framtida kostnader som man är beredd att ta på sig.

Men de nya kostnader som investeringen i Stekenjokkgruvan uppgår till är 113 miljoner kronor. Det betyder för 150 anställda, som är den siffra som i allmänhet används här, en kapitalutrustning för varje anställd i Stekenjokkgruvan på 700 000 kronor. Om gruvan skulle drivas på de kalkyler som vi nu har – alltså utgångspunkten för det beslut vi kan fatta i dag – skulle varje anställd per år i Stekenjokkgruvan behöva subventioneras med 30 000 kronor. De här 46 miljonerna som vi talar om är nämligen det kapitaliserade värdet av de framtida förlusterna år från år, och de är alltså i den nuvarande kalkylen 30 000 kronor per anställd och år.

Och jag undrar vilken värld herr Ångström egentligen lever i, om han kan acceptera detta som en rimlig kostnad för att nå den eftersträfvade sysselsättningseffekten. Och i det avseendet att sysselsättningseffekten är eftersträvad är det ingen som helst skillnad mellan herr Ångström och regeringen. Detta är alltså den räkning som för det här projektet skall skickas till landets övriga medborgare.

Nu har det åberopats och också visats här på TV-skärmen en s. k. samhällsekonomisk kalkyl – den åberopas också i herr Ångströms motion. Det skulle föra för långt att gå in på den – jag får begränsa mig till att i största korthet deklarerar att den bygger på en serie så godtyckligt tillyxade värden att det inte är möjligt att acceptera den som underlag för en seriös debatt om den här frågan.

Så kopparpriset! Det är egentligen den punkten man har skjutit in sig på i kalkylen. Man accepterar i och för sig löneantaganden och kalkylräntor och sådant, och den rent tekniska undersökningen vill man väl heller inte direkt bestrida. Men kopparpriset ifrågasätter man och säger att det skulle åtminstone ha lämnats olika kalkyler, olika alternativ. Ja, i och för sig har det getts olika alternativ genom att man helt enkelt har visat till vilket kopparpris som den här gruvan med nuvarande beräkningar går ihop. Det går ihop vid 6 200 kronor per ton. LKAB:s kalkyl utgår från 4 900 kronor per ton. Noteringen när vi skrev propositionen var 5 700. Förra veckan sjönk priset till 5 500, och som ni

kan läsa i dagens tidningar ligger priset nu på 5 350 kronor, eller 435 pund, och man diskuterar att gå in med stödköp för att hålla kopparpriset uppe.

I och för sig är den här utvecklingen av kopparpriset ett uttryck för det pressade marknadsläge som föreligger för kopparn och som det finns skäl anta kommer att gälla åtminstone under 1970-talet. Det är viktigt att erinra om det obchagliga men ofrånkomliga faktum att de konkurrerande gruvorna tyvärr har ett väsentligt mycket bättre kostnadsläge än Stekenjokkgruvan. De har ett bättre utgångsläge därför att de stora bestämmande koppargruvorna i världen är koppargruvor i dagbrott eller också mycket stora underjordsgruvor.

Och den här återopade experten Lowell, som har studerat de här frågorna, har gett en del informationer om den relativa kostnaden inom de olika gruvorna som också herr Ångström, antar jag, har studerat och som det kan vara värt att meddela kammarens ledamöter. Gruvorna i Zambia-Kongo ligger på en produktionskostnad 1970 på 275 pund per ton, gruvorna i Peru-Chile på 265 pund och gruvorna i USA-Canada på 235 pund, medan Stekenjokkgruvan ligger på 359.

Det är alltså utgångsläget. Dessutom är utrymmet för kostnadssänkande rationaliseringar vid Stekenjokkgruvan mindre än i de stora gruvorna, där man kan tillgodogöra sig stora volymökningar som är svåra att göra i Stekenjokkgruvan helt enkelt därför att malmkroppen har den form den har. Den är utdragen, tunn och oregelbunden. När det därför gäller de fyra procent i kostnadsstegringar som kommer igen så ofta är det i verkligheten en ganska hygglig optimistisk kalkyl att det skall vara möjligt att kompensera åtminstone tre procent av den antagna lönestegringen genom rationaliseringar i Stekenjokkgruvan. De där fyra procenten är inte alls uttryck för någon allmän världsinflation, som herr Ångström kom tillbaka till flera gånger. De är ett uttryck för en kalkyl av vad man räknar med att man kommer att ha i faktisk kostnadsstegring i Stekenjokkgruvan.

Den prisuppgift som här föreligger får vi komma tillbaka till. Men ingen skall tro att det är godtyckligt tillyxat, när LKAB lägger sig inom intervallet 400-450 pund per ton. Prisuppgiften bygger på en mycket seriös kalkyl, inte på några sekulära, långsiktiga kalkyler av typen Lowell eller är tagen från de andra källor som herr Ångström återopade. Kalkylen bygger på en direkt kontakt med den investerande kopparindustrin och är densamma som för närvarande ligger till grund för investeringar i koppargruvor.

Jag har velat lämna denna redogörelse för kopparpriset - det finns mer att säga om hur kopparmarknaden kommer att utvecklas - för att visa att bilden är något mer komplicerad än man ofta framställer den. Men vi får som sagt återkomma till frågan om kopparpriset; jag har velat beröra den här bara för att ingen skall tro att vi mycket lättvindigt kan komma ifrån hela frågan genom att justera upp kopparprisutvecklingen.

Det projekt vi här diskuterar är som sagt föremål för fortsatt bearbetning. Prospekteringen av malmkroppen fortsätter, och där har vi SGU helt med oss, trots de uppgifter som herr Ångström här lämnat. Det är nämligen mycket viktigt att undersöka möjligheterna att öka volymen

Tisdagen den
1 juni 1971

*Ang. det ändrade
beslutet om gruv-
brytningen i Ste-
kenjokk, m. m.*

i gruvan. Jag tror att det bara är under förutsättning att vi kan få ett ökat uttag som vi har möjligheter att driva Stekenjokkgruvan med ekonomiskt hyggligt resultat. Även anriktningsfrågorna och brytningstekniken studeras vidare.

Riksdagen kan vara övertygad om att hela detta material kommer att presenteras, så att riksdagen får ta ställning till det. Kalkylerna kommer också att redovisas helt öppet. I den mån kalkylerna innehåller s. k. kommersiella hemligheter får redovisningen dock helt naturligt ske inom utskottet.

I det fortsatta arbetet kommer vi också att vara helt öppna för medverkan från andra intressenter. Jag nämnde i mitt interpellationssvar att vi givetvis kan få Boliden att bli entreprenör för gruvan. Det är ingen konst. Vi kan också få LKAB att bli entreprenör för gruvan vilken dag som helst, under förutsättning att riksdagen är beredd att finansiera hela investeringen och ta hela den företagsekonomiska risken. Och visst finns det kompetenta gruventreprenörer i det här landet; det är inte där svårigheterna ligger. Frågan gäller i stället vilken kostnad vi anser vara riktig och försvarbar för att nå den sysselsättningseffekt som vi alla är angelägna om att uppnå. Vi får som sagt tillfälle att komma tillbaka till de frågorna.

Slutligen vill jag bara i korthet säga till herr Wirtén att han har missat hela poängen när det gäller Statsföretags handlande i denna fråga. Herr Wirtén ställde frågan så: Vilka företag är det som Statsföretag är ute och spejar in för att köpa upp och flytta till de platser där vi behöver stödja sysselsättningen? Det är inte så det går till. Det har inte gått till på det sättet i detta och inte heller i något annat fall. Alltid när det varit fråga om s. k. omlokalisering har det flyttande företaget fattat beslut om utflyttning. Det är först därefter som Statsföretag – det kan bli SVETAB nästa gång – kommer in i bilden och med lokaliseringspolitiska medel eller med direkta delägarengagemang, i detta fall dessutom med ett direkt, särskilt bidrag, försöker styra denna aktivitet, som är på väg ut ur regionen, till en region som vi enligt de regionalpolitiska värderingarna framför allt vill stödja.

Det är utgångsläget, och om man har det klart för sig så framstår denna fråga kanske som litet mindre mystisk än vad den gjorde för herr Wirtén.

Herr ÅNGSTRÖM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Tiden är knapp. Jag tror inte att regeringen har eftersträvat ett nej; jag hoppas det framgick av mitt anförande. Det är bara det, att det kalkylarbete som har bedrivits av regeringen är av den klassen att det behövs dimbildningar för att inte undermåligheten i arbetet skall framstå helt klart.

Jag tar det faktiskt som ett erkännande vad statsrådet anförde beträffande resultatet av kalkylen på lönestegringarna. Jag måste fastslå att det är synnerligen svaga kalkyler, då tillfälliga lönejusteringar i nådens år 1969 sent på 1970 skall förändra bilden 20 år framåt vid en brytning i gruvan.

Jag konstaterar också att statsrådet envisas med att räkna med ett

Tisdagen den
1 juni 1971*Prospektering i
Stekenjokk-
området*

oförändrat kopparpris utan påverkan av inflationen, medan kostnadsökningarna skall så att säga få regera fritt.

Jag vill också här ha redovisat att det inte bara är rationaliseringar i gruvan som påverkar prisstegringar då det gäller kopparpriset, utan man har också ett förädlingsled i smältverken, och här finns det större möjligheter att göra rationaliseringar än i gruvdriften. Det är klart att förädlingsindustrin kommer att få betala ett förhållandevis högre pris till gruvan än vad som sker i dag, och det påverkar märkbart kopparpriset.

Jag vill också helt kort säga att detta är en nådatid för befolkningen här uppe. Man har hankat sig fram, pendlat över stora avstånd för att få ett arbete. Man har arbetat i tillfälliga sysselsättningar och klarat sitt uppehälle. Nu kan man inte hålla ut längre, och det är också en viktig fråga för Statsföretag. Kommer arbetskraften att finnas kvar efter ytterligare tre år? Om den inte gör det har kalkylarbetet ytterligare försvärats i framtiden då man inte har tillgång till den här trogna, ortsbundna arbetskraften som finns i dag. Det här är en mycket viktig aspekt i diskussionen om Stekenjokkprojektet.

Herr WIRTÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet Wickman svarar att det inte ligger till så att Statsföretag går ut och spejar in lämpliga objekt för att klara en besvärlig sysselsättningssituation i någon region, utan förhållandet är det omvända. Det är ett högst intressant påstående. Jag skulle nog gärna vilja ifrågasätta, herr statsråd, om ändå inte myndigheterna känner ett verkligt starkt tryck på sig att försöka finna någon lämplig verksamhet att förlägga till de två regionerna som nu är aktuella. Man kan förvisso många gånger komma i liknande situationer, då Statsföretag – kanske även med andra instrument – får försöka finna objekt som är villiga att flytta ut. Att Husqvarnafallet tycks ha varit av den karaktären tror jag mig våga påstå, bl. a. av den anledningen att det vid kontakt med företaget bara några månader innan det här beslutet släpptes ut – som jag nämnde i mitt första inlägg utan minsta kontakt med de kommunala och regionala myndigheterna – inte gjordes några uttalanden om att man hade för avsikt att lämna regionen och flytta till annan ort. Om så hade skett är jag övertygad om att de påstådda tomtproblemen väl hade kunnat ordnas inom kommunen. Jag vill erinra om de uttalanden som det då ansvariga socialdemokratiska kommunalrådet i Huskvarna Karl Kittendorff gjort i denna fråga. Han vände sig mycket bestämt mot den bristande informationen och påvisade hur detta företags problem skulle ha kunnat lösas. Det framlades också praktiska och konkreta förslag med erbjudanden om tomtområden för att borstfabriken skulle kunna expandera på det sätt som det här har talats om.

Jag betvivlar, herr statsråd, att man sitter så fullständigt passiv i dessa frågor. Det finns förvisso en aktivitet även från Statsföretags sida. Och då kvarstår frågan: Vilka kriterier skall man följa för en sådan omlokalisering?

Herr ANDERSSON i Örträsk (s):

Herr talman! Beskedet om att Statsföretag AB föreslagit att förbere-

Tisdagen den
1 juni 1971

*Prospektering i
Stekenjokk-
området*

delserna för gruvdriften i Stekenjokk skulle avbrytas väckte naturligen stor förståelse i den bygd som närmast berördes. Stora förväntningar i fråga om sysselsättning i en region med svåra arbetslöshetsproblem grusades.

Från fackligt håll framfördes stark kritik mot beslutet. En rad socialdemokratiska organisationer inom Västerbotten gjorde kraftfulla uttalanden. Krav restes dels på fortsatta undersökningar och bedömningar beträffande gruvdriftens lönsamhet, dels på snabba åtgärder för att kompensera uteblivna sysselsättningstillfällen. Dessa krav framfördes direkt till representanter för regeringen och Statsföretag AB av det socialdemokratiska partidistriktet i Västerbotten.

Alltjämt kvarstår en stark besvikelse över att det blev nödvändigt att avbryta planeringen för gruvdriften i Stekenjokk.

När vi nu behandlar proposition nr 75 ser jag emellertid de åtgärder som däri föreslås som betydelsefulla svar på de opinionsyttringar som jag här summariskt refererat.

Ett nytt företag lokaliseras till Vilhelmina. Det ger sysselsättning åt drygt 100 personer. Jag vill uttala min tillfredsställelse över detta men samtidigt betona att det inte löser utan enbart lindrar de sysselsättningsproblem som finns inom detta område. Ytterligare insatser är nödvändiga.

Det är också tillfredsställande att medel för fortsatt och intensifierad prospektering av malm inom Stekenjokkområdet nu anvisas. I propositionen anförts att en förnyad analys av det förväntade framtida kopparpriset skall genomföras och beaktas. Vidare sägs att det med hänsyn till sysselsättningsläget är angeläget att man snabbt vinner klarhet om gruvdrift kan påbörjas. Det program som Statsföretag AB föreslagit för undersökningen av Stekenjokkmalmen skall enligt departementschefens skrivning kunna ändras med hänsyn till framkomna resultat. Jag utgår ifrån att han därmed anvisar en möjlighet till snabbare genomförande av programmet än vad tidsplanen anger.

Den avgörande frågan beträffande Stekenjokkprojektet är självfallet lönsamhetsaspekten. Det är ju inför utredningsresultat som utvisat starkt ökade förlustsiffror som Statsföretag AB stoppat fortsatt planering.

Mot de bedömningar som LKAB gjort för Statsföretags räkning kan man naturligtvis rikta invändningar. Man kan göra det med hänvisning till andra experter. Det är i och för sig en enkel matematik att få fram bättre lönsamhetssiffror genom att göra antaganden om ett högre kopparpris. De synpunkterna fördes också fram redan vid det stormöte som FCO och SAP anordnade i Vilhelmina i december i fjol. Men det är som det ofta har sagts mycket svårt att spå – särskilt om framtiden. Vilken expert som företräder de riktigaste siffrorna är för en lekman inte lätt att bedöma. Det är emellertid svårt, tycker jag, att befria sig från intrycket av en något pessimistisk bedömning i LKAB:s kalkyler.

Det är självfallet av samhällsekonomiskt värde om Stekenjokkmalmen kan komma till användning. Uppenbarligen hade också riksdagen den bedömningen när den 1970 anvisade 8 miljoner kronor till projektet för att dels täcka beräknat underskott på 6 miljoner kronor, dels belasta företaget med vissa samhällskostnader.

Jag är angelägen om att betona att de samhällsekonomiska aspekterna bör beaktas vid den förnyade prövning av Stekenjokkprojektet som har utlovats.

Jag noterar också med tillfredsställelse att statsrådet Wickman i sitt interpellationssvar har utlovat att nya kalkyler kommer att granskas inte bara från företagsekonomisk utan även från samhällsekonomisk synpunkt.

Herr GUSTAFSSON i Byske (c):

Herr talman! Jag vill anföra några ord i anledning av det särskilda yttrande som jag har fogat till det föreliggande betänkandet under punkten 2.

Stekenjokkfrågan är av vital betydelse för södra Västerbottens inland. Människorna i denna del av vårt land har haft grundad anledning att med förväntan se Stekenjokkprojektet som en realistisk möjlighet till ökning av sysselsättningen. Avbrytandet av projekteringsarbetet kom därför som en chock för den här regionen – ja, för hela Västerbottens län. Detta bör slås fast.

Reaktionen mot Statsföretags handläggning av frågan får dock enligt min mening inte konserveras till att bli en bestående misstänksamhet. Det är främst av denna anledning som jag inte har ansett mig kunna ställa upp bakom den reservation som folkpartiets representanter i utskottet har avgivit. Jag vill nog för min del medverka till gemensamma ansträngningar för att snarast, om så visar sig möjligt, få projektet igång. Jag anser mig tjäna detta syfte bäst genom att i dag godta den försiktiga linje som inte på nytt skapar förväntningar som kunde bli svåra att infria.

Den Ängströmska motionen har pekat på vissa väsentliga aspekter i den aktuella frågan. Jag har dock under utskottsbehandlingen blivit övertygad om att de analyser och undersökningar som motionen kräver kommer till stånd även med propositionens och utskottsmajoritetens skrivning. Det har också fastslagits att en allmän önskan om projektets fullföljande föreligger.

Stekenjokkfrågan får inte bli ett partipolitiskt slagträ. Det skulle inte vara till gagn för den bygd som redan har tappat så mycket friskt blod.

Jag uttalar en förhoppning om att regeringen och alldeles särskilt industriminister Wickman inte skall sky någon möda för att så snart som möjligt ge riksdagen besked om resultatet om den ytterligare undersökning som pågår rörande Stekenjokkprojektets framtid. Utskottsmajoritetens linje öppnar vägen för detta.

Herr talman! Jag avser att rösta för utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölles.

Mom. 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herrar Andersson i Örebro och Rydén och förklarades

*Lån till Stats-
företag AB*

den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Andersson i Örebro begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 21 punkten 2 mom. 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herrar Andersson i Örebro och Rydén.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Andersson i Örebro begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	–	230
Nej	–	69
Avstår	–	6

*Punkten 3***Lån till Statsföretag AB**

Herr industriministern WICKMAN, som meddelat, att han i samband med behandlingen av detta ärende ämnade besvara herr *Magnussons* i Kristinehamn (vpk) den 16 februari framställda interpellation, nr 51, angående sysselsättningskapande åtgärder i Värmland, erhöll ordet och anförde:

Herr talman! Herr Magnusson i Kristinehamn har frågat mig, hur jag bedömer förutsättningarna för sysselsättningskapande åtgärder från statsmakternas sida, främst genom uppförandet av statliga verkstadsföretag i Värmland.

Näringslivet i Värmland domineras av några stora järnbruk och skogsföretag. Till följd av rationaliseringssträvanden har tillverkningen allt mer koncentrerats till de större bruksorterna, Hagfors, Munkfors, Degerfors och Storfors. Detta har medfört sysselsättningsproblem på en del orter. Genom lokaliseringpolitiska åtgärder har emellertid problemen kunnat begränsas. Antalet sysselsatta inom industrin i Värmland har under 1960-talet varit i stort sett oförändrat. Befolkningens antal har samtidigt minskat något.

Hittills har ca 100 företag inom länet beviljats lokaliseringstöd på totalt 166 miljoner kronor, vilket motsvarar 12 procent av det sammanlagda lokaliseringstödet för hela landet. Antalet nytillkomna arbetstillfällen inom dessa 100 företag uppgår till drygt 2 000.

En stor del av stödet har gått till länets verkstadsindustri. Flera verkstadsföretag, som startat som legotillverkare åt de stora järnverken, har expanderat av egen kraft och skaffat sig fristående tillverkning.

Under det senaste årtiondet har också flera större svenska företag etablerat filialer och underleverantörer i länet. Som exempel kan nämnas Bolinder-Munktell och Husqvarnakoncernen i Arvika, Electrolux i Säffle och SAAB-Scania i Kristinehamn.

Det statliga lokaliseringsstödet samt möjligheterna att utnyttja investeringsfonderna har som regel haft stor betydelse vid etableringarna och vid de senaste årens omfattande utbyggnad av mindre och medelstora verkstadsföretag.

Jag vill också erinra om betydelsen av Investeringsbanken, som bl. a. medverkat till finansieringen av Uddeholmsbolagets betydande investeringar för åren 1971–1974.

Nykroppa är en av länets hårdast drabbade orter från sysselsättningsynpunkt. Genom överenskommelsen mellan Statsföretag AB och Coronaverken AB om att bilda ett bolag för tillverkning av plåtprodukter för byggnadsindustrin beräknas 200 personer få sysselsättning i Nykroppa.

Dessutom kommer ett helt privatägt bolag inom verkstadsbranschen att med hjälp av statligt stöd etablera sig i Nykroppa och där sysselsätta ca 40 personer.

Med hjälp av statliga stödåtgärder har alltså sysselsättningen tryggats för åtskilliga personer och dessutom medfört en ökad differentiering av näringslivet inom länet genom nyetableringarna inom verkstadsindustrin.

Det finns enligt min mening underlag för en försiktig optimism när det gäller verkstadsindustrins utveckling i Värmland. Men självfallet måste utvecklingen observeras noggrant. Möjligheten av en nyetablering eller utvidgning av helt eller delvis statsägd verkstadsindustri får avgöras bl. a. efter en bedömning av expansionskraften inom denna del av den statliga företagsgruppen.

Får jag, herr talman, göra ett tillägg till det nu för snart en vecka sedan till interpellanten överlämnade svaret. I dag har regeringen tillkännagivit sitt beslut att föreslå riksdagen en fördjupning av Trollhätte kanal och en sådan förbättring av isbryartjänsten i Väneren att Väneren kan hållas öppen för året-runt-sjöfart. Jag tror att herr Magnusson håller med mig om att dessa åtgärder kommer att starkt förbättra utvecklingsbetingelserna för den värmländska industrin och också öka förutsättningarna för nyetableringar i denna region.

Herr MAGNUSSON i Kristinehamn (vpk):

Herr talman! Jag ber att få tacka industriministern för svaret på min interpellation.

Som industriministern själv framhåller i sitt svar domineras näringslivet i Värmland av två stora bolag, Uddeholm AB och Billeruds AB. Sysselsättningen är koncentrerad till massfabriker och järnbruk. Att skogsägarna på senare år bildat ett eget företag, Vänerskog, får anses utgöra en välbehövlig motvikt mot denna bolagsdominans, men den förändrar ju inte i stort näringsstrukturen i länet.

En kraftig strukturrationalisering har ägt rum i Värmland. En omfattande rationaliseringsverksamhet inom skogsbruket har också gjort många skogsarbetare arbetslösa. Nedläggningar av ett flertal massfabriker – t. ex. Edsvalla och Forshaga, den senare avvecklades i samband med att Mölnbacka–Trysils AB uppgick i Uddeholm, samt Jössefors m. fl. – har inte bara ställt många människor arbetslösa utan har också skapat svårigheter för de berörda kommunerna liksom för länet i sin helhet. Detsamma gäller de koncentrationstendenser inom järnindustrin

som gjort sig gällande, bl. a. genom nedläggandet av järnbruket i Nykroppa. Jag tror för min del att det finns anledning att förmoda att ytterligare koncentration av järnbruk kommer att ske så småningom.

Den här utvecklingen har medverkat till att Värmland under 1960-talet fått en ogynnsam situation i vad gäller befolkningsutvecklingen. Under denna period har länet haft en nettoutflyttning på 14 000 personer, varav 7 000 i åldern 15–29 år. Det senaste året visar i stort sett en befolkningsmässig balans, men gjorda länsprognoser förutser dock fortsatta problem på det här området. De förutser t. ex. att vid decenniets slut skall finnas en arbetskraftsreserv på 8 000 personer i Värmland.

Om den aktuella sysselsättningssituationen skall jag inte orda så mycket. Jag hade tänkt att göra det men den har behandlats vid en tidigare interpellationsdebatt här i kammaren. Den aktuella sysselsättningssituationen har väl förbättrats något just för dagen, men under april redovisades högre arbetslöshetssiffror än på många år. Norra Värmland har det mycket besvärligt och man har där kunnat notera den högsta arbetslöshetssiffran sedan 1960. I norra Värmland finns också ett stort antal pendlare. Bara i Torsby, t. ex., har man inte mindre än 500 pendlare. Men också andra områden i länet drabbas hårt. Enbart Arvika kommer vid utgången av den senaste femårsperioden att ha förlorat 815 arbetstillfällen, främst genom företagsnedläggningar. Tillkomna arbetstillfällen under samma tid är för Arvikas del 274 stycken. Kommunen sände i mars ut en skrivelse bl. a. till länets riksdagsmän, där det prekära sysselsättningsläget påtalades. Man uppskattade då antalet arbetslösa till omkring 1 000 personer. Man påpekar att Svenska tobaksbolaget, enligt pressuppgifter, under hösten stod inför beslutet att utvidga sin verksamhet i Arvika eller i Härnösand. Enligt pressuppgifterna fick Härnösand utbyggnaden trots att man där bara hade en tredjedel av Arvikas arbetslöshet. Man anser sig från Arvika kommun verkligen ha belägg för att kommunen måste tillföras ny företagsamhet, privat eller statlig.

Just möjligheten att tillföra statlig verksamhet har naturligtvis ett mycket stort värde i ett län som i Värmland, som varit och är i hög grad dominerat av privata bolag, vilka under senare år genomfört den ena företagsnedläggningen efter den andra utan större hänsyn till hur den lokala befolkningen drabbats. Bolagen har till yttermera visso inte aktat för rov att även efter det nedläggningar skett, i kraft av äganderätten till industrilokalerna, försöka påverka ortens möjligheter beträffande nyetablering av företag i för dem acceptabel riktning. Det är ingen känsla av trygghet som det privata näringslivet kunde skapa hos den värmländska befolkningen. Tvärtom är det väl så att arbetarna inom många av dessa bolags företag känner osäkerhet inför framtiden. Senast häromdagen kunde man förresten läsa i länspressen hur det förmodades att Billerud kan ha planer på att avveckla sin drift i Säffle, där 900 personer för närvarande sysselsätts. Dessa uppgifter har senare dementerats. Vi har dock exempel på att ett företag kan dementera sådana här uppgifter, men att företagets arbetare ändå en vacker dag står inför fullbordat faktum. Just det här företagets tendens att vilja flytta en allt större del av verksamheten utomlands kan heller inte väntas tillföra dessa arbetare

Tisdagen den
1 juni 1971

*Lån till Stats-
företag AB*

någon speciell trygghetskänsla.

Det är mot den här bakgrunden kanske inte att undra på att det tycks råda en ganska stor enighet inom arbetarrörelsen i Värmland om att statlig industri behövs för att motverka bolagsdominans och ett odifferentierat näringsliv. Det har vid flera tillfällen gjorts sådana uttalanden från såväl socialdemokratiskt, kommunistiskt som fackligt håll. Jag skulle tro att representanter för både regeringen och olika departement känt det önskemålet mycket starkt vid sina besök i Värmland. En representant för industridepartementet har också vid besök konstaterat att Värmland hör till de områden i landet där staten måste satsa på en utbyggnad och differentiering av industrin. Också en lokalisering av statliga industrier skulle kunna tänkas, även om man varnade för överdriven optimism i det fallet.

Jag kan inte underlåta att i det här sammanhanget påtala vad LO:s ordförande Arne Geijer sade vid Pappersindustriarbetareförbundets årskonferens i Värmland 1969: "Det förefaller mig vara en betydelsefull uppgift att få till stånd en mer blandad industriell verksamhet i Värmland, när man söker efter lösningar på den svåra sysselsättningssituationen. Som en motvikt till skogsindustrin skulle det vara önskvärt med en utvidgad metallindustri."

Det är alltså tankegångar liknande dem som tidigare har uttryckts i ett näringspolitiskt program som utarbetats av vårt partidistrikt och som jag i min interpellation försökt ge uttryck för.

Jag har i min interpellation tagit upp frågan om startandet av statliga verkstadsföretag. Industriministern hänvisar i sitt svar till att det skett en del nyetableringar av verkstadsindustri i länet och att det finns anledning till en försiktig optimism när det gäller verkstadsindustrins utveckling i Värmland. Statsrådet säger i svaret: "Möjligheten av en nyetablering eller utvidgning av helt eller delvis statsägd verkstadsindustri skall få avgöras bl. a. efter en bedömning av expansionskraften inom denna del av den statliga företagsgruppen."

Staten har tidigare svarat för lokalisering av verksamhet till Värmland; jag tänker då kanske speciellt på den östra delen av länet, där jag hör hemma. I Kristinehamn finns telefabrikation, och så tillkommer det nu aktuella i Nykroppa, som enligt vad jag erfarit hälsas med glädje och tillfredsställelse på orten. Men det är ju ändå fråga om ersättning, i varje fall delvis, för industrier som lagts ner och ger ju egentligen ingen ny stimulans åt bygder, som i hög grad har övergivits av det privata näringslivet.

Många människor i Värmland väntar på hjälp från statsmakterna i den här situationen. Kommunerna kämpar en hård kamp för att få till stånd sysselsättningsobjekt men röner inte alltid den bästa förståelsen. Som exempel kan nämnas den planerade spånplattfabriken i Norra Ny, vars realiserande ännu tycks vara lika ovisst. Regeringen har där beviljat lokaliseringstöd, men Wermlandsbanken säger nu nej till de återstående lån som behövs.

Jag tror att Värmland utan tvekan även framdeles kommer att få bekymmer på grund av koncentration av och nedläggning av företag. Med den bilden för ögonen att vi vid decenniets slut antingen har en hög

Tisdagen den
1 juni 1971

*Lån till Stats-
företag AB*

arbetslöshet eller fått en ökad utflyttning från länet, eller kanske bådadera, bör vi kunna kräva ett ökat statligt engagemang för att på längre sikt komma till rätta med sysselsättningsproblemen.

Jag har bedömt det så, och det är också uppfattningen inom mitt partidistrikt, att statliga verkstadsindustrier skulle utgöra värdefulla komplement till den järnindustri som redan finns i länet. Även om jag inte är övertygad om att dessa möjligheter på långt när är uttömda, vill jag ändå till sist framhålla att det är det statliga engagemanget som sådant som är det avgörande och jag ser därför gärna även andra lösningar som skulle kunna anses vara lämpliga.

Jag vill i det här sammanhanget också uttala min tillfredsställelse över de andra åtgärder som vidtas för att trygga sysselsättningen. Aktuellast är ju åtgärderna i kanalfrågan, som jag anser kanske vara nödvändiga för att över huvud taget få företag att stanna kvar i Värmland.

Avslutningsvis tycker jag det skulle vara intressant att höra industriministerns eventuella synpunkter på de frågor jag här har tagit upp.

Herr OSKARSON (m):

Herr talman! Jag kan inte underlåta att i anslutning till den här interpellationsdebatten göra några reflexioner.

Statsrådet säger i interpellationssvaret: "Med hjälp av statliga stödåtgärder har alltså sysselsättningen tryggats för åtskilliga personer och dessutom medfört en ökad differentiering av näringslivet inom länet genom nyetableringarna inom verkstadsindustrin." Detta gäller alltså Nykroppa och Värmland. Jag har ingenting att invända mot detta, för jag är övertygad om att åtgärder behövs för att förbättra sysselsättningen i Värmland.

Men, herr talman, det här företaget kommer dock från en annan del av landet, nämligen från Kungsbackaområdet och norra Halland. Vad har då skett där i stället? Jo, från det området har ungefär 300 arbetstillfällen inom verkstadsindustrin försvunnit, och det är just det slag av arbetstillfällen som man lider brist på inom norra delen av Hallands län.

Här har talats om pendlare. Jag vet att det är stora problem på många platser i vårt land, och de som arbetar hos Rosengrens i Kungsbacka är pendlare och tillhör företag som tidigare har fått nedläggas. Efter vad länsarbetsmyndigheterna säger torde det nu inte finnas några andra möjligheter för dem än att skaffa arbete i Göteborg. Där kan det kanske finnas möjligheter att skaffa arbete, det förnekar jag inte, men vad blir resultatet? Jo, dessa arbetstagare får ungefär dubbelt så lång resväg varje dag. De har hittills haft 3–4 mil att åka, nu blir det 7–8 mil. Om det gällde yngre arbetstagare hade det kanske ställt sig lättare, men de flesta, ja, nästan allesammans, är i medelåldern och däröver.

Det har här talats om att bl. a. arbetarrörelsen i Värmland är tacksam för vad som har gjorts. Det förstår jag mycket väl. Jag vågar påstå att det finns mycket starka krafter inom både arbetarrörelsen och andra grupper i Halland som anser att man borde ha försökt behålla denna arbetskraft på den tidigare platsen, där det fanns – observera det – möjligheter för utveckling. De påstående som gjorts i annan riktning är icke med sanningen överensstämmande – det har intygats både av de kommunala

myndigheterna och av länsarbetsmyndigheterna.

Herr talman! Jag har inte kunnat underlåta att säga några ord i anslutning till detta interpellationssvar och denna debatt. Jag har, som jag sade tidigare, ingenting emot att man stärker sysselsättningen i Värmland – absolut inte – men jag tycker att det är litet egendomligt att man gör det genom att flytta arbetstillfällena från ett område inom landet där de mycket väl hade behövts till ett annat.

Jag har tidigare haft tillfälle att diskutera detta med industriministern i en interpellationsdebatt, och jag frågade då vad industriministern hade att föreslå som ersättning för de arbetstillfällen som försvinner från Halland. Mig veterligt har jag inte fått några förslag, inte heller de kommunala myndigheterna i Kungsbacka, och jag kan därför inte underlåta att upprepa frågan: Har statsrådet några förslag när det gäller att stärka sysselsättningen i norra Halland vad gäller verkstadsindustrin och annan industri? Det är där som bristen finns.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren att till morgondagens sammanträde uppskjuta behandlingen av återstående på föredragningslistan upptagna två gånger bordlagda ärenden.

§ 6 Ang. beredande av sysselsättning för nytutexaminerade akademiker

Herr statsrådet *MOBERG* erhöll ordet för att besvara herr *Wijkmans* (m) i kammarens protokoll för den 13 maj intagna fråga, nr 245, och anförde:

Herr talman! Herr *Wijkman* har frågat mig om jag anser att problemet att bereda nytutexaminerade akademiker adekvat sysselsättning är en angelägenhet inte bara för akademikerna själva utan även för regeringen.

Regeringens arbetsmarknadspolitik har den fulla sysselsättningen som mål. Detta gäller självfallet även arbetskraft med högre utbildning.

Att regeringen och utbildnings- och arbetsmarknadsmyndigheterna känner ansvar för de universitets- och högskoleutbildades arbetsmarknadssituation framgår av de omfattande insatser som görs både när det gäller att anpassa den högre utbildningen till samhällets förändrade behov och när det gäller att genom olika åtgärder medverka till att de utbildade får en placering på arbetsmarknaden.

Under detta anförande övertog herr tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr *WIJKMAN* (m):

Herr talman! Jag ber först att få tacka statsrådet *Moberg* för svaret på min fråga.

Mot bakgrund av den långa tid som har förflutit från det att jag ställde frågan och dess besvarande i dag hade jag kanske väntat mig ett mera utförligt svar. Statsrådet nöjer sig nu med att slå fast att samhället känner ett ansvar även för akademikernas arbetsmarknadssituation men gör inga

Tisdagen den
1 juni 1971

*Ang. beredande av
sysselsättning för
nyutexaminerade
akademiker*

som helst försök att exemplifiera hur detta ansvarstagande har manifesterats i praktiskt-politiska åtgärder.

Nåväl, det främsta syftet med min fråga, nämligen att försöka få fram en attityd från herr statsrådet, är uppnått. Statsrådets svar ger, även om det är mycket magert, en klar antydning om att regeringen har ansett att även de högre utbildade har problem när det gäller att få jobb. Helt annorlunda lät det från herr Moberg när han i början av maj uppträdde i TV för att svara på frågor om den begynnande arbetslösheten, framför allt bland dem som utbildats inom de fria fakulteterna.

Jag skall be att få återge vad herr Moberg då anförde.

Reportern frågade om det humanistöverskott som väntades i mitten av 1970-talet och sade: Det får alltså bli 5 000 humanister utexaminerade 1972. Av dem kan 1 000 bli lärare. Vad skall de andra bli för någonting?

Herr Moberg svarade: Det är ju egentligen inte min sak att bedöma det, utan det är de själva som har att ta sitt ansvar för sig själva och sin familj. De får söka sig ut på arbetsmarknaden. Vi har ju ganska stora sektorer utanför lärarbanan.

Reportern frågade då om det är vettigt att de har studerat tre år eller mera vid humanistisk fakultet.

Herr Moberg svarade: Det är delvis en personlig fråga för dem. Vi har inte tvingat på några ungdomar att läsa vid humanistisk fakultet, utan det är ett erbjudande som samhället har gjort.

Det var dessa uttalanden som framför allt motiverade min fråga just nu. Jag och många med mig tyckte att den attityd som statsrådet Moberg gav uttryck för med sina uttalanden i TV-intervjun var minst sagt märklig. Man kunde inte få annan uppfattning än att statsrådet Moberg fann dessa problem relativt ointressanta, åtminstone för egen del, och att han definitivt inte kände sitt ansvar som närmast berört statsråd.

Herr Mobergs uttalanden upprörde många sinnen, och det är intressant att inregistrera att statsrådet i dag tycks ha kommit på något bättre tankar. Nu säger statsrådet att regeringen gjort och gör en massa för att komma till rätta med de problem som den snabba akademikerexpansionen fört med sig. Men vore det inte då på sin plats att statsrådet redovisade vari dessa åtgärder bestått. Jag påstår att utomordentligt litet har gjorts på det här området, både vad gäller informationen till de studerande och vad gäller rent arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Jag är mycket intresserad av att höra statsrådet Mobergs exemplifieringar.

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Så här sent på natten kanske man skall vara kort och kärnfull i sina kommentarer och synpunkter.

Låt mig först bara säga, herr Wijkman, att vad som sändes i TV var ett utdrag ur en halvtimmes intervju. Eftersom hela intervjun inte sändes kan man kanske inte dra alltför långtgående slutsatser av de relativt lösryckta meningar som TV fann anledning att välja ut.

Men för att något ange vad arbetsmarknadsmyndigheterna gjort och gör för att hjälpa även de välutbildade som har svårt att få sysselsättning vill jag peka på några särskilda åtgärder.

1. Inom arbetsmarknadsstyrelsen har tillsatts en särskild arbetsgrupp för universitets- och högskoleutbildad arbetskraft.

2. Utbildningen av arbetsmarknadsverkets egen personal för att den bättre skall kunna möta akademikergruppernas behov har intensifierats och utvidgats. I 200 arbetsförmedlingstjänstemän har fått särskild utbildning med inriktning på förmedling av arbete till personer med längre utbildning, särskilt akademisk utbildning. 60 förmedlingstjänstemän från län utanför universitetsområdena har denna vinter tjänstgjort vid arbetsförmedlingarna på universitetsfilialorterna för att få bättre kontakt med akademiker och studenter och dessa gruppers problem.

3. För att ge information till studenterna vid universitet och högskolor utger arbetsmarknadsstyrelsen årligen en broschyr, Studieval och arbetsmarknad, som distribueras till studenter och gymnasister. Det ges också information till arbetsgivarna. Broschyren Utbildning och arbetsmarknad har gått ut i över 80 000 exemplar och distribuerats till arbetsgivarna.

4. Man har inom arbetsmarknadsutbildningens ram vidtagit en rad åtgärder i syfte att anpassa kurserna även för dem med lång utbildning.

5. Beredskapsarbeten, särskilt avpassade för denna kategori, har genomförts.

6. Arbetsmarknadsstyrelsen har av statistiska centralbyrån begärt särskilda undersökningar för att fastställa vad som i den allmänna debatten ofta kallas den dolda arbetslösheten.

Herr talman! Ungdomens sysselsättningsfråga är väsentlig. Sysselsättningen för den ungdom som har en lång utbildning bakom sig är lika väsentlig som sysselsättningen för all annan ungdom.

Herr WIJKMAN (m):

Herr talman! Det är intressant att höra dessa skulle jag säga ganska förändrade tongångar från statsrådet Moberg. Jag beklagar att TV inte gav vad jag förstår ett mera rättvisande utdrag ur den där intervjun. Då hade kanske denna frågeställning inte behövt komma upp här i riksdagen.

Jag vill bara kort kommentera de punkter som statsrådet Moberg tog upp.

Han säger att AMS tillsatt en särskild arbetsgrupp. Det är gott och väl, och det är verkligen på tiden. Vi har haft dessa problem och sett dem nalkas under flera års tid. Åtskilliga instanser både bland fackliga organisationer och på politiskt håll i landet har pekat på de problem som måste komma, och problemen har också mycket riktigt kommit. Nu först har alltså arbetsmarknadsstyrelsen vaknat. I dag finns det bara 7 heltidsanställda människor som sysslar med att försöka hjälpa akademiker som har svårigheter att få anställningar – 7 stycken av över 3 000 tjänstemän som sysslar just med förmedlingsverksamhet. Det tycker jag är ett mycket ynkligt resultat hittills. Jag tycker också att AMS-chefen Bertil Olsson i flera sammanhang uttalat sig ganska negativt om specialåtgärder för denna grupp. Han har även avisat – hittills i varje fall – tanken på en förbättrad statistik för att få fram denna dolda arbetslöshet. Det är gott och väl om detta kommer. Men det är så att säga åtgärder för att lösa de mera akuta problemen.

Tisdagen den
1 juni 1971

*Ang. utbildningen
av psykologi-
studerande*

Tränger man under ytan kommer helt andra problem fram, nämligen dessa: Hur skall man under de fem år som är kvar till mitten av 1970-talet kunna bereda 40 000–50 000 nyexaminerade studenter från de fria fakulteterna arbete? Hur skall man kunna bereda dem meningsfyllda arbetsuppgifter? Vi vet att den offentliga sektorn kanske kan suga upp hälften. Den resterande hälften, 25 000–30 000 personer, är tvingad att gå – om man vill använda uttryckssättet – till arbetstillfällen utanför den mera traditionella akademikerbanan, nämligen den offentliga sektorn. Där är beredskapen mycket dålig, framför allt beroende på att utbildningsmyndigheterna har haft en så utomordentligt dålig information och kontakt med avnämaren.

Vi gjorde från det studentförbund där jag var ordförande på 1960-talet, Fria moderata studentförbundet, en undersökning i slutet av 1969 om näringslivets attityder till att anställa flera akademiker och fick mycket nedslående resultat. Man var dessutom över huvud taget inte medveten om den snabba expansionen. Vi uppvaktade då utbildningsminister Carlsson som lovade snabba åtgärder. Men ingenting har såvitt jag vet hänt. Näringslivet tycks i dag precis lika illa förberett på denna expansion som tidigare.

Vi kan ta informationen till de studerande. Där säger statsrådet Moberg att man ger ut informationsmaterial. Jag har här i handen en bok som heter "Tankeställaren" som AMS gett ut under flera år och som verkligen är ett undermåligt exempel på denna informationsverksamhet.

Faktum kvarstår, mycket litet har gjorts, men det är roligt om man börjar vakna upp.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7 Ang. utbildningen av psykologistuderande

Herr statsrådet MOBERG erhöll ordet för att besvara herr *Wijkmans* (m) i kammarens protokoll för den 18 maj intagna fråga, nr 257, till herr utbildningsministern, och anförde:

Herr talman! Herr Wijkman har frågat chefen för utbildningsdepartementet om han är beredd att omgående vidta åtgärder för att informera de elever som i dag studerar psykologi enligt utbildningslinje 4 a och där fullgör sin fjärde termin om hur utbildningen skall fullföljas under nästkommande terminer. Enligt fastställd ärendefördelning ankommer det på mig att besvara frågan.

Universitetskanslersämbetet fick den 28 mars 1969 uppdrag av Kungl. Maj:t att inkomma med förslag rörande införande av praktiska moment i utbildningslinje 4 a, omfattande bl. a. frågan om antalet praktikplatser, organisation av praktikförmedling samt kostnaden för genomförande av utbildningen. En av ämbetet tillsatt arbetsgrupp för tillämpningsmomenten inom grundutbildningen för blivande psykologer avlämnade ett betänkande i januari 1971. Ämbetet har inhämtat yttranden över betänkandet från universiteten, vissa andra myndigheter och organisationer och därefter till utbildningsdepartementet den 14 april 1971

inkommit med förslag till tillämpningsutbildning för blivande psykologer. Ärendet bereds med stor skyndsamhet.

Nr 102

Tisdagen den
1 juni 1971

Herr WIJKMAN (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Moberg för svaret på min fråga. Den föranleddes av att de elever som i dag studerar vid utbildningslinje 4 a ännu inte vet vad som kommer att hända med utbildningens fortsättning i höst. Både lärare och studenter, kanske främst de senare, känner stor oro – de vet inte hur utbildningen kommer att läggas upp eller vilken form praktikkdelen kommer att få. De har efter vad jag har förstått uppvaktat statsrådet Moberg i frågan.

*Ang. utbildningen
av psykologi-
studerande*

Statsrådet har i svaret redogjort för ärendets förlopp. Redan i mars 1960 anmodades universitetskanslersämbetet att inkomma med förslag rörande införande av praktiska moment i tredje avdelningen på denna utbildningslinje. Men ännu har alltså inga resultat redovisats. Det är ju glädjande att ärendet bereds "med stor skyndsamhet", men den naturliga frågan inställer sig: Är statsrådet själv nöjd med det förhållandet att studenter, som alltså i dag bara har några veckor kvar av vårterminens studier, ännu inte vet ett skvatt om hur utbildningen kommer att läggas upp i höst? Ännu mindre vet lärarna det, och de måste dock rent praktiskt och i detalj lägga upp undervisningen.

I den promemoria som den speciella arbetsgruppen inom UKÄ lade fram i januari framhölls att det framlagda förslagets genomförande kräver omfattande förberedelser redan under innevarande termin. Och den terminen är nu praktiskt taget slut. Är det rimligt att studenter och lärare på detta sätt skall sväva i ovisshet om framtiden? Hur skall detaljplaneringen kunna läggas upp? När kan de få ett svar? I dag har vi inte fått något svar på frågan hur utformningen blir.

Och till sist: Vilka är skälen till denna anmärkningsvärda eftersläpning och dåliga timing?

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Förslaget innehåller mycket vittgående förändringar i utbildningens uppläggning; det innehåller flera mycket besvärliga detaljfrågor rörande den praktiska utbildningen vid statliga, landstingskommunala och kommunala inrättningar. Som i alla andra frågor tar utbildningsdepartementet och jag mycket allvarligt på denna fråga och granskar den noggrant innan vi tar ställning.

Jag är väl medveten om att lärare och studenter behöver få ett svar så snabbt som möjligt, men vi måste mycket omsorgsfullt pröva ett så här omfattande förslag. Jag räknar med att beredningen av ärendet skall vara klar inom den allra närmaste tiden, så att lärare och studenter hinner förbereda sig för en ny utbildning under nästa termin.

Herr WIJKMAN (m):

Herr talman! Det är ju tacknämligt, måste de tycka som är inblandade i denna undervisning antingen som lärare eller som studenter, att de kanske några veckor innan den nya terminen börjar får mera detaljerade upplysningar om hur utbildningen skall läggas upp och vad som skall ingå

i den.

Det finns ingen anledning att spilla mer tid på denna debatt. Statsrådet vill tydligen inte beröra anledningen till att vi har fått en sådan eftersläpning. Jag vill därför bara slutligen konstatera att det är högst otillfredsställande att utbildningsdepartementet planlägger sin verksamhet så att sådana här eftersläpningar kan inträffa. Om det beror på att underliggande organ och myndigheter har kommit efter i tidsplaneringen är det utbildningsdepartementets sak att övervaka verksamheten och se till att denna typ av frågor avgörs i god tid. Det får inte uppstå sådana här problem som – det kan jag garantera statsrådet Moberg – upplevs som verkligt besvärande av samtliga inblandade på institutionerna.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 8 Om information angående lagstiftningen mot nedskräpning

Herr jordbruksministern BENGSSON erhöll ordet för att besvara fru *Sundbergs* (m) i kammarens protokoll för den 18 maj intagna fråga, nr 258, och anförde:

Herr talman! Fru Sundberg har frågat om jag anser att allmänheten behöver informeras om den nya lagstiftningen mot nedskräpning innan semesterresandet börjar.

Behovet av att informera allmänheten om nedskräpningsfrågorna är mycket stort. Detta gäller särskilt under sommaren då många människor vistas ute i naturen. För att motverka nedskräpningen är det nödvändigt med en brett upplagd upplysningsverksamhet. Ansvar för denna ligger hos Rikskommittén Håll Sverige rent, som leder rikskampanjen mot nedskräpning. I rikskommittén ingår företrädare för bl. a. staten, kommunerna, näringslivet, den fackliga rörelsen och den ideella naturvårdsrörelsen. Kommittén har för att kunna tillgodose behovet av information inför sommaren färdigställt material som kommer att distribueras på olika sätt. Härvid har beaktats behovet av information om bl. a. de skärpta bestämmelserna i naturvårdslagen om nedskräpning. Kommittén bedömer att allmänheten kommer att nås av denna information i tillfredsställande omfattning.

Fru SUNDBERG (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka jordbruksministern för svaret. Jag hade två orsaker att ställa min fråga. Den ena är den alltmer tilltagande nedskräpning som vi ser runt omkring oss, och den andra är att budgetåret går ut om en månad. Naturvårdsverket har till den här informationen haft 1 miljon kronor, en halv miljon från statsbudgeten och en halv miljon från näringslivet.

Det är för mig obegripligt att man för 1 miljon kronor under mottot Håll Sverige rent när en månad återstår av budgetåret inte har kunnat få ut praktiskt taget någon information. Alldeles speciellt gäller detta den nya lagen. Jag hoppas att jag inte alltför mycket nedvärderar mina kolleger i riksdagen, om jag nämner att det bland åtskilliga av dem över

huvud taget inte är känt att vi har ett nytt avsnitt i naturvårdslagen som förbjuder nedskräpning.

Mina ytterligare frågor till jordbruksministern är därför följande:

1. Att uppgiften ligger hos rikskommittén kan ju inte frånta jordbruksministern ansvaret för att något resultat inte har kommit ut. Tvärtom sade jordbruksministern i proposition 73 år 1970 att upplysningsverksamhet är av utomordentligt stor betydelse när det gäller att motverka nedskräpning. Varför har inte något resultat av denna miljon kommit fram?

2. Man har tydligen färdigställt material, som kommer att distribueras på olika håll. Kommer detta att ske inom de närmaste fjorton dagarna före midsommar? Och hur kan materialet vara sådant att man beräknar att på fjorton dagar nå ut och upplysa hela svenska folket om att det i dag är brottsligt att skräpa ned?

Herr jordbruksministern BENGTTSSON:

Herr talman! Den här kommittén har faktiskt inte varit överksam. Den har i ganska stor utsträckning skickat ut informationsmaterial om den nya lagen. Jag är ledsen över att riksdagens ledamöter inte har tagit del av det, men det kan höra samman med att vi får så oerhört mycket tryck. Jag har märkt att det finns ledamöter som inte följer med vad vi beslutar själva; jag har fått en fråga om den här lagen som tydde på att vederbörande inte hade en aning om att vi hade antagit den. Men det kan ju inte naturvårdsverket och Rikskommittén Håll Sverige rent hjälpa.

Nu har kommittén färdigställt material, som enligt vad jag har erfarit skall presenteras i morgon eller övermorgon vid en presskonferens. Det materialet avses bli distribuerat i sommar, inte bara till svenskar utan även till utlänningar som kommer till vårt land och får lära sig att det är straffbart att skräpa ned.

Av den miljon som kommittén har haft till sitt förfogande under det budgetår som nu snart är till ända har, enligt de uppgifter jag har fått, 500 000 kronor använts för informationsmaterial som har gått ut till allmänheten. Jag är ledsen att jag inte har den bunten med mig, men jag har själv studerat allt det material som kommit, så jag vet om att man inte får skräpa ned.

Fru SUNDBERG (m):

Herr talman! Jag tackar jordbruksministern speciellt för det senaste anförandet. Att jag drar en parallell med kampanjen Håll Skåne rent är kanske inte alldeles orimligt. Där hade man inte sådana penningssummor till sitt förfogande. Ändå drevs denna kampanj – genom skolor, genom annonsering, genom papperspåsar, genom affischer – så att jag vågar påstå att det än i dag praktiskt taget inte finns någon i Skåne som inte känner till uttrycket Håll Skåne rent. Men kampanjen "Håll Sverige rent" har i alla händelser inte nått ner till Skåne. Om det beror på att vi från början har en viss lokalpatriotisk syn på vårt landskap må vara osagt. Men beklämmande är – och det vill jag säga trots allt, herr jordbruksminister – att så litet aktivitet har förmärkts från myndigheternas sida när det gäller att nå ut till den enskilda människan. Bl. a. motionerade jag 1970

*Om information
angående lag-
stiftningen mot
nedskräpning*

Tisdagen den
1 juni 1971

*Om ett hälso-
centrum i Vindeln*

om att massmedia skulle vara representerade i rikskommittén. Jag tror i dag att det hade varit utomordentligt värdefullt om så hade blivit fallet.

Herr jordbruksministern BENGTTSSON:

Herr talman! Massmedia är representerade i rikskommittén. Där ingår företrädare för staten, kommunerna, näringslivet, den fackliga rörelsen, massmedia, skolan och Kooperationen.

Rikskommittén kan emellertid inte klara all informationsverksamhet, utan man har också bildat tolv länskommittéer samt en del kommunala kommittéer. Det är ett stort intresse för våra kommuner att den nya lagstiftningen blir bekant. Ansvar för renhållningen åvilar kommunerna, och de har därför ett stort intresse av att informera sina medborgare. Om kommunmedlemmarna skräpar ner, får ju kommunen ta på sig kostnaderna för renhållningen.

Jag tror alltså att det så småningom kommer att bli rätt god effekt av lagstiftningen, med de straffpåföljder som kommer och den information som jag räknar med skall effektiviseras av kommittén. Jag hoppas att det material som presenteras endera dagen skall tillfredsställa fru Sundberg.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 9 Om ett hälsocentrum i Vindeln

Herr jordbruksministern BENGTTSSON erhöll ordet för att besvara herr Nilssons i Tvärålund (c) i kammarens protokoll för den 19 maj intagna fråga, nr 262, och anförde:

Herr talman! Herr Nilsson i Tvärålund har frågat mig om direktiven för turistutredningen är tillräckligt omfattande för att frågan om ett hälsocenter i Vindeln seriöst skall kunna utredas i sin helhet även i fråga om den medicinska delen avseende förebyggande hälsovård, rehabilitering och konvalescentvård.

Kommittén har att enligt sina direktiv utarbeta och successivt lägga fram förslag rörande lokalisering och utformning av anläggningar och områden för turism och friluftsliv. I tilläggsdirektiv har åt kommittén uppdragits att med förtur behandla förutsättningen för sådana anläggningar i Vindelälvsområdet.

I motion till årets riksdag av herr Nygren m. fl. har hemställts om utredning av frågan om ett hälsocentrum i Vindeln.

Riksdagen har på förslag av socialutskottet hemställt att motionen skall överlämnas till de sakkunniga för turistanläggningar och friluftsområden.

I enlighet med riksdagens beslut kommer motionen att överlämnas till kommittén för övervägande. Några ytterligare direktiv anser jag ej erforderliga.

Herr NILSSON i Tvärålund (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka stadsrådet för svaret.

När frågan om hälsocenter behandlades i riksdagen för ett par veckor sedan föreföll det enligt min mening oklart om direktiven var tillräckligt omfattande för att den medicinska sidan av denna fråga skulle kunna prövas på ett seriöst sätt. Direktiven gick ut på att kommittén skulle förbereda och lägga fram förslag om turistanläggningar och friluftsområden och med förtur behandla förutsättningen vad gäller Vindelådalsområdet.

Statsrådets besked ges såvitt jag förstår i sista meningen, där statsrådet säger: "Några ytterligare direktiv anser jag ej är erforderliga." Jag vill tolka det uttalandet så att direktivet är tillräckligt omfattande för att turistutredningen skall kunna ha möjlighet att seriöst pröva även den medicinska sidan av frågan och ta erforderliga kontakter med sjukvårdshuvudmän, socialstyrelsen och andra.

Om den tolkningen är riktig så har jag nått syftet med min fråga, och jag ber en än gång att få tacka statsrådet för svaret.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 10 Ang. den offentliga arbetsmarknadskonfliktens inverkningar på universitets- och högskolestuderandes situation

Herr statsrådet MOBERG erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels herr *Gustafssons* i Barkarby (s) den 18 maj framställda interpellation, nr 122, dels ock herr *Svenssons* i Malmö (vpk) den 24 maj framställda interpellation, nr 123, och anförde:

Herr talman! Herr Gustafsson i Barkarby har frågat mig om det blir någon ersättningsundervisning för universitets- och högskolestuderande detta läsår och, om så ej blir fallet, man då på annat sätt kan kompensera dessa studerande för bortfallet av undervisningen. Herr Svensson i Malmö har frågat mig om jag vill medverka till att den av arbetsmarknadskonflikten drabbade kategorin studerande vid universitet och högskolor utan extra uppoffringar i tid (utöver frivillig ersättningsundervisning) fr. o. m. ordinarie terminsslut får tillgodoräkna sig full poäng för vårterminens studier. Jag besvarar interpellationerna i ett sammanhang.

I beslut den 2 och 30 april ställde regeringen de resurser till förfogande som enligt de centrala utbildningsmyndigheternas bedömningar kunde komma att behövas för ersättningsundervisning med anledning av den tre veckor långa konflikten i början av året. Utgångspunkten för dessa beslut var att ersättningsundervisning skulle komma till stånd i allt väsentligt i samma omfattning som efter konflikten år 1966.

Omedelbart efter det att konfliktåtgärderna avbrutits tog avtalsverket upp förhandlingar med personalorganisationerna om grunderna för arvodering av de lärare som medverkar i ersättningsundervisning. Den 22 mars överlämnade avtalsverket ett bud om sådan ersättning. SACO förklarade att organisationen inte var villig att träffa avtal om ersättningsundervisning annat än i samband med avtal om ersättning till andra statstjänstemän för avveckling av de arbetsbalanser som uppkommit till följd av konflikten.

Vid upprepade förhandlingstillfällen därefter vidhöll SACO denna sin

Tisdagen den
1 juni 1971

*Ang. den offentliga
arbetsmarknads-
konfliktens inver-
ningar på universi-
tets- och högskole-
studerandes situa-
tion*

uppfattning och gick inte in på någon realdiskussion om ersättningsfrågan. Den 5 maj lade avtalsverket fram ett nytt bud om arvodering vid ersättningsundervisning fastän SACO vägrat realdiskutera redan tidigare lagt bud. Trots att SACO erbjöds samma förmåner för ersättningsundervisning som år 1966 svarade organisationen att den inte var beredd att diskutera frågan annat än i samband med vissa krav på lönegradsupplytningar av lärar- och forskartjänster som SACO tidigare fört fram vid 1971 års förhandlingar. I förlikningskommissionens slutliga medlingsförslag 13 maj tillgodosågs vissa av dessa lönegradsyrkanden. Organisationens meddelade dock avtalsverket 24 maj att man för närvarande inte avsåg att träffa någon överenskommelse om ersättningsundervisning.

Da konflikten avbröts utfärdade SACO:s styrelse en anvisning om arbetets återupptagande. Innebörden av denna anvisning var att inga extra arbetsinsatser för att inhämta på grund av konflikten eftersatta arbetsuppgifter skulle utföras förrän central överenskommelse härom förelåg. Enskilda lärarförbund inom SACO har utfärdat kompletterande direktiv till sina medlemmar och uppmanat dem att i avvaktan på avtal inte åta sig undervisning utöver tjänsten, vilket enligt uppgift lett till att även den ordinarie undervisningen i många ämnen inte kan slutföras. Dessa åtgärder leder till ytterligare problem för de studerande.

Som följd av SACO:s hållning i ersättningsfrågan har den ersättningsundervisning som regeringens nyssnämnda beslut avsåg i många fall inte kommit till stånd före vårterminens utgång.

Inför detta läge har myndigheterna vidtagit en rad åtgärder i syfte att mildra följderna av konflikten för de studerande. Jag vill här redovisa några av dessa åtgärder.

Universitetskanslersämbetet kommer att utnyttja möjligheten att ta de anvisade resurserna i anspråk även efter vårterminens utgång och har den 10 maj bemyndigat utbildningsnämnderna att dels anordna ersättningsundervisning under sommarferierna, dels – i de fall där ersättningsundervisning bedöms vara oundgängligen erforderlig med hänsyn till fastställda kursfordringar – ordna sådan undervisning även under läsåret 1971/72.

Ämbetet har vidare bemyndigat utbildningsnämnderna att göra avsteg från de av ämbetet fastställda utbildnings- och studieplanerna i frågor som gäller t. ex. ordningsföljden mellan enskilda kurser eller den obligatoriska karaktären hos viss undervisning.

Den studerandes rätt att gå vidare i studierna, få fortsatt undervisning eller byta utbildningslinje är i många fall beroende av att han helt eller delvis slutfört sina tidigare studier. Om särskilda omständigheter kan bedömas ha försenat hans studier kan utbildningsnämnden ändå medge honom sådan rätt. Universitetskanslersämbetet har i sina anvisningar uttalat att konflikten bör kunna betraktas som en sådan omständighet.

De studerande, som med innevarande vårtermin avsett att avsluta sin universitetsutbildning men som på grund av konflikten inte kunnat helt fullfölja sina studier, har givetvis samma möjligheter som övriga studeran-

de att återhämta det förlorade genom ersättningsundervisning. Mot bakgrunden av det förhållandet att ersättningsundervisning inte kunnat anordnas under vårterminen finns det dock anledning överväga vissa särskilda åtgärder för denna studerandekategori. En sådan åtgärd är att medge rätt att vinna inträde vid viss utbildning, t. ex. lärarhögskoleutbildning, utan hinder av att sökanden på grund av konflikten inte kunnat fullborda den universitetsutbildning som enligt gällande bestämmelser utgör inträdeskrav. Det måste dock understrykas att en dylik åtgärd självfallet inte i verklig mening ersätter vad som förlorats genom konflikten. Den som behöver den fullständiga kompetensen, exempelvis för att uppfylla behörighetskraven för viss tjänst, måste sålunda ändå återhämta det förlorade, vilket den tidigare berörda ersättningsundervisningen avser att möjliggöra. Någon generell dispensgivning eller något beslut om tillgodoräknande av annat antal poäng än det faktiskt erhållna övervägs däremot ej av utbildningsdepartementet.

Rätten till fortsatta studiemedel skall prövas med beaktande av den inverkan som konflikten kan ha haft på de studerandes studieresultat. Centrala studiehjälpnämnden har beslutat att öppna möjligheter för studerande som under sommaren deltar i ersättningsundervisning att erhålla extra studiemedel.

Universitetskanslersämbetet har träffat överenskommelse med vederbörande militära myndigheter om att omständigheten att en studerande deltar i ersättningsundervisning eller har att fullgöra uppskjutna tentamina skall utgöra skäl för anstånd med militär utbildning.

Jag har med denna redogörelse, herr talman, velat visa att myndigheterna strävar efter att genomföra sådana åtgärder att de kvarstående verkningarna för tredje man av den öppna avtalsstriden skall kunna begränsas. Med hänsyn till SACO:s agerande synes dock verkningarna för studenternas del bli större än vad som varit ofrånkomligt.

Herr GUSTAFSSON i Barkarby (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Moberg för det utförliga svaret på min interpellation. Att svaret, med avseende på den sakfråga interpellationen gäller, är nedslående kan inte statsrådet lastas för.

Man nödgas med anledning av svaret göra några konstateranden. Här har vi haft en arbetskonflikt, som i mycket stor utsträckning har drabbat tredje man, dvs. i detta fall de studerande, vilket tycks bli oundvikligt vid konflikter av detta slag inom undervisningsområdet. Uppenbarligen har staten—arbetsgivaren här genom en rad initiativ visat sin bredvillighet att så långt möjligt mildra konfliktens verkningar för tredje man. Här har vidare, lika uppenbart, SACO-arbetstagarorganisationen inte på något sätt velat medverka till en lösning utan sitter fast i ett slags kalla kriget-attityd.

Det är i och för sig förstäligt att två parter under själva konflikten vidtar olika dispositioner, som de bedömer gynna sin egen position. Att deras hänsyn till tredje man då, temporärt, blir relativt ringa kan man också till nöds förstå, med de spelregler vi nu har på arbetsmarknaden. Däremot är det litet svårt att förstå, vad man i detta fall kan vinna på den

Ang. den offentliga arbetsmarknads-konfliktens inverkingar på universitets- och högskolestuderandes situation

Tisdagen den
1 juni 1971

*Ang. den offentliga
arbetsmarknads-
konfliktens inver-
ningar på universi-
tets- och högskole-
studerandes situa-
tion*

nejsägarattityd som SACO nu, efter det att konfliktåtgärderna har avbrutits, vidhåller. Jag tycker att nu borde i stället alla parter, även SACO, medverka till att följderna för tredje man, dvs. de studerande, blir så små som möjligt. Båda parter bör ju ha ett ansvar härvidlag, tycker man. Staten-arbetsgivaren har, som framgår av statsrådet Mobergs svar, visat sig beredd att ta det ansvaret, men inte SACO.

Det är, herr talman, beklagligt att SACO inte har velat medverka i detta fall. Interpellationssvaret har i det avscendet varit upplysande men inte upplyftande. Jag ber än en gång att få tacka för svaret.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Med särskild hänsyn tagen till att andra interpellationer har besvarats redan i förmiddags får jag väl å egna och studenternas vägnar börja med att tacka för den markanta hedersplats som svaret på denna interpellation har fått klockan halv två på natten.

Jag tackar statsrådet Moberg för interpellationssvaret. Samtidigt konstaterar jag att jämfört med hans svar vid studentuppvaktningen den 4 maj har stilen i dag hunnit bli något korrektare och anpassad till frågans vikt. Och det är ju alltid något. Men så står vi också nu vid slutet av en termin, och alla luftiga statsrådsförhoppningar om att situationen säkert skulle ordna upp sig före sommaren har visat sig sakna grund. Möjligen är det en ytterligare orsak bakom den i dag mer dämpade tonen.

Det rör sig här om två ting, dels ersättningsundervisningens organisation, dels poängförlusterna och följderna därav. När nu frågan om ersättningsundervisningen inte kunnat lösas, när statsrådets inför studenterna uttryckta optimistiska förhoppningar inte infriats – då vidtar statsrådet i stället en taktisk reträtt, som han täcker med ett angrepp på SACO. Statsrådet vill lägga över ansvaret för problemen på SACO:s förmenta ovilja att förhandla om villkoren för ersättningsundervisning. Därmed visar statsrådet att frågan om studenternas problem – som det är hans uppgift som minister att bevaka – spelar en ren andrahandsroll. Vad han gör är att utnyttja sin makt över studenternas villkor i det stora löne- och maktpolitiska spelet. När studenterna klagat och demonstrerat tycker herr Moberg det är slugt och fiffigt att förvandla konflikten till en strid mellan studenter och lärare, så att statsmakten och han själv kommer ur skottlinjen.

Mot detta taktiska sidsteppande kan riktas allvarlig kritik – dels politisk-moralisk kritik, dels kritik för bristande realism. Från politisk-moralisk synpunkt är herr Mobergs ställning mycket dålig. Det är ju trots allt inte SACO som orsakat studiestoppet. Det är inte, som herr Moberg så slugt uttrycker det, konflikten som vällat problem, utan lockouten mot de SACO-an slutna vid universiteten. Och den är avtalsverket och regeringen inklusive herr Moberg ansvariga för. Lockouten genomfördes givetvis inte av avtalsverket utan att man under hand hade försäkrat sig om klartecken från regeringen. Det var inget tvång för staten att mångdubbla konfliktens omfattning. Det var inget tvång för staten att låta just de studerande drabbas. Inget hade hindrat herr Moberg att säga ifrån, att det var oklokt att slå just mot de högskolestuderande, där skadorna vid en lockout är svårare att reparera än inom de flesta andra

sektorer inom undervisningsväsendet. Man hade kunnat undanta undervisningssektorns känsligaste delar. Men när man nu inte gjorde det, när man med vett och vilja lät lockouten slå mot studenterna, då skall man inte efteråt komma och skylla alltsammans på sin motpart.

Och vad värre är: herr Moberg ger inte en riktig bild av SACO:s förhandlingsinställning. Han skyller bara alla besvär på SACO:s vägran att förhandla. Men normalt är det ju så att förhandlingar rörande extraarbete brukar följa efter förhandlingar om ordinarie arbete och inte tvärtom. Och vem har förhalat hela lönerörelsen, vem har under långa månader varit oförmögen att ge ett bud? Jo, arbetsköparsidan inklusive staten. Fortfarande har något klart bud inte lagts till de statsanställda över lag.

Tvårtemot vad herr Moberg påstår har dessutom SACO i och för sig varit villiga att i strid med vanlig praxis låta förhandlingar om extraarbete gå före ordinarie förhandlingar. Men SACO krävde att man skulle förhandla om allt extraarbete i ett svep – vilket är en rätt rimlig och praktisk ordning. Mot detta ställde herr Moberg och avtalsverket önskemålet att SACO skulle börja förhandla enbart för den sektor som herr Moberg och avtalsverket avsåg. Var och en begriper, att så går inte förhandlingar till. Man kan tycka bra eller illa om SACO, man kan anse lockouten nödvändig eller ej. Man behöver inte anlägga politiska och moraliska aspekter på det utan bara en smula praktisk realism. Man kan inte först kasta ut folk i lockout, sedan med en speciallag tvinga dem att upphäva sina egna stridsåtgärder och så ovanpå allt komma och diktera förhandlingsordningen för dem. Man kan inte först sparka någon och därefter kräva att han skall resa sig upp och hjälpa till att reda upp de svårigheter som är följden just av att man sparkat honom. Här är det alltså inte fråga om huruvida man tycker bra eller illa om den sparkade, utan bara om vad som är klokt eller dumt ifall man vill ha resultat. Man kan inte själv göra hur som helst och sedan vänta hjälp och gensvar från sin motpart. Att det då i stället blir svårigheter och tröga förhandlingar – det behöver man inte vara någon större statsman för att begripa.

Tvårtom hade man bort vänta just den här situationen. Ingen människa trodde ju att SACO-området skulle bli avtalsklart före andra områden. Det var i stället så att avtalsverk och regering ville skjuta SACO-uppgörelsen till efter uppgörelserna för arbetsmarknaden i stort, för att dessa skulle bli normgivande även för SACO. Vi ser för övrigt hur det gått: några få avtalsområden är nyss klara, men uppgörelsen dröjer för de stora sektorerna.

När herr Moberg vid studentuppvakningen den 4 maj förklarade sin optimism i fråga om lösande av studenternas problem sade han bl. a. att "det finns ingen anledning att på förhand spekulera. Terminen är ju inte slut. Jag är litet mer optimistisk än ni är om möjligheterna att reparera."

Det är ett häpnadsväckande yttrande. Herr Moberg vill den 4 maj inte alls spekulera över hur läget blir tre veckor senare – när studenterna skall söka tjänster, gå ut i feriearbete eller söka in på andra läroanstalter. Hur kortsynt får en minister vara? Hur länge får man dröja med vettiga besked till studenterna? Fortfarande vet vi inte när det blir ersättningsundervisning, hur den kommer att se ut, om den blir obligatorisk eller frivillig. I skrivelse från UKÄ den 18 mars framhölls att det är viktigt

Ang. den offentliga arbetsmarknads-konfliktens inverkan på universitets- och högskolestuderandes situation

*Ang. den offentliga
arbetsmarknads-
konfliktens inver-
kningar på universi-
tets- och högskole-
studerandes situa-
tion*

både för lärare och studenter att ersättningsundervisning inte inkräktar på normal ferietid. Den 4 maj är herr Moberg fortfarande en oförbätterlig optimist i fråga om möjligheterna att reda upp saken på tre veckor. Den 10 maj måste UKÄ bemyndiga utbildningsnämnderna att anordna undervisning under sommarferierna – något som man den 18 mars ansåg för en icke önskvärd lösning.

Genom bristen på realism och framsynthet har herr Moberg väckt felaktiga förhoppningar hos de studerande. Klara besked från början hade varit bättre.

Också när det gäller poängförlusten och bedömningen därav är myndigheternas anvisningar oklara och deras uppfattningar uppenbart orealistiska. Först sägs här att den som inte fått full poäng ändå via dispens skall kunna söka till annan läroanstalt. Det är ju en helt illusorisk bestämmelse. Den som får söka samtidigt har mindre poäng än alla andra, som inte drabbats av konflikt, hamnar ju ändå sist på listan och kommer med all sannolikhet inte in.

När det sedan gäller undantag från krav för studiemedelstildelning och för att undgå utspärrning heter det att skälig hänsyn skall tas till konfliktens verkningar. Vad är skälig hänsyn? Jag fruktar att myndigheterna har en både felaktig och för studenterna farlig uppfattning härom. Herr Moberg yttrade t. ex. den 4 maj att 3 veckors konflikt kunde anses motsvara 3 poängs förlust – 1 vecka, 1 poäng. Nu borde herr Moberg veta, att så kan man inte räkna. Om man på en 5-veckorskurs, värd 5 poäng, får 3 veckors avbrott, betyder det att hela kursen och alla 5 poängen går förlorade. Man kan som bekant inte tentera på två femtedelar av en kurs. Som följd av sådana fenomen har många studenter mistat mer än 3 poäng, vissa ända upp till 9 poäng.

Vad menar herr Moberg är skälig hänsyn i sådana fall? Här öppnas genom oklarheterna bara dörren för ett hämningslöst godtycke och lösaktigt praxis. Ingen vet efter vilka dunkla bedömanden det avgörs om de studerande skall förlora studiemedlen eller ej. I interpellationssvar och anvisningar sägs bara att man *kan* medge undantag från normalkrav. Det heter ingenstans att man *skall* och inte efter vilka regler man skall gå. Och hur blir det med ersättningsundervisningens karaktär?

I den mån studenterna inte medges full poäng för vårterminen, blir alltså ersättningsundervisningen i praktiken obligatorisk. Det förutsätts av UKÄ att undervisning skall anordnas under sommaren. Vem garanterar att avtalsituationen blir sådan att detta kan genomföras? Vilka svävande förhoppningar vill herr Moberg ge studenterna på den punkten? Om undervisningen anordnas på sommaren, hur blir det för de studenter som är tvungna för sin försörjning att feriearbete? Herr Moberg är säkert medveten om att just de ekonomiskt sämst ställda studenterna blir hårdast drabbade av denna lösning i godtyckets och osäkerhetens tecken.

Det finns en enda praktisk och hederlig väg att lösa problemet. För varje studerande vet man, vilket kursmoment som drabbades av konflikten. Man vet poängvärdet på det momentet. Låt studenten få tillgodoräkna sig detta värde nu vid terminsslutet! Det är det enklaste och rättvisaste. Det innebär också att man kan urskilja just dem vilkas kurser drabbats av konflikten. Det finns naturligtvis studenter som förlorat

poäng av skäl som inte har med konflikten att göra. Dessa skall givetvis inte ha full poäng. Det har studenterna heller aldrig krävt. Herr Moberg har fel när han här polemiserar mot krav på generella dispenser. Ingen har krävt 20 poäng för alla, väl däremot för dem som skulle haft 20 poäng men som inte fick det till följd av statens lockout. Anordna sedan ersättningsundervisning när avtalsläget medger, och låt den bli frivillig, så att de sämst ställda studenterna inte diskrimineras. Det är en väg att vinna förtroende. Jag fruktar visserligen att herr Moberg är mer intresserad av att nyttja studenternas problem som slagträ i den stora lönepolitiska striden än av att ha studenternas förtroende. Men om det är så kan man bara säga, att den universitetsminister har i längden en vinglig taburet som inte äger åtminstone en elementär grad av aktning bland dem vilkas ärenden han är satt att sköta.

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Det var många problem som herr Svensson i Malmö tog upp. Låt mig beröra några.

Han anser det vara häpnadsväckande att jag i början av maj tilltrorde avtalsmarknadens parter det goda omdömet att de, precis som 1966, skulle kunna göra särskilda ansträngningar för att komma fram till en uppgörelse i ersättningsfrågan som skulle möjliggöra för lärarna att utnyttja de resurser som regeringen ställt till förfogande för ersättningsundervisning. Det är möjligt att den tilltro till förnuftet som jag gav uttryck åt vid det tillfället nu i historisk belysning var häpnadsväckande. Men en politiker har nog anledning, herr Svensson, att tro på förnuftet och inte på de destruktiva krafterna. Det är en bas att arbeta utifrån, som man har anledning att ständigt komma tillbaka till. Därför skäms jag inte för att jag den gången intog den ståndpunkt jag gjorde. Men jag beklagar nu i efterhand att förnuftet inte fick segra som jag hade hoppats att det skulle göra. Det är ingen taktisk reträtt och det finns ingen fiffighet i vad jag har svarat i denna fråga i dagens situation när terminen nu är slut.

Poängen – för att avsluta den biten av denna debatt, för min del åtminstone – var ju helt enkelt den från vår sida att trots motsättningarna uti de stora frågorna och trots den stridsställning som man intagit räknade vi med att man med litet god vilja skulle kunna göra ett undantag från de allmänna regler som jag i och för sig accepterar att SACO här följde i sitt agerande från, så att säga, organisationens synpunkt sett och med tanke på solidariteten mellan medlemmarna. Man kunde ha gjort det undantaget att man såg bort från konsekvenserna just när det gällde studenterna, eftersom de i flera avseenden utgör en alldeles speciellt utsatt grupp och dessutom är så många som de är. Litet god vilja från SACO:s sida i denna fråga hade kunnat lösa rätt många problem, som nu kommer att hänga med en rad av studenter under hela nästa år.

Jag är fortfarande så till vida optimist att jag tror att på väldigt många institutioner har i all tysthet denna ersättningsundervisning klarats av utan att man har låtit det komma till någon mera allmän kännedom. Jag har många indikationer på det. Dessutom räknar jag med att man antingen i sommar eller i höst skall klara av den undervisning som är erforderlig.

Tisdagen den
1 juni 1971

*Ang. den offentliga
arbetsmarknads-
konfliktens inver-
kningar på universi-
tets- och högskole-
studerandes situa-
tion*

Herr Svensson kommer mot slutet av sitt anförande tillbaka till sitt egentliga ärende. Jag utgår ifrån att resonemanget om SACO och avtalsverket inte är det väsentliga i herr Svenssons interpellation, utan att det är den principiella frågan huruvida det inte skulle vara rimligt att man nu från statsmakternas sida säg till att studenterna fick tillgodoräkna sig de poäng som de skulle ha kunnat inhämta därest full undervisning givits. Det intressanta är, tycker jag, att herr Svensson på den punkten är så, skall vi säga, orcalistisk i sitt sätt att resonera.

Vad är det då fråga om här? Det är i alla fall inte fråga om att uppfylla vissa formella krav, utan det är fråga om huruvida dessa ungdomar skall ha inhämtat de faktiska kunskaper som vi förutsätter att de skall ha för att kunna klara ett jobb, för att kunna i vissa fall påbörja ett nytt ämne eller för att kunna komma in på en annan utbildningslinje.

Vad jag har antytt i mitt svar på den punkten – något som alltså inte till någon del tillfredsställer herr Svenssons uppfattning – är att inte ge avkall på kunskapskraven men väl att för dessa ungdomar tillfälligt skapa en situation som möjliggör för dem att antingen söka till ett nytt ämne eller till en spärrad utbildningslinje. Då förutsätter jag – och det ligger i den delen av mitt svar – att de, därest de kommer in, i särskild ordning i efterhand tillägnar sig de kunskaper som vi bedömer vara erforderliga i olika avseenden.

Nu säger herr Svensson: Ja, men den lösningen är illusorisk, därför att de, om de har 17 poäng och söker till läraryhögskolan, ändå blir utslagna. Jag förstår inte den principiella sidan av det resonemanget. Vad jag har antytt här är den möjligheten att, om en person som vill söka in vid en läraryhögskola i sitt sista ämne saknar tre poäng, man skall tillfälligt dispensera från det. Jag kan emellertid inte förstå hur detta då utan vidare leder till att den personen blir utslagen i konkurrensen. Vad som kunnat hända vore att han skulle ha kunnat få vad vi brukar kalla spets på hela betyget, eller de 20 poängen, vilket han nu svårigen kan påvisa att han borde ha fått, därest han hade fullbordat kursen, alltså t. o. m. de 20 poängen. Men det kan ju vara så, att han i sina övriga betyg har tillräckligt med poäng för att kunna konkurrera.

Jag förstår inte riktigt det principiella i den avvisande attityden på den punkten; det skulle vara värdefullt att få den något belyst, eftersom jag däri, herr talman, ser den enda utvägen att, med bibehållande av de allmänna krav som gäller och som konflikten självfallet inte kan sätta ur funktion, ändå möjliggöra för en del av de här ungdomarna att på denna punkt klara sig från konfliktens speciella skadeverkningar.

När det gäller den prövning som utbildningsnämnder respektive studiemedelsnämnder har att göra är den kritik som herr Svensson i de delarna riktade mot vad myndigheterna har för avsikt att göra, en kritik som inte avser den här speciella situationen, utan som är generell. I detta systems natur ligger en viss skönsmässighet, men erfarenheten av den skönsmässigheten under de år vi har tillämpat det, särskilt då inom studiemedelssystemet, säger mig – och många med mig – att denna prövning i stort sett är fullt rimlig och acceptabel *och accepterad av de studerande*. Inte heller på den punkten ser jag var i det speciella och tvivelaktiga ligger i det förfarande som man i de avseendena har för avsikt att genomföra.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Låt mig helt kort säga att man väl på varje arbetsplats i detta land ända sedan början av året har varit fullt på det klara med att den här avtalsrörelsen skulle bli ovanligt långdragen, segsliten, bitter och svår – betydligt bittrare och svårare än 1966 års. Därför var det väl en i och för sig fullständigt rimlig och realistisk bedömning att man icke skulle förutsätta att en uppgörelse skulle träffas, i synnerhet inte en uppgörelse som i detta fall uteslutande skulle träffas i enlighet med den ena partens önskemål – det vore definitivt orealistiskt. Att man inte hade något alternativ eller tänkte sig någonting annat än att ens luftiga förhoppningar där skulle uppfyllas tyder i och för sig på bristande realism eller bristande intresse.

När man ställer kravet att de studerande som har drabbats av konflikten skall få tillgodoräkna sig full poäng, gör man det med hänvisning till att den som försatt dem i detta läge är staten, och ingen annan, genom lockouten – speciellt de studenter som kanske ur jämlikhetspolitikens synpunkt är de intressantaste. De ekonomiskt sämst ställda, arbetarstudenterna, kommer ju att drabbas särskilt hårt av det här, och från deras synpunkt vore det särdeles tacknämligt om man hade kunnat få tillgodoräkna sig de poäng som gått förlorade direkt till följd av konflikten.

Nu fälde herr Moberg ett intressant yttrande beträffande dem som skulle söka in på annan läroanstalt. Jag skulle vilja ställa en fråga: Får jag tolka det så, att den som förlorat poäng genom avbrott på grund av konflikten i själva verket får tillgodoräkna sig detta poängantal när han söker till annan läroanstalt? I annat fall får ju vederbörande mindre poäng i sina papper än de som har gått full termin utan att drabbas av konflikt. Det är det ena.

Sedan ömmar statsrådet Moberg för att det reella kunskapsmättet hos studenterna skall bibehållas. Det är liksom det väsentliga och det är det naturligtvis också. Men eftersom herr Moberg och UKÄ själva också ställer rent formella krav på poäng för kompetens så spelar den här frågan med den formella poängen en högst väsentlig roll. Man kan ju inte skilja de där två sakerna, därför att i andra sammanhang har man använt just det här med de reella kunskaperna på ett annat sätt, nämligen mot studenterna. Herr Moberg har vid studentuppvaktningen den 4 maj på studenternas klagomål över att de redan är drabbade sagt att han förutsätter att de har bedrivit självstudier under avbrottet. UKÄ motiverar att ersättningsundervisningen bara skall bli partiell och endast avse vissa avsnitt med att man får förutsätta att det förekommit självstudier. Nåväl, men om det då har förekommit självstudier innebär detta i själva verket ett argument för att poängsätta självstudier, om man nu skall resonera så. Man kan inte använda självstudierna mot studenterna i det ena fallet och i det andra underlåta att ta hänsyn till dem ty det är, som sagt, ytterligare ett skäl för att ge dispens för de konfliktdrabbade studenterna, så att de får de här poängen.

Nåväl, jag är övertygad om att jag, i all synnerhet vid denna sena timma, inte kommer särskilt mycket längre med herr Moberg. Men låt mig då fråga, utifrån den ståndpunkt som herr Moberg och UKÄ har

Tisdagen den
1 juni 1971

*Ang. den offentliga
arbetsmarknads-
konfliktens inver-
ningar på universi-
tets- och högskole-
studerandes situa-
tion*

intagit och mot bakgrund av vad jag sade om de poängförluster som kan bli följden av en treveckorskongflikt, nämligen att det inte bara kan bli trepoängsförluster utan betydligt större förluster, därför att kurserna ofta är större och omfattar flera poäng och att konflikten dessutom kan få vissa indirekta studiepsykologiska verkningar osv: Är herr Moberg villig att instruera UKÄ och utbildningsnämnderna att vid den individuella prövning som nu uppenbarligen kommer att följa medge att den s. k. skäliga hänsynen också får omfatta sådana poängförluster som är större än tre poäng? Det tror jag är ett rätt väsentligt delavsnitt i den här frågeställningen, när vi nu uppenbarligen inte kan lösa frågan på det enkla och hederliga sätt som hade varit det riktiga.

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Det är väl riktigt att herr Svenssons metod är enkel men den är verkligen inte hederlig, därför att den ju de facto innebär att man sätter en etikett på de här studenterna som de inte har förtjänat i den traditionella meningen och som, det kan herr Svensson vara övertygad om, de själva mycket snabbt skulle uppleva som en stor björntjänst. Ty vad skulle arbetsgivarna komma att göra i de här fallen? Jo, de skulle säga: Jaha, där har vi en student som fått 20 poäng, men han är bara värd 17 poäng. Det skulle verkligen inte vara någon hjälp till studenterna. Jag upprepar vad jag sade i mitt första svar till herr Svensson, nämligen att ingen åsytar att minska de kunskapskrav som föreligger i olika avseenden, därför att vi fått en olycklig konflikt. Att konflikten drabbar hårt, och att den drabbar de studenter som kommer från de minst studiestimulerande miljöerna särskilt hårt, är jag synnerligen medveten om, men vi hjälper inte de studenterna – jag upprepar det – genom något slags konstgjord andning. Det enda vi kan hjälpa dem med är att se till att universitetsorganisationen ger dem den utbildning de är berättigade till – vilket vi med våra åtgärder försöker åstadkomma.

Vad beträffar den möjlighet som jag antytt för en person som söker till en spärrad utbildningslinje, typ lärarhögskola, så innebär det jag har sagt att om tre poäng saknas i betyget skall det inte behöva bli ett hinder för honom när det gäller att delta i konkurrensen. Men han kan självfallt inte räkna med, som jag förut sade, att få de 17 poäng han har i stället för 20 poäng bedömda lika gynnsamt som om han hade fått fullfölja sin utbildning och varit en framstående student, som kanske fått spets. Han kommer naturligtvis på grund av det förhållandet i något underläge, men genom denna åtgärd ger man honom en fair chans att konkurrera om en begärlig plats.

Om vi får en ersättningsundervisning och det blir tal om en prövning enligt bestämmelserna för de fasta studiegångarna ligger i begreppet skälig hänsyn att utbildningsnämnder och studiemedelsnämnder har att i det individuella fallet pröva huruvida konflikten som sådan haft en större eller mindre effekt än de formellt accepterade tre veckorna, dvs. tre poängs bortfall. Det ligger i skälighetsbegreppet och jag utgår från att dessa nämnder kommer att göra den prövningen på det tillfredsställande sätt som de gjort tidigare i fall av liknande karaktär.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Jag tycker att det senaste beskedet ändå är en framgång – låt vara mycket liten. Jag ställde frågan explicit därför att statsrådet Moberg hela tiden, i alla sina andra resonemang, har talat om 17 poäng och studenter med 17 poäng. Men vi har här fått klart fastslaget att dispenser såväl som den s. k. skäligen hänsynen – när det gäller bedömningen av studiemedelstildelning, utspärrning och liknande – kan omfatta en liberalare gräns än de 3 poängen. Jag tror att det var av visst värde.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 11 Herr tredje vice talmannen meddelade att näringsutskottets betänkande nr 26 skulle uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden på föredragningslistan för morgondagens sammanträde.

§ 12 Kammaren åtskildes kl. 2.09.

In fidem
BENGT LAMBE

/Solveig Gemert

Nr 102

Tisdagen den
1 juni 1971

*Ang. den offentliga
arbetsmarknads-
konfliktens inver-
ningar på universi-
tets- och högskole-
studerandes situa-
tion*